

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**HANBELÎ LİTERATÜRÜNDE YER ALAN AİLE
HUKUKUYLA İLGİLİ İCMÂLARIN
TESPİT VE ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

Murat IŞILDAK

Danışman
Prof. Dr. Ayhan AK

SAMSUN
2023

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**HANBELÎ LİTERATÜRÜNDE YER ALAN AİLE
HUKUKUYLA İLGİLİ İCMÂLARIN
TESPİT VE ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

Murat IŞILDAK

Danışman
Prof. Dr. Ayhan AK

SAMSUN
2023

TEZ KABUL VE ONAYI

Murat İŞILDAK tarafından, **Prof. Dr. Ayhan AK** danışmanlığında hazırlanan **HANBELÎ LİTERATÜRÜNDE YER ALAN AİLE HUKUKUYLA İLGİLİ İCMÂLARIN TESPİT VE ANALİZİ** başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 28.09.2023 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı Üniversitesi Ana Bilim/Ana Sanat Dalı	Sonuç
Başkan	Prof. Dr. Ayhan AK Ondokuz Mayıs Üniversitesi Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Şule GÜLDÜ Ondokuz Mayıs Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Doç. Dr. Yunus Araz Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

Prof. Dr. Ahmet TABAK
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım yüksek lisans/doktora/sanatta yeterlik tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riâyet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

Etik Kurul Gerekli mi?

Evet ☐ (Gerekli ise ekler kısmına ekleyiniz)

Hayır ☒

... / ... / 20...

Murat IŞILDAK

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı: HANBELÎ LİTERATÜRÜNDE YER ALAN AİLE HUKUKUYLA İLGİLİ İCMÂLARIN TESPİT VE ANALİZİ

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 6/7/2023 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % .11

Tek kaynak oranı : %.4 çıkmıştır.

... / ... / 20...

Prof. Dr. Ayhan AK

ÖZET

HANBELÎ LİTERATÜRÜNDE YER ALAN AİLE HUKUKUYLA İLGİLİ İCMÂLARIN TESPİT VE ANALİZİ

Murat İŞILDAK

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim

Dalı Yüksek Lisans, Eylül / 2023

Danışman: Prof. Dr. Ayhan AK

Bu tezde Hanbelî mezhebi nezdinde aile hukuku alanındaki icmâlar tespit edilmiş ve bunların diğer üç mezhep nazarındaki hükümsel durumu ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu çalışma icmâ ile ilgili tartışmalardan soyutlanarak Hanbelîlerin icmâ olarak tanımladığı bir konuyu diğer üç mezhebin nasıl nitelediğini ortaya koymaya yöneliktir. Bu kapsamda birinci bölümde evlilik öncesi süreçte evlenme engelleri, nikâhın rükünleri, şartları, hitbe ve düğün konularına dair hanbelî literatüründe görülen icmâlar tespit ve analiz edilmiştir. Bunun ardından ikinci bölümde evlilik sonrası süreç bağlamında mehir, nafaka ve hidane gibi başlıklar altında ilgili icmâlar tespit ve analiz edilmiştir.

Üçüncü bölümde ise evliliğin sona erme süreci kapsamında, talak, fesih, îlâ, zihar, muhâlea, mefkud, iddet ve ihdâd kavramları ekseninde Hanbelî literatüründe görülen İcmâlar belirlenmiş ve bu icmâlarda ilişkin diğer mezheplerin yaklaşımları analiz edilmiş, sonuç kısmında elde edilen verilere sunulacak araştırma tamamlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Hanbelî mezhebi, İcmâ, Aile,

ABSTRACT

DETERMINATION AND ANALYSIS OF FAMILY LAW CONCLUSIONS IN THE HANBELİ LITERATURE

Murat İŞILDAK
Ondokuz Mayıs University
Institute of Graduate Studies
Department of Basic Islamic Sciences
Master, September/2023
Supervisor: Prof. Dr. Ayhan AK

In this thesis, the consensuses in the field of family law in the Hanbali sect were identified and their legal status in the eyes of the other three sects was tried to be revealed. This study aims to abstract from the discussions about ijma and to reveal how the other three sects characterize an issue that the Hanbalis define as ijma. In this context, in the first chapter, the ijmas seen in the Hanbali literature on the obstacles to marriage in the pre-marriage period, the pillars of marriage, its conditions, and the issues of sermon and wedding were identified and analyzed. Following this, in the second chapter, relevant ijma's were identified and analyzed under headings such as dowry, âlimony and hidane in the context of the post-marriage process.

In the third part, within the scope of the process of dissolution of marriage, the Ijmas seen in the Hanbali literature were determined on the axis of the concepts of talaq, termination, ila, zihar, muhalea, mafkud, iddat and ihdâd, and the approaches of other sects regarding these ijmas were analyzed, and the research was completed by presenting the data obtained in the conclusion section.

Keywords: Hanbali sect, Ijma, Family,

ÖN SÖZ

İslam'ın temel kaynaklarını Kur'an, sünnet ve icmâ oluştur. Bundan dolayı deliller içerisinde icmânın konumu çok önemlidir. Kitaplarımızda icmâyâ delalet eden lafızlar her zaman ıstılahi anlamda icmâyı ifade etmez, lugavî anlamda kullanımlar da söz konusudur ve bu kullanımlar mezhebin kendi ittifakını ifade edebilmektedir. Bu sebeple icmânın tespitinde konu hakkındaki görüşlerin toplanıp analiz edilmesi ve sonuca varılması gerekmektedir. Bu yaklaşımla tezimizde öncelikle Hanbeli literatüründe görülen aile hukukuyla ilgili icmâlar tespit edilmiş, ardından Hanbelilerin icmâ olarak tanımladığı konularda diğer üç mezhebin yaklaşımının ne olduğu araştırılmış, ittifak ya da ihtilaf yönünde elde edilen sonuç aktarılmıştır. Araştırma evlilik öncesi, evlilik sonrası ve evliliğin sona erme aşaması şeklindeki bölümlere ile oluşturulmuş, elde edilen sonuçların aktarılması suretiyle tamamlanmıştır.

Sürecin başından sonuna kadar desteğini eksik etmeyen başta Prof. Dr. Ayhan AK hocama ve sürece ilmen ve fikren katkısı olan tüm hocalarıma teşekkür ederim.

Murat IŞILDAK

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI.....	I
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI.....	II
TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI.....	II
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
ÖN SÖZ.....	VII
İÇİNDEKİLER.....	VIII
1. GİRİŞ	1
1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ	1
1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI	1
1.3. HANBELÎ MEZHEBİNDE İCMÂ.....	2
2. BİRİNCİ BÖLÜM: NİKÂH ÖNCESİ SÜRECE DAİR İCMALARIN TESPİT VE ANALİZİ.....	5
2.1. EVLENME ENGELLERİ KAPSAMINDA TESPİT EDİLEN İCMÂLAR.....	5
2.1.1. Kan Hısımlığından Kaynaklanan Evlenme Engelleri.....	5
2.1.2. Sihri Hısımlıktan Kaynaklanan Evlenme Engelleri.....	7
2.1.2.1. Kişinin Babasının Eski Eşinin Muharremâttan Olması	8
2.1.2.2. Erkeğin Kayınvalidesinin, Kadının Kayınpederi ve Üvey Oğlunun Muharremâttan Olması	8
2.1.2.3. Annesi ile Cimâ Yapılmış Kızın Muharremâttan Olması	9
2.1.3. Emzirmeden Kaynaklanan Evlenme Engelleri.....	11
2.1.3.1. Sütten Dolayı Evlilik Yasağı.....	11
2.1.3.2. Anne ve Kız Kardeşin Süt Baba ve Süt Kardeşe Haram Olmaması.....	13
2.1.3.3. Süt Babanın Tek Olması	14
2.1.4. Din Farkı.....	15
2.1.4.1. Müslüman Erkeğin Ehli Kitap Olmayan Kadınla Evlenememesi.....	16
2.1.4.2. Gayr-i müslim Erkeğin Müslüman Kadınla Evlenemeyeceği...16	

2.1.4.3. Gayr-i müslim Erkeğin Müslüman Kadına Velî Olamaması ...	17
2.1.4.4. Gayr-i müslim Eşlerin Birlikte Müslüman Olmaları	18
2.1.5. <i>Cem</i> '	20
2.1.5.1. İki Kardeşi Bir Nikâhta Toplamanın Haram Olması	21
2.1.5.2. Kadının Teyzesi ya da Halasıyla Bir Nikâhta Toplanmasının Haram Olması	22
2.1.5.3. Hem Anne Hem Kızı ile Cimâ Yapanın Durumu	23
2.1.6. <i>Evli Olmak</i>	23
2.2. NİKÂHIN RÜKÜNLERİ KAPSAMINDA TESPİT EDİLEN İCMÂLAR	24
2.3. NİKÂHIN ŞARTLARI KAPSAMINDA TESPİT EDİLEN İCMÂLAR	27
2.3.1. <i>Şahitlik</i>	27
2.3.2. <i>Velînin izni</i>	28
2.3.3. <i>Kefâet</i>	29
2.4. TA'RÎZ VE HİTBE	30
2.4.1. <i>Vefat İddeti Bekleyen Ric'î Talâkla Boşanmış Kadına Ta'rîz</i>	31
2.4.2. <i>Talâk İddeti Bekleyen Kadına Hitbe</i>	32
2.4.3. <i>Evlenme Talebine İcabet Eden Kadına Başkasının Talip Olması</i> ..	34
2.4.4. <i>Evlilik Talebinde Bulunulmuş Kadına Bakmanın Meşrûiyeti</i>	35
2.5. DÜĞÜN	35
2.5.1. <i>Velîme</i>	36
2.5.2. <i>Nikâhta Def Çalma</i>	37
3. İKİNCİ BÖLÜM: NİKÂH SONRASI SÜRECE DAİR İCMÂLARIN TESPİT VE ANALİZİ	39
3.1. MEHİR	39
3.1.1. <i>Mehrin Gerekliliği</i>	39
3.1.2. <i>Mehrin Üst Sınırı</i>	41
3.1.3. <i>Kocası Vefat Eden Kadının Mehrin Tamamını Alması</i>	42
3.1.4. <i>Batıl Nikâhta Mehir</i>	42
3.1.5. <i>Kocası Vefat Eden Kadına Müt'a Gerekmemesi</i>	42
3.2. NAFKA	43
3.2.1. <i>Nafaka Mükellefi</i>	44
3.2.2. <i>Nafaka Miktarı</i>	45
3.2.3. <i>İddet Nafakası</i>	48

3.2.4. Hısımlık Nafakası	49
3.3. CİMÂ	50
3.3.1. Fâsit Nikâh Sonrası Zifafın Sonucu.....	51
3.3.2. Şüphe ile Cîmânın Hürmeti Musâhere Doğurması	52
3.3.3. Cîmânın Mehri Doğurması	52
3.3.4. Hayızlı Olan Kadınla Cima Yapmaktan Sakınmanın Farz Olması ..53	
3.3.5. Erkekten Cîmâ Kusuru Bulunması Durumunda Kadının Muhayyer Olması	53
3.3.6. Kadının Cîmâdan Men Etmesi	53
3.3.7. Eşler Arasında Adaletle Riâyet Yükümlülüğü (Kasm).....	54
3.3.8. Azilde Kadının İzni	56
3.3.9. Halvet.....	57
4.3.7.1. Mehir ve İddet	57
4.3.7.2. Halvetten Önce Evliliğin Sona Ermesi	58
3.4. HİDÂNE.....	60
3.4.1. Kadının Başkasıyla Evlenmesi Halinde Hidâne	61
3.4.2. Teyzenin Hidâne Hakkı.....	62
3.5. KÜRTAJ.....	62
4. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: NİKÂHIN SONA ERME SÜRECİNE DAİR İCMÂLARIN TESPİT VE ANALİZİ.....	64
4.1. TALAK	64
4.1.1. Talakta İrade Beyanı	65
4.1.2. Bid'î Talak	69
4.1.3. Ric'î Talak.....	70
4.3.9.1. Ric'atın İddet Sırasında Gerçekleşmesi	71
4.3.9.2. Üç Talakta Ric'at.....	73
4.3.9.3. Zifaf Öncesi Ric'at	73
4.3.9.4. Sahih Nikâh Şartı.....	74
4.3.9.5. Talâkın İvazsız Olması Şartı	75
4.3.9.6. Sarîh Ric'at Lafzı.....	75
4.3.9.7. Ric'atta Kadının Rızası	76
4.3.9.8. Ric'atta Şahit Bulundurma	77
4.3.9.9. Ric'î Talak Sırasında Evlilik Hükümleri	78

4.3.9.10. Ric'î Talâk İddeti Sırasında Kocanın Vefâtı	78
4.1.3. <i>Beynûnet-i Kübrâ</i>	78
4.2. TEFVÎZ-i TALAK	80
4.3. MUHÂLEA	81
4.4. FESİH	83
4.5. EVLİLİĞİN DİĞER SONA ERME ŞEKİLLERİ	84
4.5.1. <i>Îlâ</i>	85
4.5.2. <i>Zihâr</i>	86
4.3.2.1. <i>Zihârın Hükümü</i>	86
4.3.2.2. <i>Zihar Kefâreti</i>	87
4.3.2.2.1. <i>Zihâr Kefâretinde Tertib</i>	89
4.3.2.2.2. <i>İki Ay Aralıksız Oruç</i>	89
4.3.2.2.3. <i>Kefâretin İfası</i>	91
4.5.3. <i>Liân</i>	92
4.6. MEFKUD	92
4.7. İDDET	93
4.7.1. <i>Hayız Gören Kadının İddeti</i>	95
4.7.2. <i>Hamile Kadının İddeti</i>	95
4.7.3. <i>Adetten Kesilmiş veya Henüz Adet Görmeyen Kişinin İddeti</i>	97
4.7.4. <i>Erken Doğum ya da Düşükte İddet</i>	98
4.7.5. <i>Vefât İddeti</i>	98
4.7.6. <i>Bâtıl Nikâhta İddet</i>	99
4.7.7. <i>İddet Sonrası Yeniden Nikâh</i>	100
4.8. İHDÂD	100
4.8.1. <i>Genel Olarak İhdad</i>	100
4.8.2. <i>İhdadın Hükümü</i>	101
SONUÇ	104
KAYNAKLAR	106
AİLE HUKUKUYLA İLGİLİ İCMÂ TABLOSU	114
ÖZGEÇMİŞ	126

1. GİRİŞ

1.1.Araştırmanın Konusu ve Önemi

Araştırmanın konusu Hanbelî mezhebinin aile hukuku alanında kendi kaynaklarında icmâ olarak ifade ettikleri meselelerdir. Bu doğrultuda Hanbelî literatüründe tespit edilen aile hukukuyla ilgili icmâlara odaklanılacak, hukukun diğer dallarıyla ilgili icmâlara girilmeyecektir. Aynı şekilde diğer mezheplerde görülen aile hukukuyla ilgili icmâlar da bu çalışmanın dışında kalmaktadır.

Araştırma hem aile hukukuna hem de İslam hukukunun önemli kaynaklarından biri olan icmâyâ odaklanması bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca çalışmanın önemini ortaya koyan bir diğer husus, İslam hukukunun dört meşhur ekolünden biri olan Hanbelî mezhebine odaklanmasıdır. Böylece Hanbeli literatürü ekseninde İslam'ın aile hayatına dair ortaya koyduğu sabiteler tespit ve analiz edilecektir.

1.2. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları

Araştırmada öncelikle Hanbelî fûru eserleri taranarak literatürde yer alan icmâlar tespit edilmiş, ardından Hanebelîlerin görüş birliği bulunduğunu ifade ettiği hususlarda diğer mezheplerin yaklaşımları araştırılmış, böylece ortaya konan ittifakın mezhep içi görüş birliği mi yoksa ümmetin icmâ mı olduğu tespit edilmiştir.

Hakkında icmâ edilen konular tespit edilirken fıkıh literatüründe icmâ anlamı taşıyan terimler üzerinden Hanbeli mezhebi kaynakları taranmıştır. Bunlar; "اجماع" "اجماعا" "الاجماع" "اجمع" "لاخلاف" "اتفق" "متفق" kelimeleridir.

Araştırmanın amacı, Hanbelî literatüründen hareketle aile hukuku alanında mezhep içi icmâlarla ümmetin icmâ niteliğindeki ittifakları birbirinden ayırmak, bu suretle İslam'ın aile hukuku alanındaki sabitelerini daha açık biçimde ortaya koymaktır.

Tezde toplamda 194 eserden yapılan nakiller içerisinde en önemli kaynaklar şunlardır: Hanbelîlerden İbni Kudâme'nin (ö. 620) *el-Muğnî*'si ile Makdisi'nin (ö. 643) *el-Udde*'si, Hanefîlerden İmam Muhammed'in (ö. 189) *el-Asl*'ı ve Serahsî'nin (ö. 483) *el-Mebsût*'u, Mâlikîlerden İmam Mâlik'in (ö. 179) *el-Müdevvene*'si ile el-Kâdî Abdulvehhâb'ın (ö. 422) *el-Maûne alâ mezhebi âlimi'l-Medîne*'si, Şâfiîlerden Şâfiî'nin (ö. 204) *el-Ümm*'ü ve Mâverdî'nin (ö. 450) *el-Hâvî*'sidir.

1.3. Hanbelî Mezhebinde İcmâ

İcmâ sözlükte “birleştirmek, derleyip toparlamak, bir işi sağlam yapmak, azmetmek, bir konuda fikir birliği etmek” gibi anlamlara gelir.¹ Terim anlamı ise icmâ Hz. Peygamber’in (s.a.v.) vefatından sonra² bir asırda bulunan tüm İslâm alimlerinin şeri bir hüküm üzerinde görüş birliği etmeleridir.³ Bu tanımdan icmânın İslam medeniyetinin üzerine kurulduğu dört temel rükünden biri, İslamın değişmezi, dokunulmazı olduğu anlaşılmaktadır.⁴ İcmânın kavli, sükûtü ve fiili olmak üzere üç kısmı vardır.⁵

İcmânın kaynak değeri ulemanın çoğunluğu tarafından kabul edilmektedir. Ancak tarihi süreç içerisinde icmâyı şeri bir delil olarak kabul etmeyenler de olmuştur. İcmâyı şeri delil olarak kabul eden alimler bunu ispat etmek için birtakım deliller ortaya koymuşlardır.

Ayette “Kim Allah’a ve Peygambere itaat ederse, işte onlar, Allah’ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, siddîklarla, şehidlerle ve iyi kimselerle birlikte dirler. Bunlar ne güzel arkadaşlardır.”⁶ buyrulmaktadır. Bu âyet müminlerin yolundan başkasına uyanların cezalandırılacağını bildirmektedir. Buna göre müminlerin yolu doğru yoldur ve bu yola uyulması vaciptir. Müminlerin yolundan maksat da müçtehitlerin yoludur ve bu da icmâ ile görünürlük kazanır.⁷

Başka bir âyette “Ey iman edenler! Allah'a, Peygamber'e ve sizden olan ulu'l-emre (idarecilere) itaat edin. Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde, Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allah ve Resulüne arz edin. Bu, daha iyidir, sonuç bakımından da daha güzeldir.”⁸ buyrulmaktadır. Bu âyette Allah (cc) Müslümanlara Allah’a ve rasulüne uymayı emrettiği gibi, emir sahiplerine de uymalarını emretmiştir. İctihat ve fetva alanında emir sahipleri müçtehitlerdir.

¹ İbrahim Kâfi Dönmez, “İcmâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 21, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 417.

² Yunus Araz, “Sahabe Döneminde İcmâ”, *İslam Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahabe-3 -Sahabe ve Dirayet İlimleri-* (Tartışmalı İlmi Toplantı, İstanbul, 2018), 242-265.

³ Ayhan Ak, *İslam Hukukunun Sabiteleri / Kâsânî'ye Göre İcmânın Teorisi ve Pratiği* (Samsun: Üniversite Yayınları, 2020), s. 18.

⁴ Ayhan Ak, *İslam Hukukunun Sabiteleri*, 15.

⁵ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar, İstanbul, 2010, s. 225.

⁶ Nisâ, 4/69.

⁷ Muhsin Koçak, vd., *Fıkıh Usûlü*, Ensar Neşriyat, 6. bs., İstanbul 2020, s. 71-72.

⁸ Nisâ, 4/59.

Buna göre müçtehitler bir işte görüş birliğine vardıklarında, o hükme uymak ve onu uygulamak vaciptir.⁹

Bunun yanında konunun sünnetten de delili vardır. Bir hadiste Hz. Peygamber “Ümmetim dalalet üzerinde birleşmez.”¹⁰ buyurmuştur. Diğer bir hadiste de “Mümünlerin iyi gördüğü Allah katında da iyidir.”¹¹ buyurmuştur. Bütün bunlar Müslümanların ittifakının hak ve doğru olduğunu göstermektedir. Müslümanların ittifakından maksat müçtehitlerin ittifakıdır.

Akıl da icmâyı kabul eder. Hz. Peygamber son peygamberdir. Onun getirdiği şeriat kıyamete kadar baki kalacaktır. Buna göre ilahi kanunun kıyamete kadar insanların ihtiyacını karşılaması gerekir. İcma delili kabul edilmezse buna imkan kalmaz. Çünkü icmâ delil olarak kabul edilmezse hükmü Kuran ve sünnette yer almayan, kıyasla çözülemeyen yeni meseleler çözümsüz kalır.¹²

Hanbelî usulcülerine göre icmâ kesin bir delil olup ona muhalefet edilmesi haramdır ve ümmetin hata üzerinde birleşmesi düşünülemez. Bununla birlikte icmânın delil değeri konusunda mezhebin görüşü uzun bir olgunlaşma süreci geçirmiştir. Bir rivâyete göre Ahmed b. Hanbel “Sahâbîler bir konuda icmâ ettikleri zaman onların görüşlerinden ayrılma konusunda ne dersiniz?” sorusuna, “Bu çirkin bir sözdür, ehl-i bid‘atın sözüdür, sahâbe ihtilâf etse bile onların görüşlerinden çıkılmaz” cevabını vermiştir. Diğer bir rivâyete göre, “Bir kimse bir konuda icmâ bulunduğunu iddia ederse bu yalandır, belki de insanlar ihtilâf etmişlerdir. Bu iddia, Bîşr b. Gıyâs ve Ebû Bekir el-Esamm’ın iddiasıdır. Bilmiyoruz, belki de insanlar ihtilâf etmişler, fakat bu haber onlara ulaşmamıştır” demiştir. Başka bir rivâyette ise, “Bu bir yalandır, insanların icmâ ettiklerini o bilemez; ancak, ‘Bu konuda herhangi bir ihtilâf bilmiyorum’ diyebilir¹³ ve bu söz, onun insanların icmâ ettiği yolundaki sözünden daha güzeldir” dediği belirtilmiştir. Ebû Ya‘lâ, bu sözlerin icmânın sıhhatini engellemediğini ve onları imamın sadece ihtiyat (vera‘) cihetiyle

⁹ Muhsin Koçak, vd., *Fıkıh Usûlü*, s. 72.

¹⁰ Ebû’l-Hasen Nürüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî, *Mecmeu-z-Zevâid ve Menbeu-l-Fevâid*, C. XXI, Mektebetü’l-Kudsî, Kâhire, 1994, s. 221.

¹¹ Ebû’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfî, *Cemu’l-Cevâmi*, C. XXI, el-Ezherî eş-Şerif, Kâhire, 2005, s. 423.

¹² Muhsin Koçak, vd., *Fıkıh Usûlü*, s. 72-73.

¹³ Yunus Araz, “Sahabe Döneminde İcmâ”. Esâme Süleyman, et-Ta’lik ale’l-Udde Şerhu’l-Umde, C. XIII, s. 26.

söylediğini,¹⁴ sanki, burada kendisine ulaşmamış bir ihtilâfın bulunması ihtimaline işaret ettiğini ya da bunu Selef'in ihtilâfları hakkında bilgisi olmayan kişiler için söylediğini belirterek yukarıdaki sözlerden mutlak olarak icmânın sahih olduğunun anlaşılacağını ifade eder ve Ahmed b. Hanbel'in icmâ ile amel ettiğine dair çeşitli örnekler verir.¹⁵

Bu nakillerden ve değerlendirmelerden sonra açık şer'î naslara ve yaygın bir şekilde kullanım alanına sahip olan icmânın gerek Ahmet b. Hanbel gerekse diğer Hanbeli âlimler tarafından kesin şeri delil olarak kabul edildiği ifade edilebilir.¹⁶

¹⁴ Muhammet b. Muhammed el-Muhtâr eş-Şinkîti, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni'* , C. XVI, (<http://www.islamweb.net>, s. 220.

¹⁵ Ferhat Koca, "Hanbelî Mezhebi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 15, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997, s. 535.

¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yunus Araz,

2. BİRİNCİ BÖLÜM: NİKÂH ÖNCESİ SÜRECE DAİR İCMALARIN TESPİT VE ANALİZİ

Evlenme engelleri başlığı altında ele alınacak konular aile hukukunda evlilik öncesi süreç ve nikâhı kapsamaktadır. Dolayısıyla evlenme engelleri, nikâhın şartları, rükünleri ve ilgili diğer konulara dair icmâlar bu bölümde ele alınacaktır.

2.1. Evlenme Engelleri Kapsamında Tespit Edilen İcmâlar

Bu başlıkta kan hısımlığı, sıhrî hısımlık, emzirme, din farklı, cem ve evli olma konuları ekseninde görülen icmâlara yer verilecektir.

2.1.1. Kan Hısımlığından Kaynaklanan Evlenme Engelleri

Bu başlık altında şu icmâlar tespit edilmiştir:

1	Anne ile evlenmek haramdır.
2	Kardeşle evlenmek haramdır.
3	Amca, dayı, teyze ve halayla evlenmek haramdır.
4	Torunlarla evlenmek haramdır.

Kişinin mahremi ile nikâhı batıldır,¹⁷ hiçbir sonuç doğurmaz. Aşağıda teferruatlı olarak ele alınacağı üzere, aralarında evlenme engeli bulunan kişileri nasslar ayrıntılı olarak ortaya koymuştur.

“*Analarınızla evlenmek size haram kılındı*”¹⁸ âyeti meselenin esasını teşkil etmekte, annenin muharremâtta olduğunu beyan etmektedir. Hakikat ve mecaz şeklinde kullanımları bulunan ‘أُمّ’ (anne) şeriatta, lügatta ve örfte kişiyi doğuran kadını ifade etmekte olup, âyette geçen ‘أُمَّهَاتُ’ (analar) lafzı bunların tamamını kapsamaktadır. Buna göre anne ve ninelerin tamamı ile evlenmek Hanbelîlere göre icmâ ile haramdır.¹⁹ Diğer mezheplerin konuya ilişkin yaklaşımlarını tespit için

¹⁷ Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî, *el-Muğnî*, C. IX, Mektebetü'l-Kâhire, Kâhire, 1969, s. 55. Ebû'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Merginânî, *el-Hidâye fi Şerhi'l-Bidâyeti'l-Mübtedî*, C. I, Dâru'l-İhyâi'l-Türâsi'l-Arabî, Beyrût, s. 213.

¹⁸ Nisâ, 4/23.

¹⁹ Ahmed el-Halîl, C. V, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*, s. 118. Abdurrahmân bin Kâsım, *Hâşiyetü'l-Ravzî'l-Murbi* Şerhu Zâdi'l-Müstakni', C. VI, 1977, s. 283.

yapılan değerlendirmede gerek Hanefî²⁰ gerek Mâlikî²¹ ve gerekse Şâfiî²² kaynaklarda anne ve nine ile evlenmenin haramlığına dair her hangi bir muhalefet görülmemiştir.

Hanbelîlere göre “Kız kardeşleriniz size haram kılındı”²³ âyetine dayalı olarak anne baba bir olsun, baba bir olsun, anne bir olsun kardeşlerle evlenmenin haramlığına dair icmâ bulunmaktadır.²⁴ İlgili âyete²⁵ dayalı olarak Hanefîler²⁶, Mâlikîler²⁷ ve Şâfiîler²⁸ de kardeşle evlenmenin haram olduğunu ifade etmekte, Hanbelîlerin beyan ettikleri icmâ doğrultusunda hüküm vermektedirler.

Hanbelîlere göre amca, dayı, teyze ve halalarla²⁹ evlenmek icmâen haram kılınmıştır. Konunun delili olarak “...Halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşin kızları, kız kardeşin kızları...size haram kılındı”³⁰ âyeti beyan edilmiştir. Ancak bunların kızları ya da oğullarıyla evlenmek haram değildir. Bunun delili “Bunların dışında kalanlar ise helâl kılındı”³¹ âyetidir.³² Amca, dayı, teyze, halayla evlenmenin haramlığına dair icmâya ilişkin gerek Hanefî³³ gerek Mâlikî³⁴ gerekse Şâfiî³⁵ kaynaklarda Hanbelîlere bir muhalefet tespit edilmemiştir.

²⁰ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Muhammed ez-Zeylâî, *Tebyînü'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, C. II, el-Matbaatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, 1895, Kahire, s. 101. Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed el-Bâberî er-Rûmî el-Mısri, *el-Înâye Şerhu'l-Hidâye*, C. III, Dâru'l-Fikr, Lübnan, 1970, s. 208. Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*, C. IV, Dâru İbni Hazm, Beyrût, 2012, s. 358.

²¹ Nefravî, *el-Fevâkihü'l-Devânî alâ Risâleti İbni Ebî Zeyd el-Kayravanî*, C. II, Dâru'l-Fikr, 1995, s. 15. Muhammed b. Muhammed b. el-Mustafâ el-Ya'kûbî, *Avnû'l-Metîn alâ Nazmi Risâleti'l-Karaviyîn*, s. 522.

²² Ebû'l-Abbâs Necmüddîn Ahmed b. Muhammed b. Alî el-Ensârî, *Kifâyetü'n-Nebîh fî Şerhu'l-Tenbîh*, C. XIII, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2009, s. 99. Süleymân b. Ömer b. Mansûr El-Uceyli El-Cemel, *Hâşiyetü'c-Cemal alâ Şerhi'l-Minhac*, C. IV, Dâru'l-Fikr, s. 177. Süleyman b. Muhammed b. Ömer Büceyrimi eş-Şafîi, *Hâşiyetü'l-Büceyrimî ala'l-Hatîb*, C. III, Dâru'l-Fikr, 1995, s. 359.

²³ Nisâ, 4/23.

²⁴ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*, C. V, s. 120.

²⁵ Nisâ, 4/23.

²⁶ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*, 4/357.

²⁷ Ebu Bekr Muhammed b. Abdullah b. Yunus es Sıkillî, *el-Câmi' li Mesâili'l-Müdevvene*, C. IX, Ma'hedü'l-Buhûsi'l-İslâmiyye, Suûd, 2013, s. 331.

²⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, *el-Üm*, C. V, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, 1990, s. 25.

²⁹ Muhammet b. Muhammed el-Muhtâr eş-Şinkîti, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*, C. IV, <http://www.islamweb.net>, s. 275.

³⁰ Nisa 4/23.

³¹ Nisa, 4/81.

³² Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*, C. V, s. 121.

³³ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*, C. IV, s. 357.

³⁴ Ebû Muhammed Abdullâh b. Ebî Zeyd Abdîrrahmân el-Kayrevânî en-Nefzî, *Metnü'r-Risale*, Daru'l-Fikr, s. 90.

³⁵ Şâfiî, *el-Üm*, C. IIV, s. 21.

Hala ve teyze kızlarıyla evlenmek helaldir, bu konuda icmâ bulunmaktadır. “*Amcanın kızlarını, halalarının kızlarını, dayının kızlarını ve teyzelerinin kızlarını sana helâl kıldık*”³⁶ âyeti ilgili icmânın dayanağını oluşturur. Bunun üzerine Hanbelîler icmâ etmişlerdir.³⁷ Hanefî,³⁸ Mâlikî³⁹ ve Şâfiî⁴⁰ kaynaklar analiz edildiğinde konu hakkında ümmetin icmânının var olduğu görülmektedir.

Hanbelî mezhebi kaynaklarında kişinin torunlarıyla evlenmesinin haram olduğu konusunda icmânın var olduğu ifade edilmekte,⁴¹ Hanefî,⁴² Mâlikî⁴³ ve Şâfiî⁴⁴ kaynaklar bu icmâyı teyit etmektedir.

2.1.2. Sıhrî Hısımlıktan Kaynaklanan Evlenme Engelleri

Bu başlık altında şu icmâlar tespit edilmiştir:

1	Kişinin babasının hanımıyla (üvey anne) evlenmesi haramdır.
2	Kişinin karısının annesiyle, kadının kocasının babası ve oğlu ile evlenmesi haramdır.
3	Annesi ile cimâ yapılmış kızla evlenmek haramdır.
4	Hem kadınla hem de o kadının kızı ile cimâ yapan kişi her ikisinden de ayrılır.
5	Üvey kızla evlenmenin haram olması için kızın üvey babasının evinde yaşaması şart değildir.

³⁶ Ahzâp, 33/50.

³⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. VII, s. 117.

³⁸ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*, C. IV, s. 359.

³⁹ Ebû Muhammed Abdullâh b. Ebî Zeyd Abdirrahmân el-Kayrevânî en-Nefzî, *en-Nevâdir ve'z-Ziyâdât alâ fi'l-Müdevvene min Gayrihâ min'l-Ümmehât*, C. IV, s. 505.

⁴⁰ Ebü'l-Hüseyn Yahyâ b. Ebî'l-Hayr b. Sâlim b. Es'ad el-İmrânî el-Yemânî, *el-Beyân fî Mezhebi'l-İmâmi'sh-Şâfiî*, C. IX, s. 149.

⁴¹ Muhammed b. Muhammed el-Muhtâr eş-Şinkîti, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni'*, C. IV, s. 275.

⁴² Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsûd*, C. IV, /198.

⁴³ Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ahmed el-Kurtubî el-Endelüsî, *el-Mukaddimâtü'l-Mümehhidât*, C. I, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrût, 1988, s. 455.

⁴⁴ Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fikhi Mezhebi'l-İmâmi'sh-Şâfiî*, C. IX, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrût, 1999, s. 197.

2.1.2.1. Kişinin Babasının Eski Eşinin Muharremâtta Olması

Kişinin babasının eski eşiyle evlenmesi haramdır. Bu haramlığın oluşmasında babanın o kadınla cima etmesi ile etmemesi arasında fark yoktur. Çünkü konuya delil olarak ifade edilen “*Geçmişte olanlar bir yana, babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin*”⁴⁵ âyetinde cima yapma şartı yoktur. Konu hakkında Hanbelîlerin icmâı vardır.⁴⁶

Mezkûr âyetten⁴⁷ hareketle Hanefîlere göre de eğer baba, bir kadınla evlenir sonra da vefat eder ya da o kadını boşarsa, baba cima yapmış olsun ya da olmasın oğlun o kadınla evlenmesi haram olur. Yine o kadınla gerek oğul tarafından gerekse kız tarafından torunlar evlenemez. Bu, torunlar oğul gibi kabul edildiğinden, usul ve fûrûun bütünü için böyledir.⁴⁸ Mâlikîlere göre kişinin, babasının sahih bir nikâhla nikâhlıldığı kadın babası ile cima yapsa da yapmasa da o kişiye ebediyen haram olur.⁴⁹ Şâfiî’ye göre de cima yapılmış olsun ya da olmasın babanın nikâhlıldığı bir kadınla ne oğul evlenebilir ne de torunlar evlenebilir. Bu haram kılınmıştır.⁵⁰ Sonuç olarak babanın eski eşiyle çocukların evlenmesinin haramlığı icmâ ile sabittir.

2.1.2.2. Erkeğin Kayınvalidesinin, Kadının Kayınpederi ve Üvey Oğlunun Muharremâtta Olması

Bu konu hürmeti musâhare bağlamında değerlendirilir, haramlığın oluşması için akit yeterli olup, dühûl şart değildir. Bu kişilerin ele alındığı yerlerde esfel ve a’lâ ifadeleri kullanılır. Bunun anlamı sayılan şahısların torunları ve dedelerinin de haram olmasıdır. Mesela bir kadına kocasının oğlu ile evlenmesi haramdır. Bunun yanında kocasının torunları ile evlenmesi de haramdır.

Eşin annesinin haramlığının nass olarak delili “*Hanımlarınızın anaları size haram kılındı*”⁵¹ âyetidir. Hanbelî kaynaklar kişinin hanımının annesi, kadının ise

⁴⁵ Nisa, 4/22.

⁴⁶ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*, C. V, s. 123. Ebü'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Süleymân b. Ahmed el-Merdâvî, *el-İnsâf fî Mârifeti'r-Râcih mine'l-Hilâf*, C. XX, Hacr li'd-Tabâ'ti ve'n-Neşr ve't-Tevzî' ve'l-İ'lâm, Mısır, 1995, s. 9.

⁴⁷ Nisa, 4/22.

⁴⁸ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*, C, IV, s. 360.

⁴⁹ Abdu'l-Vehhâb el-Kâdî, *el-Maûne alâ Mezhebi Âlimi'l-Medîne*, el-Mektebetü'l-Ticâriyye, Mekke, s. 814.

⁵⁰ Şâfiî, *el-Üm*. C. V, s. 26.

⁵¹ Nisa, 4/23.

eşinin oğlu ve babası ile evlenmenin haram olduğu noktasında icmâ olduğunu ifade etmektedir.⁵²

Bir erkeğin eşinin annesi ile kadının da kocasının babası ve oğlu ile evlenmesinin haram olduğu noktasında Hanbelîlerde tespit edilen icmâyâ, Hanefî⁵³, Mâlikî⁵⁴ ve Şâfiî⁵⁵ kaynaklarda muhalefet bulunmamaktadır.

2.1.2.3. Annesi ile Cimâ Yapılmış Kızın Muharremâtta Olması

Kur'an'da rabâib olarak ifade edilen, bir kimsenin üvey kızı ile evlenmesinin haramlığı/cevâzı konusu, dühûl ayrıntısından dolayı ayrıca mütalaa edilir. “*Eğer anneleri ile zıfafa girmemişseniz onlarla evlenmeniz size bir günah yoktur*”⁵⁶ âyeti cimâ edilmemiş kadının kızının (rebâib) durumunu düzenlemektedir. Konu hakkındaki naslar kızlarla evlenmenin haram olması gerektiğini ifade ederken,⁵⁷ bu âyette evlenme engelinin oluşması cimâ şartına bağlanmıştır. Abdullah b. Amr'ın rivâyet ettiği Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Ümmü Habîbe'ye hitaben: “*Kızını benimle evlendirmek isteme*”⁵⁸ buyruğu da konu bakımından belirleyicidir. Üvey kızın haram olması için duhûl şart koşan nas⁵⁹ ise istihsân bi'n-nas kâbilinden ele alınır. Bu bağlamda konu ile alakalı icmâın varlığı, adam bir kadınla evlenir cimâ yapmadan boşanır ya da kadın ölürse adamın, kadının kızı ile evlenmesi haram olmaz şeklindeki varsayım ile deruhte edilir⁶⁰ yani cimâ olmuşsa kızla evlenmek icmâen haramdır.⁶¹

Âyette kızın babaya haram olması için üvey babanın evinde yaşaması da şart koşulmuştur.⁶² Bunun yanında âyette kadının cimâ yapmış olması kayıtlanmıştır. Bu durumda “*Kayıt, kayıt edildiği geniş hükümden çıkarılınca geniş olan hüküm delil*

⁵² Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*, C. V, s. 124. İbn Useymin, *eş-Şerhu'l-Mümti' alâ Zâdi'l-Müstakni*, C. XIII, Dâru İbni'l-Cevzî, 2007, s. 425.

⁵³ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*, C. IV, s. 361. Serahsî, *el-Mebsûd*, C. IV, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, 1993, s. 208.

⁵⁴ Kayravani, *Metnü'r-Risale*, s. 91. Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *el-Kâfi fî Fıkhi Ehli'l-Medîne*, C. II, Mektebetü'l-Riyâdî'l-Hadîse, Riyâd, 1980, s.

⁵⁵ Şâfiî, *el-Üm*, C. V, s. 160. İmrânî, *el-Beyân fî Mezhebi'l-İmâmi's-Şâfiî*, C. IX, Dâru'l-Menhêc, Cidde, 2000, s. 243. İmrânî, *el-Beyân fî Mezhebi'l-İmâmi's-Şâfiî*, C. IX, s. 242.

⁵⁶ Nisâ 4/23.

⁵⁷ Nisâ 4/23.

⁵⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *Nikâh*, 10, 26,

⁵⁹ Nisâ 4/23.

⁶⁰ Ebû'l-Ferec Şemsüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Ahmed el-Makdisî, *eş-Şerhu'l-Kebir alâ Metni'l-Mukni* Menar, 7/477.

⁶¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*. 7/112. Ebû Abdillâh Ziyâüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Ahmed el-Makdisî es-Sa'dî, *el-Udde Şerhu'l-Umde Kâhire*, Dâru'l-Hadîs, 2003. 402.

⁶² Abdurrahmân bin Kâsım, *Hâşiyetü'l-Ravzî'l-Murbi' Şerhu Zâdi'l-Müstakni*. C. VI, s. 291.

alınmaz.” usulî kaide belirleyici olmaktadır. Bu âyet özelinde, bu usulî kaide şöyle tezahür eder. Umum olan üvey kızların haram olması hükmü kayıtlanınca artık üvey kızların haram olması için cimâ yapma anlamıyla ihticac edilir. Ancak içerisinde üvey kızın üvey babanın evinde yaşamak kaydı ile evlenmelerinin haram olduğunu da içeren kayıttan önceki anlamla ihticac edilmez.⁶³ Hanbelîler üvey kızın babaya haram olması için kızın annesi ile üvey babanın cimâ yapmasının yeterli olacağını kızın üvey babanın evinde kalıyor olmasının haramlık hükmünün tesis edilmesi için gerekmediği konusunda icmâın varlığını ifade ederler.⁶⁴

Hanefî⁶⁵ ve Şâfiî⁶⁶ mezheplerinde de Hanbelîlerin, bir kimsenin bir kadının annesi ile cima yaptığında o kadının kendisine haram olacağı yönündeki icmâ hükmü ihtilafsız kabul edilmiştir.

İmam Muhammed konuyu mefhumu muhalefe bağlamında ele almış, mefhumu muhalefenin isabetli bir yöntem olmadığını ifade etmiş ve örnek olarak da mezkûr âyette geçen “*evlerinizdeki kızlar*” ifadesini kullanmıştır. Bunun anlamı üvey babalarla kalmayan kızların da üvey babalara haram olduğunun düşünülmesidir. Zira Hanefîlerde mefhumu muhalefe ile amel edilmez. Şâyet mefumu muhalefeyle amel edilse kızın üvey babasının evinde kalmadığı zaman onunla evlenmesinin mümkün olduğu anlamı çıkar.⁶⁷

Mâverdî üvey kızın babaya haram olması için mekân şartı olmadığını ifade etmek suretiyle Şâfiî mezhebinin görüşünü aktarır.⁶⁸

Mâlik zevk alarak bakmakla da o kadının kızı ile o adamın evlenemeyeceğini ifade etmektedir. ‘Bir kişi evlenmiş olduğu kadına cinsel haz duyarak baksa ama o kadınlı cima yapmadan kadın ölse ya da kadını boşasa, kızı ile evlenebilir mi?’ şeklindeki soruya Mâlik ‘Eğer kişi kadına hazla bakarsa kızı ile evlenmesi doğru olmaz.’ cevabını vermiştir. Dolayısıyla cimâ olmadan ortaya çıkan evlenme yasağı cimâ ile evleviyetle vuku bulur.⁶⁹

⁶³ Ebü'l-Berekât Zeynüddîn el-Müneccâ b. Osmân b. Es'ad b. el-Müneccâ ed-Dımaşkî, *el-Mümti' fî Şerhi'l-Mukni'* C. III, Mektebetü'l-Esedi, Mekke, 2003, s. 586.

⁶⁴ Abdurrahmân bin Kâsım, *Hâşiyetü'l-Ravzı'l-Murbi' Şerhu Zâdi'l-Müstekni'* C. VI, s. 291.

⁶⁵ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*. 4/361.

⁶⁶ Şâfiî, *el-Üm*. 5/26.

⁶⁷ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*, Mukaddime, s. 235.

⁶⁸ Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi'l-İmâmi's-Şâfiî*. C IX, s. 209.

⁶⁹ Ebü Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî, *el-Müdevvene* (Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994). 2/195.

Mâlikîlerde konunun temellendirilmesi ise gâlib olan durumun zikri ile yetinilmek suretiyle nâdir olan durumun da âyette mündemiç olduğu şeklindedir. Şöyle ki dul olan ve kızı olan kadın evlendiği zaman genellikle kızı ile beraber kocasının evine taşınır. Çoğunlukla süreç böyle gerçekleşir, aksi durum nadirattandır. Bunun için âyette çoğunlukla gerçekleşen durumun (gâlib) zikri ile yetinilmiştir.⁷⁰ Sonuç olarak haramlığın oluşması için aynı evde yaşama şartının bulunmadığı konusunda icmânın var olduğu söylenebilir.

2.1.3. Emzirmeden Kaynaklanan Evlenme Engelleri

Bu başlık altında şu konularda icmâlar tespit edilmiştir:

1	Nesepten dolayı evlenilmesi yasak olan süttten dolayı da yasaktır.
2	Nesep sebebi ile anne ve kız kardeşin süt sebebi ile baba ve erkek kardeşle evlenmesi haram olmaz.
3	Süt baba, süte sebep olan kişidir.

2.1.3.1. Süttten Dolayı Evlilik Yasağı

Süttten kaynaklanan evlilik yasağının nesepten kaynaklanan evlilik yasağı gibi olduğu konusunda Hanbelî mezhebinde icmâ vardır.⁷¹ Konunun dayanağını “*Sütannelerinizle ve sütkız kardeşlerinizle evlenmek size haram kılındı*”⁷² âyeti teşkil eder. Âyette sadece anne ve kız kardeşten bahsedilmektedir. Diğer akrabalarla evlilikse kıyas yoluyla haram kılınmıştır. Bu konuda ihtilaf yoktur. Hz. Peygamber’in “*Süttten dolayı haram olan nesepten dolayı haram olan gibidir*”⁷³ buyurması da konunun Sünnetten delilini oluşturur. Öyle ki hadisin muhtevası kıyasa başvurmaksızın diğer akrabaları da içine alır niteliktedir.⁷⁴

Hanefîler de konuyu temellendirirken aynı âyet ve hadisi esas almaktadır. Bu deliller bağlamında el-Asl’da şu ifadeler yer alır: “*Sütanneyi Allah haram kıldı.*

⁷⁰ Ebû Muhammed Abdülvehhâb b. Alî b. Nasr et-Tağlibî el-Bağdâdî, *Uyûnu’l-Mesâil* (Beyrût: Dâru İbni Hazm, 2009). C. I, s. 490.

⁷¹ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi’l-Müstakni*. C. VI, s. 9.

⁷² Nisa, 4/23.

⁷³ Buhârî, Şehâdât, 7.

⁷⁴ Ebû İshâk Burhânüddîn İbrâhîm b. Muhammed b. Abdillâh er-Râmînî ed-Dımaşkî, *el-Mübdî’ fî Şerhi’l-Mukni*, C. VI, Dâru’l-Kütübü’l-İlmîyye, Beyrût, 1997, s. 128. Muhammed b. Muhammed el-Muhtâr eş-Şinkî, *Şerhu Zâdi’l-Müstakni*. C. XI, s. 333.

Sütnineyi, süt teyzeyi, süt teyzenin teyzesini de Sünnet ve icmâ haram kıldı. Allah sütkardeşi haram kıldı. Sünnet ise en uzak olsa bile sütkardeşin kızını haram kıldı.” İmam Muhammed haram olan akrabaları saydıktan sonra “*Sütten dolayı haram olan nesepten dolayı haram olan gibidir*” ifadesine yer verir.⁷⁵ Bu nakilden Hanefîlerin icmâa muvafık olarak görüş beyan ettikleri anlaşılmaktadır.

Mâlikî kaynaklar da konu hakkında Kitâb ve sünnetten deliller sunmakta, konuyla ilgili icmâyı ortaya koymaktadır.⁷⁶

Mâlikî kaynaklardan konu hakkında gelen nakillerin değerlendirmesini yapacak olursak Mâlikî mezhebinde de “*nesepe olarak haram olan sütten dolayı da haram olur*” ifadesinin var olduğunu söylenebilir. Bunun yanında kaynaklarda bu ifadeye yaygın bir şekilde yukarıdaki istisnaların getirildiğinin de ifade edilmesi gerekir. Böylece mezkûr ifadede neseben haram tüm fertler kastediliyorsa Mâlikîlerde böyle bir durum söz konusu değildir. Ancak sütten dolayı haram olan hususları teker teker ele alırsak nesepe yollu akrabaların birçoğunun sütten de haram olduğuna dair çok sayıda icmâ hükmü vardır denebilir.

Şâfiî mezhebi kaynaklarında da Hz. Peygamber’den nakledilen “*Nesepe olarak haram olan sütten dolayı da haram olur*”⁷⁷ rivâyeti bulunur ve buradan hareketle âyeti kerimede geçen yedi harama⁷⁸ karşı gelen süt akrabalar ve onların usul ve fûrû’unun haram olduğu ifade edilir.⁷⁹ Bunların dışında mezhepte yer alan sütteki hürmetin çocuk yolu ile yayılacağı kaidesi genel kuralı sınırlar niteliktedir. Bunun anlamı çocuğun süt emdiği annesinin akrabalarının çocuk için haram olmasıdır. Anne açısından çocuk üzerinden bir haramlık söz konusu değildir.⁸⁰ Şâfiîler “*Sütannelerin ve sütkız kardeşlerinin haram kılındı*” âyetinden hareket ederek iki haramın zikredilmesini takyit olarak görmeyip bunun aynı mesabede olan akrabalar

⁷⁵ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*, C. IV, ss. 359-360.

⁷⁶ Ebû Fâris (Ebû Muhammed) Abdülazîz b. İbrâhîm b. Ahmed b. Bezîze et-Teymî et-Tûnisî, *Ravzatü'l-Müstebîn fî Şerhi'l-Telkîn* Dâru İbni Hazm, 2010. C. II, s. 886. Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdîrahmân el-Mısırî el-Karâfî, *ez-Zahîra*, C. IV, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrût, 1994, s. 279. Behrâm bin Abdullah bin Abdülazîz bin Ömer bin İvaz bin Ömer Sülemî Demîrî, *Tahbîru'l-Muhtasar vehuve'l-Şerhu'l-Vasad li Behrâm alâ Muhtsarı Halîl*, C. III, s. 392. Nefravî, *el-Fevâkihü'l-Devânî alâ Risâleti İbni Ebî Zeyd el-Kayravanî*, C. II, s. 16.

⁷⁷ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî, *el-Muvata'*, C. II, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrût, 1985, s. 607.

⁷⁸ Nisa, 4/23. Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşlerinizin kızları, kız kardeşlerinizin kızları size haram kılındı.

⁷⁹ Mâverîdî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi'l-İmâmî 'ş-Şâfiî*, C IX, ss. 198-199.

⁸⁰ Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf eş-Şirâzî, *el-Mühezzebe fî Fıkhi'l-İmâmî 'ş-Şâfiî*, C. III, s. 141.

için de hüküm olduğunu ifade eder. Böylece süttten dolayı haram olan akrabaların genel bir ifade olduğunu –neseple haram olan süttten dolayı da haramdır- vurgulamak için sünnetten bir takım deliller zikredilir. Bu deliller arasında Hz. Peygamber’in “O sütkardeşimin kızıdır. Nesepten dolayı haram olan süttten dolayı da haram olur.” şeklindeki buyruğu da vardır.⁸¹

Sonuç olarak genel ve kuşatıcı bir ifadeyle nesepten dolayı haram olanın süttten dolayı da haram olduğu konusunda icmâ vardır. Ancak ayrıntıya girilince bu hükme istisnalar getirilmiştir.

2.1.3.2. Anne ve Kız Kardeşin Süt Baba ve Süt Kardeşe Haram Olmaması

Bu konudaki asıl “mahremiyet süt emenin usulüne yayılmaz” kaidesidir. Bunun anlamı süttten dolayı bir kimsenin annesi, kız kardeşi vb. kimselerin süt emen şahsın usûlündeki erkeklere haram olmamasıdır. Hanbelî mezhebinde nesepten dolayı anne ve kız kardeşin, süttten dolayı baba ve erkek kardeşle evlenmesinin helâl olduğu noktasında icmânın varlığı ifade edilir.⁸²

el-Asl’da radâdan dolayı haram sayılanlar içerisinde bu gruplar yoktur. Haramlık daha çok süt emenle, annenin akrabaları arasında şekillenir.⁸³ Kudûrî evlenilmesi haram olan kimseleri zikrettiği kısımda böyle bir durumdan bahsetmez⁸⁴ Serahsî’de “Kadın, adamla evlenmek için gelse ve adamın çocuğunu emzirse adamla kadın evlenebilir” ifadeleri vardır.⁸⁵ Bunun anlamı süttten dolayı anne ile nesepten dolayı babanın evlenebilmesidir ki bunun tersi durum da icmân konusu olan nesepten dolayı anne ile süttten dolayı babanın evlenmesidir. Bu ikisi arasında süt haramlığı açısından fark yoktur. Bu bağlamda “bir kimsenin annesi cariyeyi emzirse o kimse cariyenin kardeşleri ile evlenir” beyanı da vardır.⁸⁶ Süt hükümleri açısından hür ile köle arasında fark yoktur.⁸⁷ Bunun anlamı nesepten dolayı kız kardeşin süttten dolayı erkek kardeşle evlenmesidir. Bu da icmân konusudur. Mebsût’ta konu başka örnekler üzerinden de aktarılır. Bu örnekler icmâyı onaylar şekilde anlatılır.⁸⁸

⁸¹ Şîrâzî, *el-Mühezzeb fî Fıkhi ’l-İmâmi ’ş-Şâfiî*, C. III, s. 141.

⁸² Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi ’l-Müstakni’*. C. VI, s. 17.

⁸³ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*. IV, s. 360.

⁸⁴ Ebû’l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed el-Kudûrî, *et-Tecrîd*, s. 152.

⁸⁵ Serahsî, *el-Mebsûd*, C. XXX, s. 301.

⁸⁶ Serahsî, *el-Mebsûd*, C. XXX, s. 301.

⁸⁷ Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, C. II, s. 298.

⁸⁸ Serahsî, *el-Mebsûd*, C. XXX, s. 301.

Müdevvene’de bu konuda bilgi mevcut değildir. Var olan bilgiler daha çok kimlerin haram olduğu yönündedir. Mezhebin diğer kaynaklarında bazı bilgiler vardır. Bir kızın süt emdiği kadının kızıyla süt emen bu kızın erkek kardeşi evlenebilir.⁸⁹ Bunun anlamı nesepten dolayı olan kardeşle, sütten dolayı olan kardeşin evlenebilmesidir. Bu da icmân konusudur. İbni Mevvâz’dan nakledilen şu olasılık da icmâa uygunluk teşkil eder. Bir kimsenin nesepten dolayı kardeşi bir başkasının sütten dolayı kardeşi ise o kimseye sütten dolayı kardeş olanla nesepten dolayı kardeş olanın evlenmesi helâldir.⁹⁰ Mâlikî kaynaklarda en yaygın ifade sütten dolayı haram olan kimsenin nesepten dolayı haram olan gibi sayılacağıdır.⁹¹ Sütten dolayı haramlık mevzusu süt emen şahısla emziren kimsenin akrabaları arasında vaki olur. Kadının süt verdiği çocuk artık o kadının çocuklarından biri olur. Bu minvalde süt emen çocuğun akrabaları ile sütanne ve akrabalarının bir ilgisi yoktur.

Şâfiî mezhebinde evlenilmesi haram olan akrabalar süt emen çocuğa da haramdır.⁹² Mâverdî’nin açıkça ifade ettiği üzere, çocuk cihetinden olan haramlık sadece çocuk ile sınırlıdır.⁹³ Bu genel kapsama nesepten dolayı olan anne ve kız kardeşin, sütten dolayı olan baba ve erkek kardeşin evliliğinin helâlligi da girer. Görüldüğü üzere, Şâfiîler de konuyla ilgili icmâya muvafıktır. Böylece konu hakkında ümmetin icmâsı vardır.

2.1.3.3. Süt Babanın Tek Olması

Hanbelî kaynaklarda ‘Bir kadın boşandıktan sonra başka biri ile evlense ve o kişiden çocuk doğursa süt, o adama ait olur.’ ifadesi vardır. Bunun anlamı birinci koca ile sütün bağlantısının bulunmadığıdır. Kadının başka bir çocuğu emzirmesi durumunda o çocuğun sütbabası ikinci koca olur. Çünkü süte sebep olan erkek odur. Konu mezhepte sütün doğum sebebi ile kesilmesi kabulü üzerinden sunulur. Buna göre süt kesilince birinci kocanın sütü doğumdan sonra çıkan süte karışmaz. Bu icmâ ile sabit bir hükümdür.⁹⁴

⁸⁹ Ebü’l-Kâsım Ubeydullâh b. Hüseyin b. Hasen b. el-Cellâb el-Basrî, *et-Tefrî’ fî Fıkhi’l-İmâm Mâlik b. Enes*, C. I, Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrût, 2007, s. 431.

⁹⁰ İbn Yûnus es-Sıkkîlî, *el-Câmi’ li Mesâili’l-Müdevvene*, C. IX, s. 417.

⁹¹ İbn Rüşd, *el-Mukaddimâtü’l-Mümehtidât*, C. I, s. 489.

⁹² Ebû İbrâhîm İsmâîl b. Yahyâ b. İsmâîl el-Müzenî el-Mısrî, *Muhtasaru’l-Müzenî*, C. VIII, Dâru’l-Ma’rife, Beyrût 1990, s. 332.

⁹³ Mâverdî, *el-Hâvi’l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi’l-İmâmî’s-Şâfiî*, C. XI, s. 358.

⁹⁴ İbni Ebi Ömer, *eş-Şerhu’l-Kebîr alâ Metni’l-Mukni’*, C. IX, s. 227.

Hanbelî kaynaklar Ebû Hanîfe'nin herhangi bir itibarı dikkate almadan sütü ikinci kocaya has kıldığını ifade etmektedir.⁹⁵ Ebû Yusuf "Sütü kime bağlamamız gerektiği konusunda emâre ya da alâmet ararız." derken Züfer "İkinci babadan hamilelik olunca "alâ küllî hâl" süt ikinci kişiye ait olur." der.⁹⁶ Serahsî'nin verdiği bilgiler de bu yaklaşımı destekler niteliktedir.⁹⁷

Mâlikîlerde sütü olan bir kadın kocasından ayrılrsa, başka koca ile evlense bu arada sütü kesilmese ve çocukları olsa, sütün kadının her iki kocasına ait olduğuna hükmedilir.⁹⁸ Buna göre Mâlikîlerde sütün sebebi ve kesilmemesi beraber dikkate alınmıştır. Kocasının çocuğunu emziren bir kadın ondan boşansa, sonra başka biri ile evlense, hamile kalsa, kadın herhangi bir çocuğu emzirse birinci kocasının sebep olduğu süt kesilmemişse her iki koca da bu çocuğun sütbabası olur.⁹⁹ Bu durumda Mâlikî mezhebinde kayıtsız olarak sütü ikinci kocaya bağlama yaklaşımı bulunmamaktadır. Yani Mâlikîlerde birinci kocanın sütü kesilirse icmâa onay varken süt kesilmezse icmâa muhalefet söz konusudur.

Konuyla ilgili Şâfiî literatüründeki ifadeler Hanbelî kaynaklardaki ifadelere çok yakındır.¹⁰⁰ Zira Hanbelî kaynaklarda Şâfiî'nin de Hanbelîler gibi sütün artmasına ya da kesilmesine itibar etmediği, çocuk doğunca sütün ikinci kocaya bağlanacağı görüşünde olduğu ifade edilir.¹⁰¹

Sonuç olarak konu hakkında icmâ vardır. Malikîler de nihâî olarak bu icmâyâ muvafakat etmektedirler.

2.1.4. Din Farkı

Bu başlık altında oluşan icmâlar şunlardır.

1	Müslüman erkek diğer dinlerden sadece ehli kitap olan kadınla evlenebilir.
2	Gayr-i müslim bir erkek Müslüman kadınla evelenemez.

⁹⁵ İbni Ebi Ömer, *eş-Şerhu'l-Kebir alâ Metni'l-Mukni'*. C. IX, s. 227.

⁹⁶ Ebû Hafs (Ebû Muhammed) Hüsâmuddîn es-Sadrü's-şehîd Ömer b. Abdilazîz b. Ömer b. Mâze el-Buhârî, *el-Muhîdu'l-Burhânî fî'l-Fıkhi'l-Nu'mânî Fıkhu'l-İmâm Ebî Hanîfe Raziyyallâhü anh Dâru'l-Kitabi'l-İslâmî*, Beyrût 2004. C. III, s. 72.

⁹⁷ Serahsî, *el-Mebsûd*. C. XXX, s. 295.

⁹⁸ Muhammed bin Yûsuf el-Mevvâk, *et-Tâc ve'l-İklîl li Muhatasarı Halîl*, C. V, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994, s. 538.

⁹⁹ Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, C. II, 296.

¹⁰⁰ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Mehezzeb* (Dâru'l-Fikr, ts.). C. XVIII, s. 225.

¹⁰¹ İbni Ebi Ömer, *eş-Şerhu'l-Kebir alâ Metni'l-Mukni'*. C. IX, s. 227.

3	Gayr-i müslim erkek Müslüman bayana veli olamaz.
---	--

2.1.4.1.Müslüman Erkeğin Ehli Kitap Olmayan Kadınla Evlenememesi

Konunun temellerini “*İman etmedikçe putperest kadınlarla evlenmeyin*”¹⁰², “*Gayr-i müslim kadınları nikâhınızda tutmayın*”¹⁰³ âyetleri teşkil eder. Görüldüğü üzere âyetler Müslüman erkeklere Müslüman olmayan kadınları yasaklamaktadır. Bunun yanında “*Mümin kadınlardan iffetli olanlar ile daha önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar da, mehirlerini vermeniz şartıyla, namuslu olmak, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helâldir*”¹⁰⁴ âyeti de konunun diğer bir dayanak noktasıdır. Şöyle ki yukarda zikrettiğimiz iki âyet bu âyetle tahsise uğramak suretiyle kitap ehlinin kadınları Müslüman erkeğe helâlken bunun dışında kalanlar haram kılınmıştır. Böylece bu hüküm hakkında Hanbelîlerde icmâ vardır.¹⁰⁵

Hanbelilerin ortaya koyduğu Müslüman erkeğin ehli kitap dışında bir dine mesup olan bir kadınla evlenemeyeceği yönündeki icmâ düşüncesine hem Hanefilerden¹⁰⁶ hem Mâlikîlerden¹⁰⁷ hem de Şâfiîlerden¹⁰⁸ onay vardır.

2.1.4.2.Gayr-i müslim Erkeğin Müslüman Kadınla Evlenemeyeceği

Dinleri farklı olduğu için gayr-i müslim erkekle Müslüman bayanın evlenmesi câiz görülmemiştir. Konu hakkında icmâdan bahsedilir. Konunun temellendirilmesinde “*Bunlar onlara helâl değildir. Onlar da bunlara helâl olmazlar*”¹⁰⁹ Bu âyet genel olarak Müslüman olmayan bir erkeğin Müslüman kadınla evlenemeyeceğini gösterir.¹¹⁰

Hanbelî kaynaklarda icmâ ifadesi ile tanımlanan konu hakkında, gerek Hanefilerde¹¹¹ gerek Mâlikîlerde¹¹² gerekse Şâfiîlerde¹¹³ ihtilafa rastlanmadı. Böylece konu hakkında icmâ vardır.

¹⁰² Bakara, 2/221.

¹⁰³ Mümtehide, 60/10.

¹⁰⁴ Mâide, 5/5.

¹⁰⁵ Salih Fevzan, *el-Mulahhasu'l-Fıkhiyye*, C.II, 343.

¹⁰⁶ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*, C. IV, s. 356.

¹⁰⁷ Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, C.II, s. 220.

¹⁰⁸ Şâfiî, *el-Üm*, C. V, s. 6.

¹⁰⁹ Mümtehide, 60/10.

¹¹⁰ İbn Müflih, *el-Mübdi' fî Şerhi'l-Mukni'*, C. VI, 179.

¹¹¹ Ebû Yûsuf Ya'kûb bin İbrâhîm, *İhtilâfî Ebî Hânîfe ve İbni Ebî Leylâ*, Lecnetü İhyâi'l-Maârifî'l-Nu'mâniyye, Hindistan, s. 199.

¹¹² Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, C.II, 214.

¹¹³ Şâfiî, *el-Üm*, C. V, s. 169.

2.1.4.3. Gayr-i müslim Erkeğin Müslüman Kadına Velî Olamaması

Hanbelî mezhebinde gayr-i müslim bir kimsenin Müslüman bayanın velîsi olamayacağı ifade edilmiştir ve konu hakkında da ilim adamlarının icmânının bulunduğu aktarılmıştır.¹¹⁴

Zikredilen icmân delili olarak “*Mümin erkeklerle mümin kadınlar da birbirlerinin velîleridir*”¹¹⁵ âyeti ile hadis kaynaklarında tespit edilemeyen Ahmed b. Hanbel’in Hz. Ali’den rivâyet ettiği mevkûf olarak gelen “*Hz. Ali, kardeşin nikâhını (velâyetini) câiz görmüş ancak baba Hıristiyan olduğu için babanın nikâhını (velâyetini) reddetmiştir*” rivâyeti zikredilmiştir.¹¹⁶ Baba velâyet konusunda öncelikli olmasına rağmen onun Müslümana velî olmaya layık olmaması sebebiyle, velîliği daha sonra olan kardeş, babaya öncelenmiştir.

Konu el-Asl’da ele alınır. İmam Muhammed’e göre: “*Kız çocuğun babası zimmi olursa ve kız çocuğu da annesi sebebiyle Müslüman olursa baba nikâhta velî olamaz.*”¹¹⁷ Böylece Hanefîler icmâa muvafıktır.

Mâlikîlerde de gayr-i müslimin Müslüman üzerinde velayet yetkisi yoktur.¹¹⁸ İbn Rüşt velâyette Müslüman olma şartı üzerinde ittifak olduğunu ifade eder.¹¹⁹

Şâfiî mezhebine göre de gayr-i müslim kimse Müslüman olan bayana velî olamaz. Mezhebin temel kaynaklarından olan Mâverdî’de şöyle bir olasılık zikredilir ki konuyu net bir şekilde açıklamaktadır. “*Gayr-i müslim baba Müslüman olan kızını evlendiremez.*”¹²⁰ Böylece Şâfîler de icmâa muvafıktır.

Sonuç olarak gayr-i müslimin Müslüman bayana velî olamayacağı konusunda ümmetin icmâi vardır.

¹¹⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. VII, s. 21. İbni Ebi Ömer, *eş-Şerhu’l-Kebir alâ Metni’l-Mukni*, C. VII, s. 425.

¹¹⁵ Tevbe, 9/71.

¹¹⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. VII, s. 21.

¹¹⁷ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*, C. X, s. 190.

¹¹⁸ Muhammed b. Muhammed b. el-Mustafâ el-Ya’kûbî, *Avnû’l-Metîn alâ Nazmi Risâleti’l-Karaviyyîn*, s. 539. İbni Cezî, *el-Kavâninü’l-Fıkhiyye*, s. 134.

¹¹⁹ İbn Rüşt, *Bidâyetü’l-Müçtehit ve Nihâyetü’l-Muktasit*, C. III, s. 39.

¹²⁰ Mâverdî, *el-Hâvi’l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi’l-İmâmi’s-Şâfiî*, C. IX, s. 117. Rûyânî, *Bahru’l-Mezheb*, C. IX, s. 114.

2.1.4.4. Gayr-i müslim Eşlerin Birlikte Müslüman Olmaları

Hanbelî mezhebinde kadınla erkek beraberce Müslüman olursa aralarında nesep ve süt akrabalığı yoksa nikâhları devam eder. Bunun üzerine icmâin varlığından bahsedilir.¹²¹

Konunun temellendirilmesinde Peygamber (s.a.v.) döneminde insanların toplu olarak İslâm'a girmeleri ve Peygamber'in (s.a.v.) onlara nikâhlarının şartları ya da keyfiyeti hakkında bir şey sormama takrîrî Sünneti aktarılır.¹²²

Cessâs'ın İmâm Azam'dan yaptığı nakle göre evlenilmesi haram olan kimseler -anne, kız gibi-¹²³ bu durumda İslâm'a girerlerse nikâhın devamına engel olunur.¹²⁴ İmâm Azam'a göre İslâma girenlerin nikâhları şahitsiz veya gayr-i müslimin iddetinde olan nikâhsa İslâm'a girince nikâhları onaylanır. Bu yaklaşımla İmâm Azam icmâa muvafıktır. İmâm Züfer'e göre fâsit olur.¹²⁵ İmâm Muhammed ve Ebû Yûsuf'a göre ise iddetleri gayr-i müslim iddeti gibi olmuşsa fâsit olur.¹²⁶ Üç imam bu görüşleriyle icmâm in'ikâtına mânidirler.

Mâlikîlerde şirkteki kimsenin nikâhının mutlak olarak olduğu, Müslüman olurlarsa aralarının ayrılmayacağı ifade edilmişti.¹²⁷ Bunun yanında nikâhın başı İslâm'a göre uygun olursa devamı da uygun olur. Ancak nikâhın başı İslâm'a uygun olmazsa nikâhın devamı da uygun olmaz. Mâlikî kaynakta nikâhın başı ile alakalı da nesepsel ve radâ'dan kaynaklanan haramlığın yanında “وغير ذلك” ifadesi de geçer.¹²⁸ Bu ifade nesep ve radâ' dışında da nikâhın bekâsını etkileyen şeylerin varlığını da gösterir ki bu yönüyle Mâlikîler Hanbelîlerden ayrılır. Ya da “ve gayri zelik” ifadesinin anlamı evlenilmesi batıl olan kadınlar olabilir ki bu durumda muhalefetten bahsedilemez.

¹²¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. VII, s. 151. İbni Ebi Ömer, *eş-Şerhu'l-Kebir alâ Metni'l-Mukni'*, C. VII, s. 589. Bağli Abdurrahman bin Abdillâh, *Keşfü'l-Muhadderat ve'r-Riyazu'l-Müzeahharat li Şerhi'l-Ahdari'l-Muhtasarat*, C.II, Daru'l-Beşairi'l-İslami, Beyrût, 2002, s. 604. Muhammed b. Abdülvehhâb, *Muhtasaru'l-İnsâf ve Şerhu'l-Kebîr*, Medâbiu'r-Riyâd, Riyâd, s. 667.

¹²² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. VII, s. 151.

¹²³ Merğînânî, *Metnü Bidâyetü'l-Mübtedî fî Fıkhi'l-İmâm Ebî Hanîfe*, Mektebetü ve Matbaatü Muhammed Ali Sabah, Kâhire, s. 65.

¹²⁴ Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*, C. IV, s. 348.

¹²⁵ Zeylâî, *Tebyînü'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, C.II, s. 171.

¹²⁶ Ebû Muhammed (Ebû's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, *el-Binâye Şerhu'l-Hidâye*, C. V, s. 233. Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî, *Fethu'l-Kadîr ale'l-Hidaye*, C. III, Daru'l-Fikr, Lübnan, 1970, s. 413.

¹²⁷ Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, C.II, s. 223.

¹²⁸ Abdu'l-Vehhâb el-Kâdî, *el-Maûne alâ Mezhebi Âlimi'l-Medîne*, s. 803.

Şâfiî konuya el-Üm'de temas eder ve: “Bir kişi bir kadınla müşrik oldukları halde iddeti içerisinde evlenirse ve Müslüman olurlarsa bu anda kadının iddeti bitmiş ise nikâhları sabit olur. Ancak kadın hala iddeti içerisinde ise nikâhları mensûh olur.”¹²⁹ İmâm Şâfiî'den yaptığımız bu nakil onun da nikâhın geçerli olması için nesep ve sütle ilgili bir proplemden daha fazlasını şart koştuğuna delalet etmektedir. Bu da icmâ iddiasına bir muhalefetin de bu cenahtan geldiğini gösterir.

Hanbelîlerin Müslüman olanların arasında nesep ya da süt hısımlığı yoksa nikâh devam eder tarzındaki icmâ düşüncesi iddiadan ibarettir. Mezhebe en yakın görüş İmâm Azam'dan gelirken konu tam bir ihtilaf konusu olmanın ötesinde bir şey ifade etmemektedir.

İktibasta bulunulan Hanbelî kaynak derinlemesine incelendi. Konunun hassas olmasına binaen burada vereceğiz. “قال ابن عبد البر: أجمع العلماء على أن الزوجين إذا أسلما معاً، في حال واحدة، أن لهما المقام على نكاحهما، ما لم يكن بينهما نسب ولا رضاع. İbni Kudâme bu veriyi böylece zikretmiştir ancak üzerine yorum getirmemiştir. Bunun yanında o da diğer mezheplerde olduğu gibi nikâhın başı İslâm'a göre câizse devam eder ilkesini zikretmiştir. Bu bağlamda kadının evleneceği kişinin muharramâtta olmaması veya diğer haramlık sebeplerini barındırmaması, kadının iddet beklememesi, erkeğin başka dinden olmaması, kadının üçüncü boşamadan sonra başka erkekle evlenmeden eski kocasıyla evlenmiş olmaması gibi durumları şart koştur.¹³⁰ Bu durumda Hanbelî kaynaklarda her ne kadar icmâ tanımlaması yer alsın da konu hakkında Hanbelî mezhebinden bile bu yönde bir cevazın olmadığı anlaşılmıştır.

Sonuç olarak tüm nakil ve değerlendirmeler Hanbelî kaynağın ele alma biçimini dikkate alarak yapıldı. Eğer buradaki icmâ iddiası Müslümanlığı kabul eden şahıslar arasında olacak nesep ve süt mahzuru varsa nikâhın devamının olmayacağı yönünde oluşacak icmâ ise, evet her ne olursa olsun bu konuda icmâ vardır. Çünkü şahitsiz nikâha bile cevâz vermeyen Züfer bin Hüzeyl gibi âlimler her hâlükârda muharramat ve radâ' konusuna da cevazları olmayacaktır.

2.1.7. İhramlı Olan Kimsenin Evlenmesinin Hükmü

¹²⁹ Şâfiî, *el-Üm*, C. V, s. 54.

¹³⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*. C. VII, s. 151.

Hanbelî kaynaklar Abdullah b. Ömer yoluyla aktardıkları ihramlı olan kimsenin evlenemeyeceği konusundaki rivâyeti¹³¹ aktardıktan sonra bu hususta icmâ olduğunu bildirirler.¹³²

Hanefîlere göre ihramda olan kimse evlenebilir. Zira Hanefîlere göre ihramlının nikâh yapması Allah'ın haram kıldığı bir durum değildir. Haram olduğunu söyleyenler bunun cimanın yolunu açtığını ifade ederler. Buna karşın İmam Muhammed “ihramda cariye satın almanın câiz olduğunu ifade eden sizler bunda isabet ettiniz ancak nikâh konusunda yanıldınız” demek suretiyle cevap verir. Yine bu minvalde nikâhın haram ya da mekruh olduğunu ifade eden bir nas getirmelerini teklif eder ve helâl olduğuna dair nassın çok olduğunu söyler.¹³³ Bunun yanında konunun temellendirilmesi için kullanılan “*İhramlı ne evlenir ne de evlendirir*”¹³⁴ şeklindeki rivâyette bulunan Eban isimli râvi aşırı bir şekilde ta'na maruz kalmıştır. Rivâyeti kabul etsek bile hadis, nefsi kişiyi cimaya çağırdığı zaman delil alınır. Bu oruçlunun nefsinden emin olmaması halinde hanımının elini öpmesinin haram olması gibidir. Normal durumlarda delil alınmaz. Bu da nehyin nikâhla değil cima ile alakalı olduğunu gösterir.¹³⁵

Mâlikî¹³⁶ ve Şâfiîlere¹³⁷ göre ihramlı kimsenin nikâhı sahih değildir. Sonuç olarak konu Hanefîlerle cumhûr arasında ihtilaflı bir konudur.

2.1.5.Cem'

Cem ifadesi, aile hukukunda hadislerde geçen ifadelerden de iktibas edilerek iki kadının bir erkeğin taht'i-nikâhında olmasını ifade eder. Cem konusunda evlilikte cem'in haram olduğu gibi cem yapılması haram olan kadınlardan biri iddet beklerken diğer kadının kendisi için iddet beklenen kişiyle evlenmesi de haramdır. Hanbelîlerde bu konuda da icmâdan bahsedilir.¹³⁸ Şemsüleimme Serahsî Hanefîlerin icmâa

¹³¹ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, *Müsned*, C. X, s. 173. Dârakudnî, *Sünen*, C. IV, Müessetü'r-Risâle, Beyrut, 2004, s. 386.

¹³² Ebû Ya'lâ Muhammed b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Halef el-Ferrâ', *et-Ta'likatü'l-Kebîra fî Mesâilî'l-Hilâfi alâ Mezhebi Ahmed*, C. I, Dâru'n-Nevâdir, 2010, s. 470.

¹³³ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Hücce alâ Ehli'l-Medîne*, C.II, Âlemü'l-Kütüb, Beyrût, 1982, s. 210.

¹³⁴ Ebû'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, *Sünen*, C. IV, s. 388.

¹³⁵ Kudûrî, *et-Tecrid*, C. IV, s. 1844.

¹³⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Arafe el-Vergammî et-Tûnisî, *el-Muhtasaru'l-Fukaha*, C. III, Müessetü Halef Ahmed el-Habtûr li A'mâli'l-Hayriyye, 2014, s. 342.

¹³⁷ Mâveridî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi'l-İmâmî's-Şâfiî*, C. IV, s. 124.

¹³⁸ Abdurrahmân bin Kâsım, *Hâşiyetü'l-Ravzî'l-Murbi' Şerhu Zâdi'l-Müstekni'*, C. VI, s. 294.

muvâfık görüşünü aktarır.¹³⁹ Mâlikîlerde de durum böyledir.¹⁴⁰ Şâfiîlerde ise iddetle evlenmek cem olarak kabul edilmez. Çünkü cem etmek nikâh için haram kılınan bir durumdur. Öyleyse cemi iddete de yaymamız mümkün değildir.¹⁴¹ Böyle olunca iddetle cem yapmanın nikâhta cem yapmak gibi haram olduğu konusunda icmâdan bahsedemiyoruz.

Bu başlık altında şu konularda icmâ vardır.

1	İki kardeşi bir nikâhta toplamak haramdır.
2	Bir kadının teyzesi ya da halası ile bir nikâhta toplanması haramdır.

2.1.5.1.İki Kardeşi Bir Nikâhta Toplamanın Haram Olması

Konunun temelini “İki kardeşi birden almak size haram kılındı”¹⁴² âyeti ve “Allah’a ve ahiret gününe inanan kimse menisini iki kardeşin rahminde toplamasın”¹⁴³ hadisi oluşturmaktadır. Buradan hareketle Hanbelî kaynaklar iki kardeşi bir nikâhta toplamanın haramlığı hakkında icmâ olduğunu aktarmışlardır.¹⁴⁴

Mesele hakkında Hanefî,¹⁴⁵ Mâlikî,¹⁴⁶ Şâfiî¹⁴⁷ mezhepleri de Hanbelîlerle hem fikirdirler. Böylece iki kız kardeşi bir nikâhta toplamanın haram olması hususunda

¹³⁹ Serahsî, *el-Mebsûd*. C. XXX, s. 298.

¹⁴⁰ İbn Yûnus es-Sıkkî, *Câmi’ li Mesâili’l-Müdevvene*. C. IX, s. 342.

¹⁴¹ Mâveridî, *el-Hâvi’l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi’l-İmâmî’s-Şâfiî*. C. IX, s. 170. Ebû’l-Mehâsin Fahrülsîlâm Abdülvâhid b. İsmâil b. Ahmed er-Rûyânî et-Taberî, *Bahru’l-Mezheb*, C. IX, Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 2009, s. 167.

¹⁴² Nisa, 4/23.

¹⁴³ İbn Kayyım el-Cevziye, *Zâdû’l-Meâd fî Hedyi Hayri’l-İbâd*, C. V, Dâru Adâetü’l-İlim, Riyâd, 2019, s. 176. İbn Mulakkin, *el-Bedru’l-Münîr fî Tahrîci’l-Ahâdis ve’l-Âsâri’l-Vâkia’ fî’s-Şerhi’l-Kebîr*, C. VII, Dâru’l-Hicre, Riyâd 2004, s. 596.

¹⁴⁴ Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî ez-Zerkeşî eş-Şâfiî, *Şerhu’z-Zerkeşî alâ Muhtasari’l-Hırakî*, C. V, Dâru’l-Obeikan, Riyâd, 1993, s. 136.

¹⁴⁵ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*. C. IV, s. 363, C. X, s. 182. Cessâs, *Şerhu Muhtasari’t-Tahâvî*, C. IV, Dâru’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, 2010, s. 330. Kudûrî, *et-Tecrîd*, C IX, Dâru’s-Selâm, Kâhire 2006, s. 4438, Serahsî, *el-Mebsûd*. C. IV, s. 201, C. V, 54, C XXX, s. 289. Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes’ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâiu’s-Sanâi’ fî Tertib’s-Şerâi’*, C. II, Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1986, s. 262.

¹⁴⁶ Ebû Muhammed Abdullâh b. Ebî Zeyd Abdirrahmân el-Kayrevânî en-Nefzî, *en-Nevâdir ve’z-Ziyâdât alâ fî’l-Müdevvene min Gayrihâ min’l-Ümmehât*, C. IV, Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, Beyrût, 1999, s. 503. İbn Yûnus es-Sıkkî, *Câmi’ li Mesâili’l-Müdevvene*. C IX, s. 336, C IX, s. 343. İbn Rüş, *el-Mukaddimâtü’l-Mümehhidât*. C I, s. 457, İbn Rüş, *Bidâyetü’l-Müçtehit ve Nihâyetü’l-Muktasit*, C. III, Dâru’l-Hadîs, Kâhire 2003, s. 65.

¹⁴⁷ Şâfiî, *el-Üm*. C. V, s. 3, C. V, 27, C. V, 60, Şirâzî, *el-Mühezzeb fî Fıkhi’l-İmâmî’s-Şâfiî*, C I, Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, s. 549. İmrânî, *el-Beyân fî Mezhebi’l-İmâmî’s-Şâfiî*. C IX, s. 243, C IX, s. 248. Necmüddîn Abdülgaffâr b. Abdilkerîm b. Abdilgaffâr el-Kazvînî, *el-Azîz Şerhu’l-Vecîzi’l-*

ümmetin icmâi oluşmuştur. Hatta yukarıda takdim ettiğimiz hadisten hareketle nehyin kuvveti noktasında İbni Kayyım “Bunu iman men eder.”¹⁴⁸ ifadesini kullanır.

2.1.5.2. Kadının Teyzesi ya da Halasıyla Bir Nikâhta Toplanması Haram Olması

Bir kimse bir kadınla evliyken aynı anda o kadının teyzesi veya halası ile evlenemez. Konunun delili, Peygamber’in (s.a.v.) bir kadını teyzesi ya da halasıyla bir nikâhta toplamayı yasaklamasıdır.¹⁴⁹ Bu haramlığın sebebi akrabalar arasında düşmanlık oluşması ve akraba bağlarını koparması olarak ifade edilmiştir.¹⁵⁰ Buradan hareketle nakilde bulunduğumuz Hanbelî kaynak bu konuda ehlisünnetin icmâ ettiğini ancak ciddiye alınmayacak bir topluluğun muhalif olduğunu ifade eder.¹⁵¹ Muhalif olan kısım ise Râfıza,¹⁵² Havâric ve Şîa’dır.¹⁵³

Konu hakkında Hanefilerin delili Peygamber’den (s.a.v.) gelen “*Kadın teyzesi veya halası üzerine evlenemez.*”¹⁵⁴ hadistir. Buradan hareketle bir kadın teyzesi ya da teyzesinin teyzesi, halası ya da halasının halasının evli olduğu kişi ile evlenemez.¹⁵⁵

Mâlikî fakîh İbnü’l-Kâsım’a göre: “*Bir kadının gerek erkek kardeşi tarafından gerek kız kardeşi tarafından yeğenleri ile bir nikâhta toplanması câiz olmaz.*”¹⁵⁶

Şâfiîler konunun temellendirilmesinde “*Kadın, teyzesi, halası ve kardeşi üzerine evlenemez*”¹⁵⁷, “*Küçük kız; büyük kız üzerine büyük kız da küçük kız üzerine bir erkekle evlenemez*”¹⁵⁸ hadislerini delil olarak sunarlar. Mezhep sahipleri konu hakkında telakki bi’l-kabul (umumun razı ve mutmain olması) olduğunu aktarırlar. Görüldüğü gibi Şâfiîlere göre de bir kadının aynı erkeğin nikâhında teyzesi veya

Ma'rûf bi's-Şerhi'l-Kebîr, C. VIII, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrût, 1997, s. 40. Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Mehezzeb*, C. XVI, Dâru'l-Fikr, ss. 223, 226. İbn Ruf'a, *Kifâyetü'n-Nebîh fî Şerhi'l-Tenbîh*, C. XIII, 109.

¹⁴⁸ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Züraî ed-Dımaşkî el-Hanbelî, *Zâdü'l-Meâd fî Hedyi Hayri'l-İbâd*, C. V, s. 176.

¹⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. XVI, Müessesetü'r-Risâle, 2001, ss. 416, 419.

¹⁵⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. VII, s. 115.

¹⁵¹ Ruheybânî, *Medâlibü Üli'n-Nühâ fî Şerhi Gâyeti'l-Müntehâ*, C. V, Mektebetü'l-İslamî, 1994, s. 97.

¹⁵² İbni Ebi Ömer, *eş-Şerhu'l-Kebîr alâ Metni'l-Muknî*, C. VII, s. 485.

¹⁵³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. VII, s. 115. Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*, C. V, s. 126.

¹⁵⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. XVI, s. 416, 419.

¹⁵⁵ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*, C. IV, s. 365.

¹⁵⁶ Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, C. II, s. 202.

¹⁵⁷ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünenü Ebî Dâvud*, C. III, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, s. 409.

¹⁵⁸ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî Ebu İsa, *Sünenü'l-Tirmizî*, Nikâh, 31. Dârimî, *Sünenü'd-Dârimî*, C. III, Dâru'l-Muğnî, Suûd, 2000, s. 1394.

halasıyla bulunması haramdır.¹⁵⁹ Sonuç olarak bir kadını halası ve teyzesi ile bir nikâhta cem etmenin câiz olmadığı konusunda icmâ vardır.

2.1.5.3. Hem Anne Hem Kızı ile Cimâ Yapanın Durumu

Konu İslâm'dan önce bir kimsenin mahremiyle evli olduğu halde İslâm'a girmesi durumunda oluşacak sonuçlar bağlamında ele alınır. Hanbelîler bir kimsenin hem kızla hem de kızın annesi ile cimâ yapması durumunda icmâen her ikisiyle de evli kalamayacağını ifade ederler.¹⁶⁰

İslam'a girmeden önce kendilerine göre meşru olan ya da meşru olmayan bir şekilde bir kimse hem bir kızla hem de annesiyle evliyse ve her ikisiyle de bu kimse cimâ yapmışsa aralarının ayrılacağı konusunda Hanefîler¹⁶¹, Mâlikîler¹⁶² ve Şâfiîlerin¹⁶³ Hanbelîlere muvafakatıyla görüş birliği vardır.

2.1.6. Evli Olmak

Hanbelî kaynaklarda dört hanıma sahip kişinin bunların üzerine beşinci hanımı almasının batıl olduğu ve bu konuda icmâ bulunduğu zikredilir.¹⁶⁴

Gaylân b. Seleme'nin Müslüman olunca on tane hanımı vardı. Peygamber (s.a.v.) ona hitaben: *"Dört hanımını yanında tut, diğerlerinden ayrıl"*¹⁶⁵ buyurdu. Bu delil açık bir şekilde İslâm'da bir anda dörtten başka hanımla evlenmenin helâl olmadığını göstermektedir.¹⁶⁶

Yine Nevfel b. Muâviye: *"Müslüman olduğum zaman beş tane hanımım vardı, Peygamber bana: "Onlardan birinden ayrıl"* buyurdu¹⁶⁷ demiştir.¹⁶⁸ Bu rivâyet de açıkça sınırın dört olduğunu göstermektedir.

¹⁵⁹ Rûyânî, *Bahru'l-Mezheb*, C IX, s. 200.

¹⁶⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. VII, s. 164.

¹⁶¹ İbn Mâze, *el-Muhîdu'l-Burhânî fî'l-Fıkhi'l-Nu'mânî Fıkhu'l-İmâm Ebî Hanîfe Raziyyallâhü anh*, C. III, Dâru'l-Kitabi'l-İslâmî, Beyrût, 2004, s. 141.

¹⁶² Behrâm ed-Demîrî, *Tahbîru'l-Muhtasar vehuve'l-Şerhu'l-Vasad li Behrâm alâ Muhtasarı Halîl*, C. II, Merkezü Najeebawaih, 2013, s. 609.

¹⁶³ Şâfiî, *el-Üm*, C. V, s. 54.

¹⁶⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. VII, s. 85. İbni Ebi Ömer, *eş-Şerhu'l-Kebir alâ Metni'l-Mukni'*, C. VII, s. 497. İbn Müflih, *el-Mübdî' fî Şerhi'l-Mukni'*, C. VI, s. 136. Halid b. Abdülkerim El-Lahim, *el-Medla' alâ Dakâiki Zâdi'l-Müstekni' -Fıkhu'l-Üsra-*, C. I, Dâru'l-Künûzi İşbiliyye, Riyâd, 2010, s. 41.

¹⁶⁵ Mâlik b. Enes, *el-Muvata'*, C. I, 650. Şâfiî, *el-Müsned*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrût, 1980, s. 274, 292. İbni Hibbân, *Sahîhu İbni Hibbân*, C. IX, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1988, s. 456, 466.

¹⁶⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. VII, s. 85.

¹⁶⁷ Şâfiî, *el-Müsned*, s. 274. Nuaym bin Hammâd el-Mervezî, *Kitâbu'l-Fiten*, C. I, Mektebetü't-Tevhîd, Kâhire, 1991, s. 356.

¹⁶⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C.II, s. 85

Sonuç olarak Sünnet'teki bu açık ifadelerin yanında konunun temel dayanağı “Beğendiğiniz (veya size helâl olan) kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın” şeklindeki âyettir.¹⁶⁹

Cessâs “Hür Nikâhı Altında Dört Kadından Fazlasını Toplayamaz” şeklindeki başlıkla Hanefîlerin konu hakkındaki tutumunu ortaya koymuştur. Cessâs âyetin¹⁷⁰ zahiri, sayılar arasında zikredilen “vav”ın¹⁷¹ cem ifade ettiği dolayısıyla âyetin dokuz hanımla evlenmenin helâl olduğuna delalet ettiğini iddia edenlere birçok vecihten cevaplar verir ve bu cevaplarla onların görüşlerini bâtil bırakır.¹⁷²

Bir kimsenin dörtten fazla kadını nikâhı altında tutamayacağı konusunda Hanbelî kaynaklarda karşımıza çıkan icmâ düşüncesinin Hanefîlerden yaptığımız nakilde, Mâlikî¹⁷³ ve Şâfiî¹⁷⁴ kaynaklarda karşılığı vardır. Konu hakkında icmâ oluşmuştur.

2.2. Nikâhın Rükünleri Kapsamında Tespit Edilen İcmâlar

Hanbelî kaynaklarda nikâhta kadın ve erkeğin bulunmasının nikâhın bir rüknü olduğu konusunda icmâm varlığından bahsedilir. Çünkü taraflar olmadan nikâh akdinden bahsetmek mümkün değildir.¹⁷⁵ Hanbelîlerde olduğu gibi Hanefî,¹⁷⁶ Mâlikî¹⁷⁷ ve Şâfiîlerde¹⁷⁸ de taraflarlar nikâhın rükünlerindendir. Bu konuda icmâ bulunmaktadır.

İcâb ve kabul Hanbelîlere göre icmâ ile nikâhın rüknüdür.¹⁷⁹ Hanefîler,¹⁸⁰ Mâlikîler¹⁸¹ ve Şâfiîler¹⁸² de bu görüştedir. ;cap ve kabulün nikâhın rükünlerinden olduğu konusunda icmâ vardır.

¹⁶⁹ Nisâ, 4/3.

¹⁷⁰ Nisâ, 4/3.

¹⁷¹ فانكحوا ما طاب لكم من النساء مثنى وثلاث ورباع

¹⁷² Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*. C. IV, ss. 311,312.

¹⁷³ İbn Rüşt, *Bidâyetü'l-Müçtehit ve Nihâyetü'l-Muktasit*, C. III, s. 64.

¹⁷⁴ Şâfiî, *el-Üm*, C. IV, s. 281.

¹⁷⁵ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*, C. V, s. 79.

¹⁷⁶ Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed es-Semerkindî, *Tuhfetü'l-Fukahâ*, Dâru'l-Kitabi'l-İslâmî, Beyrût, 1994, C.II, s. 118.

¹⁷⁷ Ebû Muhammed Abdülbâkî b. Yûsuf b. Ahmed ez-Zürkânî el-Vefâî, *Şerhu'z-Zurkânî alâ Muhatasari Halîl*, C. III, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Lübnan, 2002, s. 299.

¹⁷⁸ Ebû Yahyâ Zeynüddîn Zekeriyâ b. Muhammed b. Ahmed es-Süneykî el-Ensârî el-Hazrecî, *Fethu'l-Vahhâb bi Şerhi Minhaci't-Tullâb*, C.II, Dâru'l-Nedvetü'l-Âlemiyye, 2000, s. 41.

¹⁷⁹ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*, C. V, s. 79.

¹⁸⁰ Kudûrî, *et-Tecrîd*, C. XII, s. 6171. Serahsî, *el-Mebsûd*, C. V, ss. 12, 15, 33, 57.

¹⁸¹ Ebü'l-Kasım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbi İbn Cüzey, *el-Kavânîni'l-Fıkhiyye*, s.131. Nefravî, *el-Fevâkihü'l-Devânî alâ Risâleti İbni Ebî Zeyd el-Kayravanî*. C.II, s. 5. Ebü'l-

Bu konu hakkında şu icmâlar tespit edilmiştir:

Nâfi' b. Cübeyr der ki: Hansâ binti Hızâm eşini kaybedince babası onu istemediği biri ile evlendirdi. Bunun üzerine Hansâ Peygamber'e (s.a.v.) geldi ve durumu anlattı. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) kadın için “*Senin nikâhın yoktur. Dilediğinle evlen*” buyurdu. Bunun üzerine kadın o adamı kabul etmedi ve Ebû Lübâbe el-Ensâri ile evlendi.¹⁸³ Hadiste görüldüğü üzere Hz. Peygamber (s.a.v.) zorlama ile yapılan dul kadının nikâhını geçerli görmemiştir.¹⁸⁴

Hanefiler küçük ve bâkire hakkında Hanbelîler gibi hüküm verirler.¹⁸⁵ Bâliğ olan kızın evlendirilmesinde izne itibar eden Hanefî mezhebi, dulun evliliğinde izni evlâ görmüştür.¹⁸⁶ Dolayısıyla bu hususta icmanın var olduğu görülmektedir.

Mâlikî mezhebine göre baba dul kızını evliliğe zorlayamaz.¹⁸⁷ Burada bâkire kız konusunda ihtilaf vardır. Şâfiîlerde de baba dul kızını nikâha zorlayamaz.¹⁸⁸

Sonuç olarak babanın dul kızını evlendirmesi konusunda dört mezhepte ittifak vardır. Dulun zorlanamayacağı konusunda her ne kadar dört mezhepte ittifak var olsa da Hasan Basrî'nin dul kadını evliliğe zorlamanın câiz olduğu fikrinde olduğu aktarılmıştır. Ancak bu ilim adamları nezdinde konu hakkında nassın bulunmasından dolayı garip karşılanmıştır.¹⁸⁹

Evlilik yönündeki irade beyanı konusunda bâkire ile dul farklılık gösterir. Bâkirenin kabul beyanı, gelen teklif karşısında sukut etmesidir. Hz. Peygamber (s.a.v.) bâkirenin izninin sükût etmesi olduğunu ifade etmiştir.¹⁹⁰ Bu hadis konunun delili olarak zikredilir. Bu sebeple bu hadisin sarîh olarak meseleye ışık tuttuğu aktarılmıştır. Öyleyse bâkire utandığı için susuyorsa evlendirilmesinde bir beis yoktur. Dul kadının irade beyanı ise sukutla değil sözle olur. Hanbelîler dulun bu şekilde irade beyan edeceği hususunda icmâ olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁹¹ Cessâs'a

Hasen Alî b. Ahmed b. Mükremillâh (Mükerrrem) es-Saîdî el-Adevî, *Hâşiyetü'l-Adevî alâ Şerhi Kifâyeti'l-Tâlibi'l-Rabânî*, C.II, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1994, s. 40.

¹⁸² Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzebe*, C. XVI, s. Dâru'l-Fikr, s. 211. Demîrî, *en-Necmü'l-Vehhâc fî Şerhi'l-Minhâc*, C. VII, Dâru'l-Minhâc, Cidde, 2004, s. 48.

¹⁸³ Abdurrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, C. VI, Dâru't-Te'sîl, 2013, s. 147.

¹⁸⁴ Abdullah et-Tayyâr, *Vebelü'l-Gamâme fî Şerhi'l-Umdeti'l-Fıkh*, C. VI, s. 67.

¹⁸⁵ Kudûrî, *et-Tecrîd*. 9/4301.

¹⁸⁶ Kudûrî, *et-Tecrîd*. 9/4305.

¹⁸⁷ Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*. 2/100,101.

¹⁸⁸ Mâverî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhî Mezhebi'l-İmâmî's-Şâfiî*. 9/52.

¹⁸⁹ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*. 5/91.

¹⁹⁰ Buhârî, Nikâh, 42. Müslim, Nikâh, 9. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*. C. XII, s. 367.

¹⁹¹ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*. C. V, s. 95.

göre: “Sükût sadece bâkire için izin olur.”¹⁹² Dul ise sadece kendi sözlü¹⁹³ kabul beyanı ile evlendirilir.¹⁹⁴ Mâlikî kaynaklarda bâkirenin izninin utanmasından dolayı sükûtle olabileceği ancak dulun izninin sözle olacağı ifade edilmektedir.¹⁹⁵ Şâfiîlerde de dul kadın kendi sözlü kabul beyanı olmadan evlendirilemez.¹⁹⁶ Sonuç olarak dul kadının evlilik yönündeki irade beyanının sözle olması gerektiği konusunda ümmetin icması vardır.

Nikâhta tenkîh ve tezvîc lafızlarının kullanılması icmâ bağlamında nikâhın rükünleri kapsamında değerlendirilebilecek şekilde ele alınan konulardandır. Her iki kelime de tefil babından mastardır. Tenkîh gerek ayette gerekse hadislerde nikâh için kullanılmaktadır. Tezvîc de gerek ayetlerde gerekse hadislerde nikâh için kullanılmaktadır.

Hanbelîler nikâh için kullanılacak olan lafızlar arasında tenkîh ve tezvîc lafızlarının bulunduğu üzerine icmâ olduğunu ifade ederler. Konu “*Onu sana nikâhladık*”¹⁹⁷ “*Artık babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin*”¹⁹⁸ âyetlerine dayanır. Buradaki icmâ bu lafızların her mezhepte nikâh bağının kurulması için yeterli görülmesi hususundadır.

Bedâî konuyu “لا خلاف” ifadesi ile anlatmak suretiyle icmâı destekler. Mâlikîlere göre nikâhın ebediliğini sağlayacak ve vakit belirlemeyi ifade etmeyecek olan tüm lafızlarla nikâh olur.¹⁹⁹ İnkâh ve tezvîc de bu lafızlardandır.²⁰⁰ Şâfiîlere göre nikâhta bu lafızları kullanmak ibadet mesabesindedir. Bunun için inkâh ve tezvîcin dışına çıkılamaz.²⁰¹ Sonuç olarak nikâhta tezvîc ve inkâh lafızları kullanıldığı zaman bunun nikâh akdini kurmak için yeterli olacağı üzerine ümmetin icmâı vardır.

Nikâhın rükünleri kapsamında ele alınan hususlardan biri de irade beyanının süreli olmamasıdır. Çünkü süreli nikâh olan mut’anın haramlığı konusunda görüş

¹⁹² Cessâs, *Şerhu Muhtasari 't-Tahâvî*, C. IV, s. 278.

¹⁹³ Kudûrî, *Muhtasaru 'l-Kudûrî fî Fıkhı 'l-Hanefî*, s. 146.

¹⁹⁴ Cessâs, *Şerhu Muhtasari 't-Tahâvî*, C. IV, s. 286.

¹⁹⁵ Abdü'l-Vehhâb el-Kâdî, *el-Maûne alâ Mezhebi Âlimi 'l-Medîne*, s. 725.

¹⁹⁶ Şâfiî, *el-Üm*. 5/20. Müzenî, *Muhtasaru 'l-Müzenî*, C. VIII, s. 264.

¹⁹⁷ Ahzâb, 33/38. “زواجناهما”

¹⁹⁸ Nisâ, 4/22. “ولا تتكحوا ما نكح آبؤكم من النساء”

¹⁹⁹ Kâdî Abdolvahhâb, *el-İşrâf alâ Nüketi Mesâilî 'l-Hilâf* (Dâru İbni Hazm, 1999). C. II s. 699.

²⁰⁰ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Abdırrahmân el-Hattâb er-Ruaynî, *Mevâhibü 'l-Celîl fî Şerhi Muhatasari Halîl*, C. III s. 420.

²⁰¹ İmâmü'l-Haremeyn Ebû'l-Meâlî Rüknuddîn Abdülmelik b. Abdillâh b. Yûsuf el-Cüveynî et-Tâî en-Nîsâbü'rî, *Nihâyetü 'l-Madlûb fî Dirâyetü 'l-Mezheb*, C. XII s. 144.

birliği bulunmaktadır. Mut’a nikâhının haram olması noktasında Hanbelîler selevin ve halefin icmânının olduğunu ifade ederler.²⁰² Mut’a nikâhının haramlığı konusunda ne Hanefîlerde²⁰³ ne Mâlikîlerde²⁰⁴ ne de Şâfiîlerde²⁰⁵ muhalefet söz konusudur. Konu hakkında icmâ vardır.

2.3. Nikâhın Şartları Kapsamında Tespit Edilen İcmâlar

Bu başlıkta şahitlik, velinin izni ve kefâet meselelerine dair icmâlar ele alınacaktır.

2.3.1. Şahitlik

Hanbelîler nikâhın ancak iki şahitle yapıldığında sahih olacağını ifade etmişler, konu hakkında dört mezhep imamının ittifak içerisinde olduğunu aktarmışlardır. Konunun dayanağını “...İki erkeği de bu anlaşmaya şahit tutun...” âyeti oluşturur.²⁰⁶

Mâlikî kaynaklarda “inde’l-mâlik min gayri şuhûd” ifadesi varken²⁰⁷ Mâlikî mezhebinin icmâa onay verdiği ifade edilemez. Mâlikîler şâhidi sıhhat şartı olarak değil kemâl, fazîlet veya müstehap olarak kabul ederler. Peygamber’in (s.a.v.) “Velîsiz ve iki şahitsiz nikâh yoktur”²⁰⁸ buyruğunu da bu bağlamda tanımlarlar.²⁰⁹ Hanefîlerde²¹⁰ ve Şâfiîlerde nikâhın sahih olabilmesi için iki şahit gerekir.²¹¹ Sonuç olarak cumhûr nikâhta iki şahidi sıhhat şartı olarak kabul ederken Mâlikîler fazilet bağlamında ele almışlardır. Bu durumda icmâdan bahsedilemez.

Şahitlerde akıl şartının bulunması gerektiği konusunda Hanbelîler icmân varlığından bahsederler.²¹² Mâlikîlerde de mutlak olarak gerek tahammûlde gerekse edada şahitlerin akıllı olması şarttır.²¹³ Hanefî²¹⁴ ve Şâfiîler de şahitlerin akıllı olması

²⁰² Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn Buhûfî, *er-Ravzu’l-Murbi’ Şerhu Zâdi’l-Müstekni’*, C. IV, Dâru’l-Müeyyide-Müesssetü’l-Risâle, s. 325. Salih Fevzan, *el-Mulahhasu’l-Fıkhiyye*, C.II, Daru’l-Âsime, Riyâd, 2002, s. 348.

²⁰³ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*, C. X, s. 296.

²⁰⁴ Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, C.II, s. 130.

²⁰⁵ Şâfiî, *el-Üm*, C. IV, s. 121.

²⁰⁶ Bakara, 2/282.

²⁰⁷ Kâdî Abdolvahhâb, *Uyûnu’l-Mesâil*, s. 299.

²⁰⁸ Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi’ es-San’ânî el-Himyerî, *el-Musannef*, C. VI, s. 266.

²⁰⁹ Abdu’l-Vehhâb el-Kâdî, *el-Maûne alâ Mezhebi Âlimi’l-Medîne*, s. 745.

²¹⁰ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*, C. X, s. 211.

²¹¹ Mâverdi, *el-Hâvi’l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi’l-İmâmî’ş-Şâfiî*, C. IX, s. 60.

²¹² Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi’l-Müstakni’*, C. V, s. 111.

²¹³ Zûrkânî Abdalbâkî, *Şerhu’z-Zurkânî alâ Muhatasari Halîl*, C. VII, s. 290.

²¹⁴ Serahsî, *el-Mebsûd*, C. XVI, 121. Kâsânî, *Bedâiu’s-Sanâi’ fî Tertib’ş-Şerâi’*, C.II, s. 253.

gerektiğini ifade ederler²¹⁵ Sonuç olarak Mâlikîler de dâhil olmak üzere şahitlerin akıllı olması gerektiği konusunda icmâ vardır.

Hanbelîler şahitlerin kıyılan nikâhı işitmeleri gerektiği konusunda dört mezhebin ittifakı olduğunu aktarmışlardır. Şahitlik edilecek konu sözden ibarettir. Şahitlik edecek kişinin de bu sözü duyması ve neye şahitlik edeceğini bilmesi gerekir. Zira kişinin neye şahit olduğunu bilmeden şahit olması düşünülemez.²¹⁶ Mevsilî nikâhın iki erkek ya da bir erkek iki kadın şahidin huzurunda olması gerektiğini ifade ederek Hanefîlerin konu hakkındaki tutumunu ortaya koymaktadır.²¹⁷ Mâlikîlerde şahitlik sıhhat bağlamında ele alınmadığı için böyle bir şartın da zikredilmesi anlamsızdır. Zira İbni Rüşd nikâhın duyurulmasını müstehap olarak tanımlar.²¹⁸ Buradaki ilanı şahitlerin duyması yerine kâim etsek bile görüldüğü üzere bu durum müstehap olarak değerlendiriliyor. Bu da Cumhûra muhalefet demektir. Şâfiîlerde de nikâh şahitlerin huzurunda kıyılmalıdır. Konu hakkındaki asıl Peygamber'in (s.a.v.) "*Velî ve iki şahitle nikâh olur. Bunlar olmadan kıyılan nikâh batıldır*"²¹⁹ buyruğudur. Şâhidin bulunması mezhepte sıhhat şartı olarak kabul edildiği için hadisteki bâtil ifadesi nikâh için bir ihtiyât olarak yorumlanmıştır.²²⁰ Sonuç olarak şahitlerin hazır bulunması ya da nikâh akdini duyması gerektiği konusunda cumhûrun ittifakı vardır. Malikîlerde böyle bir şart söz konusu değildir.

2.3.2.Velînin izni

Bu başlık altında şu icmâlara ulaşılmıştır:

1	Velinin akıllı olması şarttır.
2	Velisi olmayanın velisi devlettir.

²¹⁵ Mâverdi, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi'l-İmâmi'sh-Şâfiî*, C. XVII, s. 58.

²¹⁶ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*, C. V, s. 112.

²¹⁷ Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr fî Te'lîli'l-Muhtâr*, Matbağatü'l-Halebî, Kâhire, 1937, C. III, s. 83.

²¹⁸ Halîl b. İshâk el-Cündî, *et-Tevzîh fî Şerhi'l-Muhtasari'l-Fer'i li İbn'l-Hâcib* (Merkezü Najeebawaih, 2008). C. III, s. 572.

²¹⁹ İbni Hibbân, *Sahihu İbni Hibbân*, C.II, s. 299.

²²⁰ Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Heytemî es-Sa'dî, *Tuhfetü'l-Muhtâc fî Şerhi'l-Minhâc*, C. VII, el-Mektebetü'l-Ticâriyye, Mısır, 1983, s. 227.

Hanbelîlerde evlilik süreçlerinde velî olarak yer alacak temsilcinin akıllı olması şarttır, bu hususta icmâ bulunmaktadır. Zira velînin akıl zafiyetinin olması düşünülemez. Veliden akıl ya da rüşd noktasında eksik olana yardım etmesi beklenir. Akıl noksanlığı olan bir velî kendisi yardıma muhtaçken başkasına yardım edemez.²²¹ Hanbelîlerin icmâ tanımlamasıyla ortaya koyduğu veliliğin bir şartı olan akıllılık üzerine hem Hanefîlerde²²² hem Mâlikîlerde²²³ hem de Şâfiîlerde²²⁴ bir ihtilaf söz konusu değildir Böylece icmâ ortaya çıkmıştır.

Hanbelîlere göre velîsi olmayanın velîsinin sultan olacağı konusunda icmâ vardır. Konunun temellendirilmesinde Müsned’de yer alan şu hadis esas teşkil eder: “*Velîsi olmayanın velîsi sultandır.*”²²⁵ Bu hadis bağlamında kişinin akrabalarından ve velîlerinden kimse kalmadığında bu kadını sultan veya kadı evlendirir.²²⁶ Hanefîlerde de velîsi olmayan kimsenin velîsi hâkimdir. Yani sultanın görevlendirdiği ya da vekâlet verdiği kimselerdir. Hanefîlerin icmâa muvafık olan yaklaşımını Cessâs’ın konuyu temellendirirken Müsned’de geçen hadisi²²⁷ kullanması teyit eder.²²⁸ Mâlikîlerde konu şöyle bir varsayım üzerinden sunulmak suretiyle icmâa muvafakiyet ortaya çıkar. Velîsi olmayan bir kadını devletin kadısının kendisiyle ya da oğlu ile evlendirmesi durumunda kadının rızası olduktan sonra bu nikâhın sahih olduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda velîsi olmayanın velîsinin kadı olduğu söylenmiştir.²²⁹ Şâfiîlerde de velîsi olmayanın velîsi sultandır.²³⁰ Sonuç olarak velîsi olmayanın velîsinin devlet otoritesi olduğu konusunda icmâ vardır.

2.3.3. Kefâet

Hanbelîler kefâet konusunda evlenecek çiftlerin dinî durumlarına itibar edildiği konusunda icmân varlığından bahsederler. Bunun anlamı âsî ve fâcir olan erkeğin salih kadına denk olmamasıdır.²³¹ Kefâet konusunda kişinin dini yaşantısına itibar konusunda Hanefîler arasında ihtilaf vardır. Tarafeyn’e²³² göre dine itibar edilir.

²²¹ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi 'l-Müstakni'*, C. V, s. 97.

²²² Kâsânî, *Bedâiu 's-Sanâi' fî Tertib 'ş-Şerâi'*, C.II, s. 239.

²²³ Nefravî, *el-Fevâkihü 'l-Devânî alâ Risâleti İbni Ebî Zeyd el-Kayravanî*, C.II, s. 7.

²²⁴ Şihâbüddin er-Remlî, *Fethu'r-Rahmân bi Şerhi Zeyd İbni Raslân*, Dâru'l-Menhêc, Beyrût 2009, s. 747.

²²⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. XXXXIII, s. 287.

²²⁶ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi 'l-Müstakni'*, C. V, s. 103.

²²⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. XXXXIII, s. 287.

²²⁸ Cessâs, *Şerhu Muhtasari 't-Tahâvî*, C. IV, s. 250

²²⁹ Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, C.II, s. 113.

²³⁰ Mâverdî, *el-Hâvi 'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi 'l-İmâmi 'ş-Şâfiî*, C. III, s. 46.

²³¹ Abdullah et-Tayyâr, *Vebelü 'l-Gamâme fî Şerhi 'l-Umdeti 'l-Fikh*, C. VI, s. 85.

²³² Kâdî Abdolvahhâb, *Uyûnu 'l-Mesâil*, s. 79.

Ancak Ebû Yûsuf'a göre dine itibar edilmez. İmam Ebû Yûsuf'tan gelen diğer bir nakle göre ise fasıklığı alenî olan bir kimse salih kadına denk olmaz. Ancak fasıklığı gizli olursa denk olur.²³³ Hanefîler arasında dini durumu zayıf olan bir kimsenin bu durumu diğer insanlar tarafında da biliniyorsa nikâh akdi yapılırken kişinin bu halinin kefâetin konusu olması hususunda ihtilaf yoktur. Zira bunu Serahsî'de geçen İmam Muhahammed'in şu tasviri tasdik edici mahiyettedir: "Kişi sarhoş olsa sonra dışarı çıksa çocuklar onunla alay etse bu kişi salih kadının dengi olamaz." Ebû Yusuf da sarhoşluğun alenî olmasını kefâetin bozulması için yeterli görür.²³⁴ Her ne olursa olsun Mâlikî²³⁵ ve Şâfiîlerde²³⁶ olduğu gibi Hanefîlerde de kefâette dine itibar vardır. Sonuç olarak kadın evlenirken evleneceği erkeğin dini durumuna itibar etmesi gerektiği noktasında icmâ vardır. Ya da kefâette dine itibar edilmesi noktasında icmâ vardır da denilebilir. Bunun yanında burada kefâete riâyet edilmemesi durumunda kıyılacak olan nikâhın ne olacağı gibi meseleler ele alınmamakta, yalnızca kefâette dine itibarın varlığı ya da yokluğu üzerinde durulmaktadır.

2.4. Ta'rîz ve Hıtb

Konu hakkında oluşan icmâlar şunlardır:

1	Vefât iddeti bekleyene ta'rîz caizdir, ric'i talâk iddeti bekleyene ise câiz değildir.
2	Ric'î talâk iddeti bekleyen kadına hıtbde bulunmak câiz olmaz.
3	Bâin talâk iddeti bekleyen kadına hıtbde bulunmak yasaktır.
4	Evlilik talebine olumlu yanıt veren kadına başkası talip olamaz.
5	Evlilik talebinde bulunulmuş kadına bakmak meşrûdur.

²³³ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertib 'ş-Şerâi'*, C.II, s. 320.

²³⁴ Serahsî, *el-Mebsûd*, C. V, 25.

²³⁵ Abdu'l-Vehhâb el-Kâdî, *el-Maûne alâ Mezhebi Âlimi'l-Medîne*, s. 747.

²³⁶ Kazvîni, *el-Azîz Şerhu'l-Vecîzi'l-Ma'rûf bi'ş-Şerhi'l-Kebîr*, C. XII, s. 575. Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Mehezzeb*, C. XVI, s. 184.

2.4.1. Vefat İddeti Bekleyen Ric’i Talâkla Boşanmış Kadına Ta’rîz

Ta’rîz, lafzın hakikat ya da mecaz yönünden değil ima ve işaret yoluyla bir manaya delalet etmesidir. Mesela bir kimse “*Vallahi ben muhtacım*” dediğinde bu ifade istek için bir ta’rîz olur. Ancak bu ifade burada hakikaten ve mecazen talep için söylenmemiştir.²³⁷ Hadis literatüründe ta’rîz için kullanılan ifade genellikle لا تسبقني بنفسك ifadesidir.²³⁸ Ta’rîz için kullanılan lafızlar “*seni istiyorum*”, “*benim için değerlisin*” “*Allah sana bir hayır gönderendir*”, “*sen faydalananısın*” “*senden hoşlanıyorum*”²³⁹ “*seni seviyorum*”²⁴⁰ gibi ifadelerdir.²⁴¹

Hanbelî kaynaklarda ric’i talâk dışındaki ayrılıklarda kadına iddeti içinde evlilik talebi için yapılan çıtlatmaların durumu iki kısım olarak değerlendirilir. Zira ric’i talâkta ta’rîz yapmak icmâen câiz değildir.²⁴² **i.** Kocasının vefatı, üçüncü boşama veya süt bağının bulunduğu tespit sebebiyle gerçekleşen talâk sonrasında kadının iddeti içerisinde ta’rîz câiz olur. Bu durumlar kadının eski kocasına dönmesinin mümkün olmadığı durumlardır. Bu konunun delili olarak “*İddet beklemekte olan kadınlara evlenme hususundaki düşüncenizi üstü kapalı biçimde anlatmanızda size bir günah yoktur*”²⁴³ âyetiyle Peygamber’in (s.a.v.) Ümmü Seleme’ye kocası vefat edince evlenme konusunu çıtlattığı rivâyeti²⁴⁴ ve Peygamber’in (s.a.v.) Fatıma binti Kays’a kocası onu üçüncü defa boşayınca evlilik çıtlatmasında bulunması²⁴⁵ kullanılmıştır.²⁴⁶ **ii.** Muhâlaa²⁴⁷ ve kusur ya da kocanın nafakayı terk etmesi sonucu vuku bulan baynûnetü’s-suğrâ tarzı boşanmalarda

²³⁷ Ebû’l-Bekâ el-Kefevî, *el-Küllîyyât Mu’cem fi’l-Mustalahât ve’l-Furûku’l-Lugavî*, Müessesetü’r-Risâle, Beyrût, s. 763.

²³⁸ Ebû Avâne Ya’kûb b. İshâk b. İbrâhîm el-İsferâyînî, *Müstehraç*, C. XI, Câmiatü’l-İslâmî, Suûd 2016, s. 622.

²³⁹ Karâfî, *ez-Zahîra*, C. IV, s. 192.

²⁴⁰ Karâfî, *ez-Zahîra*, C. IV, s. 192.

²⁴¹ Lahmî, *et-Tebîra*, C. V, s. 2223.

²⁴² İshâk b. Mansur b. Behram Ebû İshak el-Mervezî Kevsec, *Mesâilü’l-İmâm Ahmed bin Hanbel ve İshâk bin Râhuyeh*, C. IV, İmâdetü’l-Bahsi’l-İlmî, Suûd, 2002, s. 1776.

²⁴³ Bakara, 2/235.

²⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*. C C. XXVI, s. 262. Bu rivâyette Peygamber’in konuyu Ümmü Seleme’ye iddeti bittikten sonra açtığı ifade edilmektedir. Ebû’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, Dâru’l-İhyâi’l-Kütübî’l-Arabiyye, Kâhire, Fedâilü’s-Sahâbe, 16. Müslim’de konu bulunmakla beraber detaylar verilmez. Sadece Ümmü Seleme’nin Peygamberle evlendiği zikredilir.

²⁴⁵ Ebû Dâvud, *Talâk*, 40,

²⁴⁶ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi’l-Müstakni*, C. V, s. 70.

²⁴⁷ Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. Ezher el-Ezherî el-Herevî, *Tehzîbü’l-Lüga*, C. I, Dâru’l-İhyâi’l-Türâsi’l-Arabî, Beyrût, 2001, s. 114. Hul’: Kadının malını feda ederek kocasından ayrılmasıdır. Ebû’l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî el-Haneffî, *et-Ta’rîfât*, Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrût, 1983, s. 101. Kocanın mal almasıyla nikâha sahip olma yetkisinin yok olmasıdır.

ta'rîzin câiz olmadığı, bu durumun mezkûr âyetin²⁴⁸ kapsamına dâhil olmadığı ifade edilmiştir. Temas edilen kaynak bu taksimi yaptıktan sonra kocası vefat eden ve iddet bekleyen kadına ta'rîzde bulunmanın câiz olduğu konusunda icmân bulunduğunu ifade etmektedir.²⁴⁹ Hanefiler de kocası vefat eden kimsenin iddeti sırasında ta'rîzde bulunulmasında bir beis görmezler. Bunun yanında Hanefîlere göre talâklarda ta'rîz câiz değildir.²⁵⁰ Mâlikî kaynaklarda genel olarak iddet içerisinde nikâh ve vaatleşmenin haram, ta'rîzinse helâl olduğu ifade edilir.²⁵¹ İlk dönem eserlerinde herhangi bir tahsise rastlanmazken son dönem eserlerinde ta'rîzin vefat iddeti ile tahsis edildiği görülür.²⁵² Bunun yanında bazı eserlerde sadece ric'i talâkta ta'rîzin câiz olmadığı bunun dışındaki bâin talâklarda câiz olduğu ifade edilmiştir.²⁵³ Bu değerlendirmelerden sonra her ne olursa olsun vefat iddeti bekleyen kadına ta'rîzde bulunmak Mâlikîlere göre de câizdir. Böylece ric'î talâkta da ta'rîzin câiz olmadığı ortaya çıktı. Şâfiî el-Üm'de mezkûr âyetten²⁵⁴ hareket ederek "*Allah'ın kitabı vefat iddetinde ta'rîzin olduğuna delalet eder.*" der.²⁵⁵ Böylece Şâfiî mezhebinde vefat iddetinde ta'rîzin cevâziyeti konusunda hiçbir şüphe yoktur.²⁵⁶ Ric'î talâk sonucu iddet bekleyen kadına ta'rîz ise câiz değildir.²⁵⁷ Sonuç olarak gerek vefat iddeti bekleyen kadına ta'rîzin câiz olması noktasında gerekse ric'î talâk sonucu iddet bekleyen kadına ta'rîzin câiz olmadığı konusunda icmâ vardır.

2.4.2. Talâk İddeti Bekleyen Kadına Hıtb

Hanbelîler ric'î talâkla boşanmış olan kadına hıtbde (evlilik teklifi) bulunmanın câiz olmadığı konusunda icmân varlığından bahsederler.²⁵⁸ Bir önceki başlık altında ele aldığımız ric'î talâk iddeti bekleyen kadına ta'rîz olmayınca ondan daha açık olarak evlilik teklifinde bulunmak olan hıtb evleviyetle olmayacaktır.

²⁴⁸ Bakara, 2/235.

²⁴⁹ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*, C. V, s. 71.

²⁵⁰ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertib 'ş-Şerâi'*, C. III, s. 204.

²⁵¹ Lahmî, *et-Tebşira*, C. V, s. 2222. Karâfî, *ez-Zahîra*, C. IV, s. 191. Halîl b. İshâk el-Cündî, *et-Tevzîh fî Şerhi'l-Muhtasari'l-Fer'i li İbn'l-Hâcib*, C. IV, Merkezü Najeebawaih, 2008, s. 22. Behrâm ed-Demîrî, *Tahbîru'l-Muhtasar vehuve'l-Şerhu'l-Vasad li Behrâm alâ Muhtsarı Halîl*, C.II, s. 541. Ruaynî el-Hattâb, *Mevâhibü'l-Celîl fî Şerhi Muhatasarı Halîl*, C. III, Dâru'l-Fikr, 1992, s. 412.

²⁵² Ebu Bekr b. Hasan El-Keşnâvî, *Eshelü'l-Medârik*, Dâru'l-Fikr, Beyrût, C.II, s. 84.

²⁵³ Muhammed b. Muhammed b. el-Mustafâ el-Ya'kûbî, *Avnü'l-Metîn alâ Nazmi Risâleti'l-Karaviyyîn*, s. 561.

²⁵⁴ Bakara, 2/235.

²⁵⁵ Şâfiî, *el-Üm*, C. V, s. 170.

²⁵⁶ Mâverîdî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi'l-İmâmi 'ş-Şâfiî*, C. IV, s. 248.

²⁵⁷ Cüveynî, *Nihâyetü'l-Madlub fî Dirâyetü'l-Mezheb*, C. XII, Daru'l-Menhêc, 2007, s. 272.

²⁵⁸ İbn Müflih, *el-Mübdî' fî Şerhi'l-Mukni*, C. VI, s.90.

Bâin talâk idddeti bekleyen kadına hitbede bulunmak Hanbelîlere göre icmâen haramdır. İcmânın delili olarak “(İddet beklemekte olan) kadınlarla evlenme hususundaki düşüncelerinizi üstü kapalı biçimde anlatmanızda veya onu içinizde gizli tutmanızda size günah yoktur”²⁵⁹ âyeti kullanılmaktadır. Âyetin konuya delil olma vechi şöyle olmuştur. Kadın iddet beklerken açık bir şekilde evlenme teklifinde bulunulduğu zaman iddetle evlenme gibi bir risk ortaya çıkacağı için iddet bekleyen kadına açıkça nikâh teklifinde bulunmak yasaklanmıştır. Âyetteki cevaz ise açık evlilik talebi değil sadece gizli çıkıltmaktır.²⁶⁰

Hanefîlerde de mutlak olarak açık hitbenin iddetle yasaklandığı ifade edilir.²⁶¹ Bunun yanında Cessâs iddetle açık hitbenin mekruh olduğunu ifade eder.²⁶² Cessâs konuya Muhtasâr’da “İddette Hitbe” başlığında dokunup geçer. Diğer mezheplerin haram bağlamında ele aldığı bir konuyu teğet geçmesi ilginçtir. Serahsi, İmam Muhammed’in “Hiyel” kitabında ifade ettiklerini olduğu gibi aktarır.²⁶³ Merginânî de mutlak olarak iddetleri tenzihen mekruh bağlamında tanımlar.²⁶⁴ Mevsîlî “(İddet beklemekte olan) kadınlarla evlenme hususundaki düşüncelerinizi üstü kapalı biçimde anlatmanızda veya onu içinizde gizli tutmanızda size günah yoktur”²⁶⁵ şeklindeki âyetin ta’rîzin günah olmadığına işaret ettiğini belirtir. Öyleyse iddetle ta’rîzi terketmek daha evladır. Bu değerlendirmeler Hanefîlerde konunun mekruh olarak tanımlandığını göstermektedir. Mâlikîlerde mutlak olarak iddet bekleyen kadına sarîh hitbe haramdır.²⁶⁶ Böylece bâin talâk iddeti bekleyen kadına açık hitbenin haram olduğu da ortaya çıkmıştır.²⁶⁷ Şâfiîlerde de bâin talâk iddeti bekleyen kadına açık hitbede bulunmak haram kılınmıştır. İddetin gerekli olmadığı boşanma durumlarında açık hitbe helâldir. İddetin gerekli olduğu durumlarda ise açık hitbe haramdır. Çıtlatma ise evliliğin devam etme ihtimali olan durumlarda haramdır. Evliliğin devam etme ihtimali olmayan durumlarda ise helâldir.²⁶⁸

²⁵⁹ Bakara, 2/235.

²⁶⁰ Buhûtî, *Keşşâfû'l-Kınâ' ani'l-İknâ'*, C. XI, Vizâratü'l-Adl, 2008, s. 174.

²⁶¹ Muhammed bin Hasan eş-Şeybani, *el-Maharic ve'l-Hiyel*, Mektebetü's-Sekafeti'd-Diniyye, Kâhire 1999, s. 97.

²⁶² Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*, C. IV, s. 341.

²⁶³ Serahsî, *el-Mebsûd*, C. XXX, s. 212.

²⁶⁴ Merginânî, *el-Hidâye fi Şerhi'l-Bidâyeti'l-Mübedî*, C.II, s. 278.

²⁶⁵ Bakara, 2/235.

²⁶⁶ Behrâm ed-Demîrî, *Tahbîru'l-Muhtasar vehuve'l-Şerhu'l-Vasad li Behrâm alâ Muhtasari Halil*, 2/538.

²⁶⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Alî el-Haraşî el-Mâlikî, *Şerhu'l-Haraşî alâ Muhtasari Halil*, Matbağatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, Mısır, 1899, 3/169.

²⁶⁸ Şîrâzî, *el-Mühezzebe fi Fikhi'l-İmâmi's-Şâfiî*, 2/448.

Sonuç olarak bâin talâkla boşanmış iddet bekleyen kadına açık hıtbeye bulunmanın yasak olmasında icmâ vardır. Ancak yasaklığın kuvveti konusunda icmâdan bahsedilemez Zira Hanefîlerin konu hakkında belirttikleri hüküm ‘mekruh’ iken cumhûrun belirttiği hüküm ‘haramdır.’

2.4.3. Evlenme Talebine İcabet Eden Kadına Başkasının Talip Olması

Bir kimse bir kadına evlilik talebi iletirse ve o kadın bu talebe olumlu cevap verirse başka birisi artık o kadına evlilik talebinde bulunamaz. Hanbelî mezhebi kaynaklarında bu noktada icmâ olduğu aktarılmıştır.²⁶⁹ İcmanın dayanağını Peygamber’in, (s.a.v.) din kardeşinin bir kadına evlilik talebi götürmesi üzerine aynı kadına evlilik talebinde bulunan kimseyi yasaklamasını içeren rivâyet oluşturmaktadır.²⁷⁰

Cessâs’a göre bir kimse bir kadına evlilik talebinde bulunur da kadın kabul etmezse başka bir kimsenin o kadına evlilik talebinde bulunmasında bir sakınca yoktur. Ancak kadın bu talebe olumlu cevap vermesi durumunda başka bir kimsenin o kadına talep götürmesi kerihtir.²⁷¹ Mâlikî mezhebinde de genel yaklaşım bir kadına bir erkek evlilik talebinde bulununca ve kadın da olumlu karşılayınca başka bir erkeğin o kadına talip olamayacağıdır. Hatta talip olsa ve o kadını nikâhı altına bir şekilde alsın o nikâh fâsit olur.²⁷² Kadının meyilli olmaması durumunda üçüncü şahsın talep hakkı bu mezhepte de mahfuzdur.²⁷³ Şâfiî’ye göre bu hadislerin zahirinin anlamı bir kadına bir kimse talip olduğunda o kadına artık ilk talip olan izin vermedikçe ya da hıtbeden vazgeçmedikçe başkasının o talip olamamasıdır.²⁷⁴

Sonuç olarak bizim burada icmâ olarak Hanbelî mezhebinden sunduğumuz ifade “*Bir kadına bir erkek talip olduğunda ve kadının olumlu yanıt vermesi durumunda diğer bir erkeğin ona talip olmasının câiz olmadığıdır.*” Bu nokta üzerinde mezheplerde herhangi bir ihtilafa rastlamadık. Hanefî mezhebinin bunu kerih görüyor olması icmâa zarar vermediği gibi Şâfiî’nin bu durumun her zaman böyle olmadığını ifade etmesinin de icmâa bir zararı yoktur.

²⁶⁹ Muhammet b. Muhammed el-Muhtâr eş-Şinkîti, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*. 3/271.

²⁷⁰ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*. Kitabu'l-Buyu', 58. Müslim, *Sahîhu Müslim*. 2/1029 h.n. 1408.

²⁷¹ Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*, C. IV, s. 339. Süğdî, *en-Netf fi'l-Fetâvâ*, C.II, Dâru'l-Furkân, Beyrût, 1984, s. 810.

²⁷² Kâdî Abdulvahhâb, *el-İşrâf alâ Nüketi Mesâili'l-Hilâf*, Dâru İbni Hazm, 1999, C.II, s. 707.

²⁷³ Kâdî Abdulvahhâb, *Uyûnu'l-Mesâil*, s. 316.

²⁷⁴ Şâfiî, *el-Üm*. 5/42.

2.4.4. Evlilik Talebinde Bulunulmuş Kadına Bakmanın Meşrûiyeti

Konunun temellendirilmesinde Ebû Hüreyre'den gelen şu hadis kullanılır: *"Peygamberin yanıdaydım. Ona bir kişi geldi. Ensardan bir kadınla evlendiğinden haber verdi. Peygamber ona: 'Kadına baktın mı?' buyurdu O kişi 'hayır' dedi. Peygamber ona bak..."* dedi.²⁷⁵ Bu delilden hareket eden Hanbelîler konu hakkında icmâin varlığını ifade ederler.²⁷⁶ Mutlak olarak Hanefîlere göre bir erkeğin kadının yüzüne bakması bir ihtiyaçtan dolayı meşrûdur ve mekruh da olmaz.²⁷⁷ Durum böyleyken evlilik kararı alacak olan erkeğin kadına bakmasının mekruh olmaması gerekir. Mâlikîler konunun temellendirilmesinde Müslim hadisi yanında *"Güzellikleri hoşuna gitse bile"*²⁷⁸ âyetini kullanmak suretiyle evlenilecek kadına bakmanın meşrûluğunun Allah Teâlâ'nın izni ile olduğunu ifade ederler. Böylece buna onlar da cevaz verirler.²⁷⁹ Hatta nikâh iradesi ile kadına bakmanın mendûb olduğunu ifade eden ilim adamları da olmuştur.²⁸⁰ Şâfiîlerde de yüz, ayalar ve ellerle kısıtlı olmak üzere evlenilecek kadına bakmak meşrû'dur. Zira bu uzuvlar bedeninin diğer tarafları hakkında fikir verir. Bu konunun zaruri bir ihtiyaç olması konunun dayanakları arasındadır.²⁸¹

Sonuç olarak evlilik kararı almak için erkeğin kadına bakabileceği uzuvlar konusunda farklı takdirler bulunsa da mutlak olarak bakmanın meşrû'iyeti konusunda ümmetin icmâi vardır.

2.5. Düğün

Konuyla ilgili İcmâlar şunlardır:

1	Velimenin alt sınırı muayyen değildir.
2	Düğünde def çalmak mubahtır.

²⁷⁵ Müslim, Nikâh, 11.

²⁷⁶ Muhammet b. Muhammed el-Muhtâr eş-Şinkîti, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*. 8/270.

²⁷⁷ Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî, *Reddü'l-Muhtâr alâ Dürri'l-Muhtâr* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 19966). C. I, s. 407.

²⁷⁸ Ahzap, 33/52.

²⁷⁹ Osman b. el-Mekkî Zebîdî, *Tevzîhu'l-Ahkâm Şerhu Tuhfetü'l-Hükkâm*, C.II, el-Matbağatü't-Tûnusiyye, Tunus, 1920, s. 10.

²⁸⁰ Kişnevî Ebû Bekir, *Eshelü'l-Medârik*, C.II, s. 67.

²⁸¹ Cüveynî, *Nihâyetü'l-Madlub fî Dirâyetü'l-Mezheb*, C. XII, s. 36.

2.5.1. Velîme

Velîmenin (düğün yemeği) meşruiyeti konusunda icmâ vardır. Konunun temellendirilmesinde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Safiye²⁸² ve Zeynep binti Caşş²⁸³ annelerimiz için velîme vermesi kullanılmıştır.²⁸⁴

Velîme düğün yemeği için kullanılan bir ifadedir.²⁸⁵ Hanbelîlere göre velîme olarak harcanacak miktarın bir koyundan daha az olması câizdir. Bunun üzerine icmâ olduğu aktarılmıştır. İcmanın dayanağı olarak kitaplarda şu rivâyet zikredilir: Abdurrahman b. Afv Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelmiş ve ensardan bir kadınla evlendiğini ifade etmiştir... Hz. Peygamber (s.a.v.) “*Velîme olarak bir koyun olsun yedirseydin*”²⁸⁶ buyurmuştur.²⁸⁷

i. Güç yetirebilme. ii. İsrafin olmaması. iii. Yenilen şeylerin mubâhâtan olması. Bu şartlar yerine gelirse düğün yemeğinde meşruiyet sorunundan bahsedilmez.²⁸⁸

Hanefî kaynaklarda velîmenin miktarı konusunda bir sınırlama görülmemektedir. Mâlikîlerde velîmenin alt sınırı yoktur, hatta bu konuda icmân bulunduğu zikredilir. Bu durumda az bir miktar velîme ile bile sünnet yerine getirilir. Konunun delili olarak Peygamber'in (s.a.v.) bu husustaki fiili sünnetleri aktarılır. Nitekim Hz. Peygamber'in (s.a.v.) evlendiği zaman velîme olarak iki müd arpa,²⁸⁹ ekmek, hurma, koyun²⁹⁰ gibi maddeleri velîme olarak sunduğu vardır.²⁹¹ Şâfiî kaynaklarda genel olarak velîmeden çok az söz edilir. Bunlar içerisinde sefer sırasında Peygamber'in (s.a.v.) Safiyye annemiz için sunduğu sevik ile hurma da vardır.²⁹² Sonuç olarak velîmenin alt sınırının muhadded olmadığı noktasında icmâ vardır.

²⁸² Buhari, Buyu' 110.

²⁸³ Müslim, Nikâh, 14.

²⁸⁴ Abdülkerim el-Lâhim, *el-Medla' alâ Dakâiki Zâdi'l-Müstakni' -Fıkhu'l-Üsra-*, C. II, s. 159.

²⁸⁵ Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvînî el-Hemedânî, *Mu'cemu Mekayisü'l-Lüga*, C. VI, s. Daru'l-Fikr, 1979, s. 140.

²⁸⁶ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*. Buyu', 1. Müslim, Nikâh, 13. Tirmizi, en-Nikâhu an Rasûlillah Sallahahu Aleyhi Vesellem, 10. Mâlik b. Enes, *el-Muvata'*, C. I, s. 648. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*. C. XX, s. 115. Dârimî, *Sünenü'd-Dârimî*, C. II, s. 1311.

²⁸⁷ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni'*, C. V, s. 234.

²⁸⁸ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni'*, C. V, s. 234.

²⁸⁹ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*. Nikâh, 70. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*. C. XXXI, s. 323.

²⁹⁰ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*. Nikâh, 70.

²⁹¹ Aleyş Muhammet b. Ahmet, *Menhu'l-Celîl Şerhu Muhtasari Halîl*, C. III, Dâru'l-Fikr, Beyrût 1989, s. 528.

²⁹² Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi'l-İmâmi's-Şâfiî*, C. IX, s. 556.

2.5.2. Nikâhta Def Çalma

Hanbelîlere göre nikâhta def çalmak icmâen mübah kılınmıştır.²⁹³ Hanbelî mezhebinde konu hakkında söylenen sözler temelde iki gruba ayrılmıştır. Bunlardan ilki; nikâhta kadınların def çalması müstehab ve mendubdur. İbni Teymiye de bu kanıdadır. Sahabeden gelen merviyâyâ bakıldığında def çalma işleminin sadece kadınlara has olduğu ortaya çıkmaktadır. Böylece mezhepte tercih edilen görüş def çalmanın kadınlara mahsus olmasıdır.²⁹⁴

Hanefî mezhebine göre de nikâhta def çalınması câiz görülmüştür.²⁹⁵ Konunun ele alınışı Hz. Peygamber'in (s.a.v.) nikâhın ilan edilmesini içeren vurgusu²⁹⁶ bağlamında olmuştur.²⁹⁷ Mâlik'in düğünlerde def çalmayı kerih gördüğü ifade edilmiştir.²⁹⁸ Mezhebin bazı kaynaklarında Mâlik'in velîmede def çalınmasında bir beis görmediği ifade edilmiştir.²⁹⁹ Kâdî İyâz düğünlerde def çalmanın mübah olduğunu belirtmiştir.³⁰⁰ Genel olarak mezhepte ön plana çıkan görüş diğer iki mezhepte olduğu gibi düğünde def çalmanın câiz olduğudur.³⁰¹ Şâfiî mezhebi de Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "*Defle nikâhı ilan edin*" rivâyetinden hareket ederek düğün sırasında def çalmanın câiz olduğunu ifade etmiştir.³⁰² Sonuç olarak konu hakkında cumhûrun ittifakı vardır. Ancak Mâlik'ten gelen rivâyet konu hakkında şüphe oluşturmaktadır. Bunun yanında bu rivâyeti yorumlamak suretiyle şüpheyi bertaraf edebiliyoruz. Zira bu rivâyet iki yönden amel etmeye uygun bulunmamıştır. Bunlardan biri rivâyetin zayıflığa nispet edilmesi, diğeri ise Malik'in bu görüşünden rucu' ettiğiidir.³⁰³ Bunun yanında mezhebin imamları arasında yaygın olan kanaat

²⁹³ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi 'l-Müstakni'*, 5/248.

²⁹⁴ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi 'l-Müstakni'*, 5/248, 249.

²⁹⁵ Ebû Abdillâh Zeynüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilkâdir er-Râzî, *Tuhfetü 'l-Mülûk*, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrût 1996, 238.

²⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. XXVI, s. 53. İbni Hibbân, *Sahihu İbni Hibbân*, C. IX, s. 374.

²⁹⁷ İbn Mâze, *el-Muhîdu 'l-Burhânî fi 'l-Fıkhî 'l-Nu'mânî Fıkhü 'l-İmâm Ebî Hanîfe Raziyyallâhü anh.* C. VIII, s. 315.

²⁹⁸ Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *et-Tenbihâtü 'l-Müstenbeda ale 'l-Kütübü 'l-Müdevvene ve 'l-Mühtelada*, C. III, Dâru İbni Hazm, Beyrût, 2011, s. 1487.

²⁹⁹ Ebu Abdullah Şemsüddin Muhammed b. İbrahim b. Halil et-Tatâi el-Mâlikî, *Cevâhiru'd-Dürer fi Halli Elfâzi 'l-Muhtasar*, C. VII, s. 258.

³⁰⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Arafe el-Vergammî et-Tûnisî, *el-Muhtasaru 'l-Fukaha*, C. VIII, s. 202.

³⁰¹ Ahmet b. Muhammed es-Sâvî el-Mâlikî, *Hâşiyetü's-Sâvî ale 'l-Şerhi's-Sagîr*, C. II, Mektebetü Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1952, s. 524. Aleyş Muhammed b. Ahmet, *Menhu 'l-Celîl Şerhu Muhtasari Halîl*, C. VII, s. 488.

³⁰² Şîrâzî, *el-Mühezzeb fi Fıkhî 'l-İmâmî 'ş-Şâfiî*, C. III, s. 442.

³⁰³ Kâdî İyâz, *et-Tenbihâtü 'l-Müstenbeda ale 'l-Kütübü 'l-Müdevvene ve 'l-Mühtelada*, C. III, s. 1487.

düğünde def çalmanın caiz olarak tanımlanmasıdır. Tüm bunlardan sonra konu hakkında mezheplerin ittifakının olduğunu ifade edilebilir.

3. İKİNCİ BÖLÜM: NİKÂH SONRASI SÜRECE DAİR İCMÂLARIN TESPİT VE ANALİZİ

Nikâh Hz. Âdem'den bu yana meşrudur. Konunun aslı Kitap, Sünnet ve icmâ ile sabittir. “Beğendiğiniz (veya size helâl olan) kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın”³⁰⁴, “Aranızdaki bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden elverişli olanları evlendirin”³⁰⁵ şeklindeki ayetler ve Hz. Peygamber’in *Ey gençler topluğu! Gücü yeten evlensin*”³⁰⁶ buyruğu meselenin temelini oluşturur. Nitekim nikahın gerekliliği üzerinde ümmetin icmaı bulunmaktadır.³⁰⁷

3.1. Mehir

Konuyla ilgili icmalar şunlardır:

1	Nikâhta mehir gereklidir.
2	Mehrin üst sınırı yoktur.
3	Kocası vefat eden kadın mehrin tamamını alır.
4	Kocası vefat eden kadına mut’a vermek gerekmez.
5	Şigâr nikâhı haramdır.
6	Bâtıl nikâhta cimâ olmuşsa mehir gerekir, cimâ olmamışsa mehir gerekmez.

3.1.1. Mehrin Gerekliliği

Mehir için sadâk, nihle, farîza, ecr, alâik, akr, hibâ gibi kelimeler kullanılmıştır.³⁰⁸

Mehrin farklı açılardan ele alınıp değerlendirilmesi, mehrin gerekliliği konusunda icmânın var olduğunu göstermektedir.³⁰⁹ Konunun temellendirilmesinde

³⁰⁴ Nisâ, 4/3.

³⁰⁵ Nûr, 24/32.

³⁰⁶ Buhârî, Nikâh, 3.

³⁰⁷ Abdullah et-Tayyâr, *Vebelü'l-Gamâme fî Şerhi'l-Umdeti'l-Fıkh*. C. VI, s. 8.

³⁰⁸ Buhûfî, *Keşşâfû'l-Kınâ' ani'l-İknâ'*, C. XI, s. 447.

³⁰⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. VII, s. 209. Kudûrî, *et-Tecrîd*, C. IX, s. 4609. *Akdü'l-Cevâhiri'l-Semîne fî Mezhebi Âlimi'l-Medîne*, C. II, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrût, 2003, s. 470. Şâfiî, *el-Üm*. C. V, s.

“Bunların dışında kalanlar ise, iffetli yaşamak ve zina etmemek şartıyla mallarınızla (mehirlerini verip) istemeniz size helâl kılındı. Onlardan (nikâhlanıp) faydalanmanıza karşılık sabit bir hak olarak kendilerine mehirlerini verin”³¹⁰, “Kadınlara mehirlerini gönül rızası ile (cömertçe) verin”, “Öyle ise iffetli yaşamaları, zina etmemeleri ve gizli dost da tutmamaları şartı ve sahiplerinin izni ile onları (cariyeleri) nikâhlayıp alın, mehirlerini de normal miktarda verin”³¹¹, “Apaçık bir edepsizlik yapmadıkça, onlara verdiğinizin bir kısmını ele geçirmeniz için de kadınları sıkıştırmayın”³¹², “Eğer bir eşin yerine başka bir eş almak isterseniz, öbürüne (mehir olarak) yüklerle mal vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın”³¹³, “Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur”³¹⁴, “Evlenme imkânını bulamayanlar ise, Allah, lütfu ile kendilerini varlıklı kılincaya kadar iffetlerini korusunlar”³¹⁵ âyetleri ifade edilir.³¹⁶ Âyetler açıkça mehrin meşrûiyetini göstermektedir.³¹⁷ Ayrıca konunun Sünnetten dayanağı³¹⁸ da bulunmaktadır.³¹⁹

İcma deliline dayalı olarak mehir konusu içerisinde değerlendirilebilecek bir diğer mesele şigar nikâhıdır. Bu, Hanbelîlere göre mehirsiz zıfâf sebebiyle haram olarak nitelendirilmiştir. Konu hakkında icmânın var olduğu ifade edilmektedir.³²⁰

Şigar nikâhı, kişinin başka bir kişiye “kardeşimi seninle, kardeşini benimle evlendirmen karşılığında evlendirdim.” demesidir. İmam Muhammed bu vech üzerine yapılan nikâhın sahih olduğunu ifade eder. Bu nikâhın nehyedilen tarafı ise mehirsiz olarak cimâ yapılmasıdır. Böyle bir nikâh olması durumunda her iki kadın için de mehri misil gerekir.³²¹ Hanefîler bu nikâhı şigar nikâhı olmaktan çıkaran şartı

62. İbnü'l-Münecca Ebü'l-Berakat, *el-Mümti' fi Şerhi'l-Mukni'*, C. III, Mektebetü'l-Esedi, Mekke 2003, s. 655.

³¹⁰ Nisâ, 4/81.

³¹¹ Nisâ, 4/25.

³¹² Nisâ, 4/19.

³¹³ Nisâ, 4/20.

³¹⁴ Nisâ, 4/34.

³¹⁵ Nisâ, 4/33.

³¹⁶ Şâfiî, *el-Üm*, 5/62.

³¹⁷ Nisâ, 4/4.

³¹⁸ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*. Buyu', 1. Müslim en-Nisâburî, *Sahîhu Müslim*. Nikâh, 13. Tirmizi Ebu İsa, *Sünenü'l-Tirmizi*. en-Nikâhu an Rasûlillah Sallahahu Aleyhi Vesellem, 10. Mâlik b. Enes, *el-Muvata'*. C. I, s. 648. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. XX, s. 115. Dârimî, *Sünenü'd-Dârimî*. C. II, s. 1311.

³¹⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. VII, s. 209.

³²⁰ Muhammed b. Muhammed el-Muhtâr eş-Şinkîti, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni'*. C. XI, s. 277.

³²¹ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*. C. X, s. 256.

getirmek suretiyle nikâha onay verirler. Böyle olsa da bu nikâha mutlak olarak cevaz hükmü vermeleri Hanefîler için de mümkün değildir. Mâlikî mezhebinde böyle bir nikâhın olması durumunda nikâh ne olursa olsun feshedilir.³²² Zira bu bâtıl nikâhtır.³²³ Şâfiî konunun hükmünü Hz. Peygamber'in (s.a.v.) “İslâm'da şigâr yoktur”³²⁴ hadisi ile ortaya koyar.³²⁵ Bu mezhebin konuya haram hükmü verdiğini gösterir.

3.1.2. Mehrin Üst Sınırı

Hanbelîlere göre mehrin alt veya üst sınırı yoktur. Bununla beraber üst sınırının olmaması üzerine icmâm varlığından söz edilmiştir. Konunun delili olarak “O boşayıp başkasını aldığınız kadınlardan birine kantarlarca mal vermiş olsanız bile”³²⁶ âyeti sunulmuştur.³²⁷ Ebu Hanîfe ve mezhebine göre mehrin en azı on dirhemdir,³²⁸ üst sınır yoktur.³²⁹ Mâlikî mezhebine göre mehrin asgari ölçüsü bir iki dirhem gibi az bir miktardır. Bu Malik ve İbn Vehb'in görüşleridir. Mâlikîler içerisinde en az üç dirhem olması gerektiği yönünde görüş de vardır.³³⁰ Üst sınırı konusunda ise bir belirleme yoktur. Konunun delili olarak mezkûr âyet³³¹ zikredilmektedir.³³² Konunun sünnetten delilleri de bulunmaktadır.³³³ Eserlerde az mehrin çok mehirden faziletli olduğu yönünde bilgiler bulunmaktadır.³³⁴ Şâfiî mezhebine göre mehrin alt sınırı olmadığı gibi³³⁵ üst sınırı da yoktur.³³⁶ Mâverî mehrin üst sınırının olmadığı konusunda ihtilafın bulunmadığını belirtmektedir.³³⁷ Sonuç olarak mehrin alt sınırı konusunda ihtilaflar söz konusu olsa da üst sınırının bulunmadığı noktasında ihtilaf yoktur.

³²² Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*. C. II, s. 98.

³²³ İbn Cüllâb, *et-Tefrî' fî Fıkhı'l-İmâm Mâlik b. Enes*. C. I, s. 397.

³²⁴ Müslim, Nikâh, 6.

³²⁵ Şâfiî, *el-Üm*, C. V, s. 187.

³²⁶ Nisa, 4/20.

³²⁷ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni'*, C. V, s. 195.

³²⁸ Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Neseî, *Kenzü'd-Dekâik*, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2011, s. 258.

³²⁹ Ebü'l-Hasen (Hüseyn) Rükniüslâm Alî b. el-Hüseyn b. Muhammed es-Suğdî, *en-Netf fî'l-Fetâvâ*, C. I, s. 296.

³³⁰ İbn Rüşt, *el-Mukaddimâtü'l-Mümeħhidât*, ss. 469, 470.

³³¹ Nisa, 4/20.

³³² İbn Rüşt, *el-Mukaddimâtü'l-Mümeħhidât*, C. I, s. 470.

³³³ Müslim, Nikâh, 13. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*. C. XXXI, s. 173. Dârimî, *Sünenü'd-Dârimî*, C. III, s. 1410; Abdurrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, C. VI, s. 249.

³³⁴ İbn Rüşt, *el-Mukaddimâtü'l-Mümeħhidât*, C. I, s. 470.

³³⁵ Mâverî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhî Mezhebi'l-İmâmi's-Şâfiî*, C. IX, s. 397.

³³⁶ Şâfiî, *el-Üm*, C. V, s. 172.

³³⁷ Mâverî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhî Mezhebi'l-İmâmi's-Şâfiî*. C. IX, s. 396.

3.1.3. Kocası Vefat Eden Kadının Mehrin Tamamını Alması

Hanbelî kaynaklardan yaptığımız nakle göre kocası vefat eden kadının, kocası ile cimâ yapmamış olsa da mehrin tamamını alacağı konusunda icmâ vardır.³³⁸ Bu konuda gerek Hanefîlerde³³⁹ gerek Mâlikîlerde³⁴⁰ gerekse Şâfiîlerde³⁴¹ bir ihtilaf bulunmamaktadır. Dolayısıyla konu hakkında icmâ bulunmaktadır.

3.1.4. Batıl Nikâhta Mehîr

Hanbelîlerde mücerret yani cimâ olmayan bâtil nikâh durumunda mehrin gerekmeceği noktasında icmâdan bahsedilir. Cimâ olursa mehrin gerekeceği konusunda icmâ vardır.³⁴²

Mâlikîlerde gerek muamelat gerek ibadet konusunda bâtila fâsit arasında fark yoktur. Buradan konuya temas ettiğimiz zaman Mâlikî kaynaklarda da fâsit yani bâtil nikâhın sadâk gerektirmesi için cimânın olması gerektiği ifade edilmiştir. Hatta konunun temellendirilmesinde Şâfiî kaynaklarda da konu ele alınırken cariye'nin efendisinin izni olmadan evlenmesi durumunda nikâhının bâtil olacağını ancak cimâ³⁴³ olursa mehîr gerekeceğini ifade eden hadisin³⁴⁴ kullanılması Mâlikîlerin konu hakkındaki cumhûrla hemfikir olan görüşünü onaylar mahiyettedir.³⁴⁵

Konu hakkında gerek Mâlikîlerin değerlendirmesine gerekse Hanefîlerle³⁴⁶ Şâfiîlerin³⁴⁷ yaklaşımlarına göre batıl nikâhla cimâ bağlamında, batıl nikâhta cimâ olursa mehîr olacağı cimâ olmazsa mehîr olmayacağı üzerine görüş birliği vardır.

3.1.5. Kocası Vefat Eden Kadına Müt'a Gerekmemesi

Hanbelîler icmâen kocası vefat eden kadına müt'a'nın olmadığını ifade ederler. Bu bağlamda mehri müsemma varsa kadın onu alır mehri müsemma yoksa mehri

³³⁸ Abdurrahmân bin Kâsım, *Hâşiyetü'l-Ravzı'l-Murbi' Şerhu Zâdi'l-Müstekni'*, C. VI, s. 380.

³³⁹ Kudûrî, *et-Tecrîd*, C. IX, s. 4657.

³⁴⁰ Abdu'l-Vehhâb el-Kâdî, *el-Maûne alâ Mezhebi Âlimi'l-Medîne*, s. 754. Kâdî Abdulvahhâb, *Uyûnu'l-Mesâil*, s. 330.

³⁴¹ Ebü'l-Hasen Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Mehâmilî ed-Dabbî, *el-Lübâb fî'l-Fıkhi's-Şâfiî*, Daru'l-Buhari, Suûd, 1995, s. 318.

³⁴² İbrâhîm b. Muhammed b. Sâlim b. Duveyyân, *Menâru's-Sebil fî Şerhi'd-Delîl*, C.II, Mektebü'l-İslâmî, 1989, s. 202.

³⁴³ Ebü's-Saâdât Mecdüddin El-Mübârek b. Muhammed İbnü'l-Esîr, *eş-Şâfi fî Şerhi Müsnedi's-Şâfiî*, C. IV, Mektebetü'r-Rüşd, Riyâd, 2005, s. 396. Hadiste geçen "بما استحل منها" lafzı "بما وطئها" cimâ anlamında kullanılıyor.

³⁴⁴ Mâlik b. Enes, *el-Muvata'*, s. 768.

³⁴⁵ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehit ve Nihâyetü'l-Muktasit*, C. III, s. 74.

³⁴⁶ Aynî Bedruddîn, *el-Binâye Şerhu'l-Hidâye*, C. V, Dâru'l-Küttübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2000, s. 180.

³⁴⁷ Mustafa el-Hın, Musatafa el-Bugâ, *el-Fıkhu'l-Menhecî alâ Mezhebi'l-İmâm eş-Şâfiî (r.h.)*, C. IV, Dâru'l-Kalem, Dimeşk, 1992, s. 62.

misil tespit edilir.³⁴⁸ Bunlardan birini almasından ötürü de müt'aya gerek kalmaz. Zira müt'a mehir alamayan kadının hakkıdır. O kadın da mehri misil belirlenmeyen kadındır. Konunun temellendirilmesinde “*Nikâhtan sonra henüz dokunmadan veya onlar için belli bir mehir tayin etmeden kadınları boşarsanız bunda size mehir zorunluluğu yoktur. Bu durumda onlara müt'a (hediye cinsinden bir şeyler) verin.*”³⁴⁹ âyeti kullanılır. Bu âyet kocası vefat eden kadını içine almadığından onun için mut'anın söz konusu olmadığı ifade edilmiştir.³⁵⁰

Kocası vefat eden kadına mut'anın gerekmemesi konusunda Hanbelîlerin icmâ iddiasına gerek Hanefîlerden³⁵¹ gerek Mâlikîlerden³⁵² gerekse Şâfiîlerden³⁵³ her hangi bir itiraz söz konusu değildir, konu hakkında icmâ bulunmaktadır.

3.2. Nafaka

Konuyla ilgili icmâlar:

1	Nafaka temini vaciptir.
2	Kadının nafakasını erkek temin eder.
3	Erkek ve kadın zenginse kadına zengin nafakası verilir.
4	Hamile kadının nafakası doğuma kadar çocuğun babasına aittir.
5	Kocanın, suçu sebebiyle hapsedilen kadına yönelik nafaka yükümlülüğü düşer.
6	Kocası vefat eden hamile olmayan kadının nafaka hakkı yoktur.
7	Muhataç anne ve babanın nafakası çocuklara aittir.
8	Muhataç olan çocukların nafakası babaya aittir.

³⁴⁸ Sâlih b. Fevzân b. Abdullah El-Fevzân, *el-Mulahhasu'l-Fıkhiyye*. C. II, s. 361.

³⁴⁹ Bakara, 2/236.

³⁵⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C. VII, s. 241.

³⁵¹ Kudûrî, *et-Tecrîd*. C. IX, s. 4721. Zeylâî, *Tebyînü'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, C. II, s. 144.

³⁵² İbn Yûnus es-Sıkillî, *el-Câmi' li Mesâilî'l-Müdevvene*, C. IX, s. 238. İbn Rüşt, *el-Mukaddimâtü'l-Mümehhidât*, C. I, s. 553. Behrâm ed-Demîrî, *Tahbîru'l-Muhtasar vehuve'l-Şerhu'l-Vasad li Behrâm alâ Muhtasarî Halîl*, C. III, s. 236.

³⁵³ Hücetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî, *el-Vasîd fi'l-Mezheb* (Kahire: Dâru'l-Selâm, 1997). C. V, s. 269. Bedruddîn İbn Kâdî Şuhbe, *Bidâyetü'l-Muhtâc fi Şerhi'l-Minhâc*, C. III, Dâru'l-Minhâc, Cidde, 2011, s. 165.

3.2.1. Nafaka Mükellefi

Hanbelîler fer'i konularda ihtilaf bulunsa da nafaka mefhumunun vucubiyeti noktasında icmân varlığını ifade ederler.³⁵⁴ Hanefîlerde, Mâlikîlerde³⁵⁵ ve Şâfiîlerde de mutlak olarak nafaka vaciptir.³⁵⁶ Konu hakkında ümmetin icmâi vardır.

Hanbelîler kadının nafakasının erkeğe gerekli olduğu noktasında icmân varlığından söz ederler.³⁵⁷ Konunun delili olarak da şu hadis zikredilir:³⁵⁸ Hind bint Utbe Rasûlallâh'a (s.a.v.) şunu ifade etmiştir. “*Ebû Süfyan cimri bir kişi. Bana ve oğluma yetecek kadar bir şey vermiyor. Ancak ben onun haberi olmadan alıyorum*” Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) Hind'e hitaben: “*Kocanın malındandan sana ve evladına yetecek kadar al*” buyurmuştur.³⁵⁹

Hanefîlere göre de ne olursa olsun erkeğe eşinin nafakasını sağlaması vaciptir.³⁶⁰ Mâlikî mezhebinde de nafakanın kocaya vacip olması noktasında ihtilaf yoktur. İhtilaf, nafakanın miktarı konusundadır. Buna göre Mâlikîlerde de tıpkı Hanefîlerde olduğu gibi erkek ve kadının ortak durumuna göre takdir edilir.³⁶¹ Şâfiî, kadının nafakasının, giysisinin, kalma yerinin erkek için kaçınılmaz olduğunu ifade eder.³⁶² Bu durumda Şâfiîlere göre de kadının nafakası erkeğe gereklidir. Sonuç olarak erkeğe hanımının nafakasını temin etme gerekliliği noktasında ümmetin icmâi vardır.

İşlediği suç sebebiyle kadının hapsedilmesi durumunda nafakanın düşeceği konusunda Hanbelî literatüründe icmâdan söz edilir.³⁶³ Hanefîlere göre de meşru ceza olarak hapsedilen kadına nafaka sağlanmaz.³⁶⁴ Mâlikî mezhebinin de icmâa onay verdiği söylenebilir. Nafakanın kocaya gerekli olması için kadınla cimâ yapmak

³⁵⁴ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi 'l-Müstakni'*. C. VI, s. 23.

³⁵⁵ Kâdî Abdolvahhâb, *el-İşrâf alâ Nüketi Mesâili 'l-Hilâf*. C. II, s. 806.

³⁵⁶ Kudûrî, *et-Tecrîd*. C. X, s. 5380, 5381. İbn Mâze, *el-Muhîdu 'l-Burhânî fî 'l-Fıkhi 'l-Nu'mânî Fıkhu 'l-İmâm Ebî Hanîfe Raziyyallâhü anh*. C. III, s. 519.

³⁵⁷ Abdulkadir b. Ömer b. Abdulkadir b. Ömer b. Ebî Tağlib Salim et-Tağlibî, *Neylû 'l-Meârib bi Şerhi Delîli 't-Tâlib*, C. II, Mektebetü 'l-Felâh, Kuveyt, 1983, s. 289. Abdülkerim b. Muhammet el-Lâhim, *el-Medla' alâ Dakâiki Zâdi 'l-Müstekni'* -*Fıkhu 'l-Üsra-*. C. V, s. 284.

³⁵⁸ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi 'l-Müstakni'*. C. VI, s. 24.

³⁵⁹ Buhârî, Nafakât, 9, Ahkâm, 14, 28. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*. C. XXXX, s. 144, 279, C. XXXXII, s. 470.

³⁶⁰ Kudûrî, *et-Tecrîd*. C. X, s. 5379. Kudûrî, *Muhtasaru 'l-Kudûrî fî Fıkhi 'l-Hanefî*, s. 173. İbn Mâze, *el-Muhîdu 'l-Burhânî fî 'l-Fıkhi 'l-Nu'mânî Fıkhu 'l-İmâm Ebî Hanîfe Raziyyallâhü anh*. C. III, s. 519.

³⁶¹ Kâdî Abdolvahhâb, *el-İşrâf alâ Nüketi Mesâili 'l-Hilâf*. 2/806.

³⁶² Şâfiî, *el-Üm*. C. V, s. 94.

³⁶³ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi 'l-Müstakni'*. C. VI, s. 33.

³⁶⁴ Cemâatün mine 'l-Ulemâ, *el-Fetâva 'l-Âlemkiriyye el-Ma'rûfe bi 'l-Fetâva 'l-Hindiyye*, C. I, Dâru 'l-Fikr, Beyrût, 1893, s. 558.

istediği zaman kocaya engel olunmamalıdır. Bu bağlamda ele alınan örnekler de konuyu destekler mahiyettedir. Zira cimaya uygun olmayan, hasta olan kadına nafaka gerekmeyeceği bunlardandır.³⁶⁵ Şâfiîlerde de aynı şartlarda nafaka düşer.³⁶⁶ Sonuç olarak cumhûrdan alakalı nakillere doğrudan temas ederek, Mâlikîlerden de mukteza üzerinden konuyu tahlil etmek suretiyle icmânın var olduğu söylenmelidir.

Nafaka kapsamında önemli konulardan biri de emzirme çağında olan çocuğun doyurulmasıdır. Bu mesele nafakanın bir yönünü oluşturmakta ve kocanın sorumluluğu olarak açıklanmaktadır. Nitekim Hanbelîlerde icmâen kadının, çocuğun babası ile kalmaması durumunda annenin çocuğu emzirmesi bir zorunluluk değildir. “Eğer anlaşılamazsanız çocuğu, başka bir kadın emzirecektir”³⁶⁷ âyeti konuya delil teşkil eder. Âyette görüleceği üzere kadına bu konuda bir vucubiyet yüklenmemiştir.³⁶⁸

Hanbelîlerin ortaya koyduğu ve icmâ olarak tanımladığı bu konu hakkında gerek Hanefî³⁶⁹ kaynaklarda gerek Mâlikî kaynaklarda gerekse Şâfiî³⁷⁰ kaynaklarda bir muhalefet bulunmamaktadır. Hüküm üzerinde icma ortaya çıkmıştır.

3.2.2. Nafaka Miktarı

Hanbelî kaynakta konu farklı ihtimallerle ele alınmaktadır:

i. Erkeğin ve kadının zengin olması durumunda nafaka zenginliğe göre takdir edilir.

ii. Erkeğin de kadının da fakir olması durumunda nafaka fakirlik standartlarına göre takdir edilir.

Bunların yanında şu üç olasılıkta ihtilaf vardır:

i. Erkeğin zengin kadının fakir olması durumunda ya da tam tersi olursa nafaka bu varlıkların ortalaması üzerinden olur.

ii. Kadının durumu dikkate alınır. Yani kadın zenginse koca fakirse nafaka zenginlik standartlarına göre belirlenir. Bunun delili Hz. Peygamber’in (s.a.v.)

³⁶⁵ Muhammed bin Ahmed ed-Düsûkî, *Hâşiyetü'l-Düsûkî ala'l-Şerhi'l-Kebîr*, II, Dâru'l-Fikr, C. s. 508.

³⁶⁶ Cemal, *Hâşiyetü'l-c-Cemal ala'l-Şerhi'l-Minhac*, C. III, s. 322.

³⁶⁷ Talâk, 65/6.

³⁶⁸ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*. C. VI, s. 53.

³⁶⁹ İbn Nüceym, *el-Bahrul'l-Râik Şerhu Kenzi'd-Dakâik* (Dâru'l-Kitabi'l-İslamî, ts.). C. IV, s. 180,220.

³⁷⁰ Şîrâzî, *el-Mühezzeb fi Fikhi'l-İmâmi's-Şâfiî*. C. III, s. 162. Rûyânî, *Bahru'l-Mezheb*. C. XI, s. 507.

Hind'e “Kocanın malından sana ve çocuğuna yetecek kadar maruf olarak al”³⁷¹ buyurmasıdır.

iii. Erkeğin durumu dikkate alınır. Erkek zenginse zenginliği kadar verir fakirse gücünün yettiği kadar verir. Bununun delili “*Bolluk içinde olan, nafakayı bolluk imkânına göre versin. Kimin rızkı daraltılmışsa, Allah'ın kendisine verdiğiinden nafaka versin. Allah, hiçbir nefse ona verdiğiinden fazlasını yüklemes*”³⁷² âyetidir. İcmânın konusu ise kadının ve erkeğin zengin olması durumunda nafakanın kadına yetecek kadar verilmesidir.³⁷³

Kerhî'ye göre erkek fakir olsun zengin olsun erkeğin durumu dikkate alınır. Yine Hanefîlerden Hassâf'a göre kadın ve erkeğin durumu dikkate alınır. Kadın fakir erkek zengin olursa erkeğin nafakayı bol bol vermesi gerekir. Hanefîlerde sahih olan Kerhî'nin görüşüdür. Delil olarak ise “*Bolluk içinde olan, nafakayı bolluk imkânına göre versin. Kimin rızkı daraltılmışsa, Allah'ın kendisine verdiğiinden nafaka versin. Allah, hiçbir nefse ona verdiğiinden fazlasını yüklemes*”³⁷⁴ âyetidir. Fakat her ne olusa olsun Hanefî ilim adamlarına göre de nafaka kadına yetecek kadar verilir. Bedâî'de üç farklı durum ifade edilmiştir:

i. Erkek fakir olursa kadına yetecek miktarın en azı verilir.

ii. Erkeğin durumu orta olursa öncekinden daha fazla nafaka verilir.

iii. Zengin olursa ilk ikisinden daha fazla verilir.³⁷⁵

Mâlikîler bu noktada çok geniş bir takdir getirmişlerdir. Konunun takdim edilmesinde yiyecek, katık, elbise, mesken zikredildikten sonra bunların âdete göre sağlanmasının ifade edilmesi konu hakkındaki genişliğin göstergesidir. Aynı şekilde nafakanın zaman ve mekânla paralel olarak yürüdüğü ifade edilmiştir. Bu da mezhebin konu hakkındaki esnekliğine delalet eder.³⁷⁶ Tüm bu nakiller ve yorumlamalar nafakanın en az kadına yetecek kadar olması gerektiğini gösterir.

Üç mezhepte kadının nafakası kifâyet üzerinden belirlenirken Şâfiî mezhebinde kifâyet üzerinden değil miktar üzerinden belirlenir. Onlara göre zengin iki müd, orta

³⁷¹ Buhârî, Nafakât, 9, Ahkâm, 14, 28. Ahmed b. Hanbel, Müsned. C. XXXX, ss. 144, 279, C. XXXXII, s. 470.

³⁷² Talâk, 65/7

³⁷³ Ahmed el-Halîl, Şerhu Zâdi 'l-Müstakni'. C. VI, ss. 24,25.

³⁷⁴ Talâk, 65/7.

³⁷⁵ Kâsânî, Bedâiu 's-Sanâi ' fi Tertib 'ş-Şerâi '. C. IV, s. 24.

³⁷⁶ Behrâm ed-Demîrî, Tahbîru 'l-Muhtasar vehuve 'l-Şerhu 'l-Vasad li Behrâm alâ Muhtasarı Halîl. C. III, s. 403.

olan bir buçuk, fakir olan ise bir müd miktarı nafaka temin eder.³⁷⁷ Mâverdî de açıkça Ebû Hanîfe ve Mâlik'in miktar hususunda ölçüyü değil kifâyeti dikkate aldıklarını ifade eder.³⁷⁸ Şâfiîlerin delili burada “*Bolluk içinde olan, nafakayı bolluk imkânına göre versin*”³⁷⁹ âyetidir. Nafakanın müdle değil de kifâyetle olması noktasında bizim delilimiz ise “*Onların örfe uygun olarak beslenmesi ve giyimi baba tarafına aittir*”³⁸⁰ âyetidir. Bu âyette takdir etme mutlak olarak gelmiştir. Bunun üzerine bir takdirde bulunmak nassa muhalefet olur. Aynı zamanda nafaka nassta rızık ismi ile vacip kılındı. İnsanın rızık ise müd ya da başka bir şey değildir. Rızık örfe ve eşyanın tabiatına göre ancak ona yetecek olan şeydir.³⁸¹ Sahîh olan Hanefîlerin görüşüdür. Böylece Şâfiîler icmâa muhaliftir. Sonuç olarak konu Şâfiîler ile diğer mezhepler arasında ihtilaflıdır.

Kadın ve erkeğin zengin olması halinde erkeğin fakir kimselerin nafakası gibi nafaka temin etmesi câiz değildir. Konu hakkında Hanbelîlerin iddiasına göre icmâ vardır.³⁸²

Kudûrî konu hakkında Hassâf'ın “*Kadın ve erkeğin zengin olması durumunda nafaka iki varlığın ortalaması üzerinden verilir*” dediğini aktarır. Kerhî'ye göre ise erkeğin durumu dikkate alınır.³⁸³ Hanefîlerde sahih olan görüş nafakanın takdirinin kadının durumuna göre belirlenmesidir.³⁸⁴ Mâlikî mezhebine göre de nafaka kadının ve erkeğin hali beraber değerlendirilerek dikkate alınacağına³⁸⁵ göre kadının ve erkeğin zengin olma durumunda nafaka da zenginin hükmüne tabi olacaktır. Bu da üzerine icmâ edilen husustur.

Şâfiî mezhebine gelince onların da zengin olan eşi iki müd ile ortayı bir buçuk, fakiri bir müd ile sorumlu tutmalarını dikkate alırsak onlar nezdinde de erkeğin ve kadının zengin olması durumunda nafakanın fakir nafakası olarak verilmesin câiz

³⁷⁷ Mâverdî, *el-İknâ' fî'l-Fıkhî's-Şâfiî*, ts. Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhî Mezhebi'l-İmâmî's-Şâfiî*. C. XI, s. 423.

³⁷⁸ Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhî Mezhebi'l-İmâmî's-Şâfiî*. C. XI, s. 423.

³⁷⁹ Talâk, 65/7.

³⁸⁰ Bakara, 2/233.

³⁸¹ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertib's-Şerâi'*. C. IV, s. 23.

³⁸² Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni'*. C. VI, s. 26.

³⁸³ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertib's-Şerâi'*. C. IV, s. 24.

³⁸⁴ Kudûrî, *et-Tecrîd*. C. X, ss. 5380, 5381.

³⁸⁵ Kâdî Abdulvahhâb, *el-İsrâf alâ Nûketi Mesâili'l-Hilâf*. 2/806. Ebû Muhammet Celalüddin Abdullah b. Necm b. Şâs b. Nezzâr el-Cezâmî es-Sağdı el-Mâlikî, *Akdü'l-Cevâhiri'l-Semîne fî Mezhebi Âlimi'l-Medîne*. C. II, s. 595. Muhammed bin Yûsuf el-Mevvâk, *et-Tâc ve'l-İklîl li Muhatasarı Halil*. C. V, s. 543.

olmadığı görülecektir.³⁸⁶ Bununla beraber Şâfiîlerdeki takdir genişlemeye müsait değildir. Böylece Şâfiîler de icmâa muvafıktırlar. Sonuç olarak nafakanın belirlenmesinde dikkate alınacak şahıs ve belirlenme kriteri olarak kifâyet ya da müd³⁸⁷ zikredilse de erkek ve kadın zengin ise kadına fakir nafakası vermenin câiz olmadığı noktasında icmâ vardır.

3.2.3. İddet Nafakası

Hanbelî kaynaklar bâin talâkla boşanan kadının hamile olması durumunda nafakasının doğuma kadar eski kocasına yani çocuğun babasına ait olması gerektiği konusunda icmânın varlığını ifade ederler. “*Eğer hâmile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin*”³⁸⁸ âyeti icmânın delilini oluşturur.³⁸⁹ İmam Muhammed el-Asl’da her boşanmış olan kadına iddeti bitene kadar nafakanın varlığını ifade eder.³⁹⁰ Hamile kadının iddeti ise doğuma kadar olduğuna göre³⁹¹ Hanefî mezhebinin görüşü de Hanbelîlerle aynıdır. Malikîlerde³⁹² ve Şâfiîlerde³⁹³ hamile kadının nafakası çocuktan dolayı babaya ait olduğuna göre konu hakkında dört mezhebin ittifakı ile icmâ vardır.

Hanbelî kaynaklar iddet nafakası ile ilgili bir diğer mesele olarak, kocası vefat eden ve hamile olmayan kadına nafakanın ve suknânın gerekmemesi konusunda icmânın varlığından bahseder. Konunun temellendirilmesi nafaka teorisinin verileri kullanılarak yapılır. Koca öldükten sonra kadından istifade etmesi son bulduğu için nafaka da son bulacaktır. Zira nafakanın sebebi istimtâ’dır. Bunun yanında koca ölünce tereke mirasçılara intikal eder. Mirasçıların da ölmüş mûrisin hanımına nafaka sağlama gibi bir mecburiyetleri yoktur.³⁹⁴ Hanefîlere göre kadın hamile olsun olmasın ölen kocasının nafaka ve suknâ temin yükümlülüğü son bulur.³⁹⁵ Mâlikîlerde nafaka ve suknâ konusunun münferit hükümleri vardır. Kocasının malı mirasçılara

³⁸⁶ İbnü’l-Mühâmilî, *el-Lübâb fî l-Fıkhî’s-Şâfiî*, s. 345.

³⁸⁷ Mehmet Erdoğan Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar, 2010, s. 412. Bir müdd bir sâ’ın dörtte birine eşittir. Erdoğan Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 487. Sâ’, bin kırk dirhem buğday ya da arapa alan bir ölçektir. Erdoğan Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 104. Dirhem, 2.97 g. gümüş parçasıdır. Buna göre bir müdd, 1.039 kg denk gelir.

³⁸⁸ Talâk, 65/6.

³⁸⁹ Muhammed b. Muhammed el-Muhtâr eş-Şinkîti, *Şerhu Zâdi l-Müstakni*. C. IV, s. 336.

³⁹⁰ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*. C. X, s. 338.

³⁹¹ Serahsî, *el-Mebsûd*. C. V, s. 202.

³⁹² İbn Ebî Zeyd el-Kayravânî, *ez-Zebbü an Mezhebi l-İmâm Mâlik*. el-Memleketü’l-Mağribiyye, ts. C. II, s. 591.

³⁹³ Şâfiî, *el-Üm*. C. V, s. 232.

³⁹⁴ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi l-Müstakni*. C. VI, s. 35.

³⁹⁵ Kâsânî, *Bedâiu’s-Sanâi fî Tertib’s-Şerâi*. C. III, s. 211.

intikal ettiği için vefat iddeti bekleyen kadına nafaka yoktur. Suknâ konusunda ise Mâlikîler arasında ihtilaf vardır.³⁹⁶

Şâfiîlerde de konu farklı hükümlere tabidir. Şâfiîlerde nafaka ölümle düşer. Suknâ konusunda ise iki farklı görüş vardır. Nafaka ile suknânın farkı nafakanın kul hakkı suknânın ise Allah hakkı olmasıdır. Karı ile koca anlaşsalar nafaka düşebilir ancak süknâ düşmez. Sonuç olarak ölümle nafakanın düşmesi konusunda icmâ, suknâ konusunda ihtilaf vardır.

3.2.4. Hısımlık Nafakası

Anne babanın nafaka hakkı bağlamında “Allah’a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın, anne babaya iyi davranın”³⁹⁷ âyeti konunun dayanak noktalarından biridir. Çocuğun nafaka hakkı bağlamında ise “Sizin hesabınıza çocuğunuzu emzirirlerse onlara karşılığını ödeyin”³⁹⁸, “Onların örfe uygun olarak beslenmesi ve giyimi baba tarafına aittir”³⁹⁹ âyetleri meseleyi temellendirir.

Hind bint Utbe’nin “Ya Rasûlallâh (s.a.v.) Ebû Süfyan cimri bir kişi. Bana ve oğluma yetecek kadar bir şey vermiyor. Ancak ben onun haberi olmadan alıyorum” demesi üzerine Hz. Peygamber’in (s.a.v.) “Kocanın malındandan sana ve evladına yetecek kadar al”⁴⁰⁰ buyurması, konunun sünnetten delilidir. Bu hadis çucuğun nafakasını sağlamanın bir tercih değil zorunluluk olduğunu göstermektedir.

Zikrettiğimiz deliller mecmuasından hareket eden Hanbelî kaynaklar bir kimsenin muhtaç olan anne babasının ve çocuğunun nafakasını karşılama yükümlülüğü bulunduğuna dair icmânın varlığından bahsederler.⁴⁰¹

En genel ifadeyle Hanefîlerde kişinin varisleri üzerinde o kişi için nafaka vucûbiyeti vardır,⁴⁰² küçük çocukların nafakası babaya aittir.⁴⁰³ Çocuklar büyükse muhtaç olmaları halinde nafaka yine babaya aittir. Anne baba muhtaç olsa da olmasa

³⁹⁶ Ebû Muhammet, Ebû Faris Abdulaziz b. İbrahim b. Ahmet el-Kuraşî et-Temîmî et-Tûnisî İbni Bezîze, *Ravzatü'l-Müstebîn fi Şerhi'l-Telkîn*. C. II, s. 875.

³⁹⁷ Nisa, 4/36.

³⁹⁸ Talâk, 65/6

³⁹⁹ Bakar, 2/233

⁴⁰⁰ Buhârî, Nafakât, 9, Ahkâm, 14, 28. Ahmed b. Hanbel, Müsned. XXXX, ss. 144, 279, C. XXXXII, s. 470.

⁴⁰¹ Zerkeşî, *Şerhu'z-Zerkeşî alâ Muhtasari'l-Hirakî*. C. VI, s. 10 Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*. C. VI, s. 44. Zerkeşî, *Şerhu'z-Zerkeşî alâ Muhtasari'l-Hirakî*. C. VI, s. 10. İbn Müflih, *el-Mübdî' fi Şerhi'l-Mukni*. C. VII, s. 166. Buhûti, *Keşşâfü'l-Kinâ' ani'l-İknâ*. C. XIII, s. 153. İbn Ebî Tağlib, *Neylû'l-Meârib bi Şerhi Delîli't-Tâlib*. C. II, s. 298.

⁴⁰² Kudûrî, *et-Tecrîd*. C. X, s. 5402. Serahsî, *el-Mebsûd*. C. V, s. 223.

⁴⁰³ Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*. C. V, s. 307.

da nafakaları evlatlarına aittir. Çünkü konu ele alınırken işlenen hadise⁴⁰⁴ baktığımız zaman hadisin zahiri çocuğun malını babanın malı olarak görmektedir.⁴⁰⁵ Böylece Hanefîler icmâya muvafık görüş belirtirler.⁴⁰⁶

Mâlikî kaynaklara göre anne baba muhtaç olduğunda çocukları ister küçük olsun ister büyük olsun ister erkek olsun ister kız olsun çocuğun malından muhtaç anne babaya infakta bulunur.⁴⁰⁷ Bunun yanında tüm kaynaklarda çocuğun bakımının babaya ait olduğu üzerinde ittifak edilir.⁴⁰⁸

Şâfiîlere göre çocuğun nafaka yükümlülüğü babaya aittir. Mâverdî konu hakkında icmâ olduğunu ifade eder.⁴⁰⁹ Aynı şekilde babanın güç yetirememesi durumunda nafakası çocuğa ait olur.⁴¹⁰ Ancak Şâfiîlerde Hanefîlerde olduğu gibi mirasçılar birbiri üzerinde nafaka noktasında sorumlu değildir. Mezhepte konuya asıl olan yaklaşım babalar yani usul ve çocuklar yani fûru birbiri üzerinde nafaka konusunda sorumlu olmasıdır. Bu dizi içerisinde varlıklı olan muhtaç olana bakmakla yükümlüdür.⁴¹¹ Sonuç olarak muhtaç olan annenin ve babanın nafakasının çocuklara, muhtaç olan çocukların nafakasının da babaya ait olduğu konusunda icmâ vardır.

3.3.Cimâ

1	Fasit nikâh sonucu oluşan cimâ ile sıhrî hısımlığa bağlı mahremiyet oluşur.
2	Sahih nikâh hürmeti musahere gerektirir.
3	Şüphe ile gerçekleşen cimâda nesep sabit olur.
5	Hayızlı kadınla cimâ yapmaktan sakınmak farzdır.

⁴⁰⁴ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertib's-Şerâi'*. 4/30. Câbir'den rivâyet edildiğine göre bir adam babasıyla beraber Peygamber'e –sav- geldi. Benim malım var işte bu da babam onun da malı var. Ancak babam benim malımı almayı istiyor dedi. Peygamber –sav- bu adama sen de malın da babana aitsiniz buyurdu.

⁴⁰⁵ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertib's-Şerâi'*. C. IV, s. 30.

⁴⁰⁶ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Hüccce alâ Ehli'l-Medîne*. C. III, s. 152. Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*. C. X, s. 362. Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*. 5/301,303. Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertib's-Şerâi'*. C. IV, s. 30.

⁴⁰⁷ Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*. C. II, s. 263.

⁴⁰⁸ İbn Rüşt, *el-Beyân ve't-Tansîl* (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslamî, 1988). C. V, s. 380.

⁴⁰⁹ Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi'l-İmâmi's-Şâfiî*. C. XI, s. 477.

⁴¹⁰ Şâfiî, *el-Üm*. C. V, s. 108.

⁴¹¹ Şâfiî, *el-Üm*. C. V, s. 108.

6	Kocasında cimâ kusuru olan kadın boşanma konusunda muhayyerdur.
---	---

3.3.1.Fâsit Nikâh Sonrası Zifafın Sonucu

Bir kişi bir kadınla fâsit nikâhla evlenmiş ve onunla cimâ yapmışsa artık o kadın o adamın babalarına ve evlatlarına haram olur. Durumun böyle olduğu noktasında Hanbelî kaynaklarda icmâmın varlığı ifade edilir.⁴¹² Aynı zamanda Hanbelîlere göre sahih nikâh sonucu cimâ olması durumunda da hürmeti müsâhare oluşur.⁴¹³ Bunlar üzerine de icmâ iddiası vardır.

Hanefîlerin zina sonucu hürmeti müsaherenin doğacağı yönündeki görüşleri açıktır.⁴¹⁴ Böyle olunca ondan daha aşağı bir seviyede yer alan fâsit nikâh sonucu oluşan cimanın hürmeti müsahere doğuracağı evleviyetle gerekir. Bu durumda kadının erkeğin akrabaları ile evlenmesi de bu hürmet kapsamına girer. Yine Hanefî âlim Süğdî'nin el-Fetâvâ'sında fâsit nikâh sonucu cimâ olmamış ise hürmeti müsahare gerekmeyeceği ifade edilmiştir.⁴¹⁵ Bunun anlamı cima olursa hürmeti müsâharenin gerçekleşeceğidir. Yine onun aynı eserde fâsit nikâhın hürmeti müsâhare konusunda sahih nikâh gibi olduğunu ifade etmesi⁴¹⁶ ilk nakli desteklemektedir. Kadının erkeğin akrabaları ile ilişkisi de hürmeti müsahareye dâhil olduğu için Hanefîlerde icmâyaa muvafık bir durum vardır.⁴¹⁷ Sahih nikâhla hürmeti müsahare doğduğunda kuşku yoktur.

Mâlikîlere göre bir kimse bir kadınla fâsit nikâhla evlenir ve o kadını öper ya da ondan cinsel haz duyarsa hürmet tahakkuk eder.⁴¹⁸ Böyle olunca cimadan dolayı hürmetin tahakkuk etmesi evleviyetle gerekir. Öyleyse Mâlikîlerde de icmâyaa muvafık bir durum vardır. Helâl olan vad' gibi değerlendirilir.⁴¹⁹ Şâfiîlerde de fâsit nikâh hürmeti müsahare doğurur.⁴²⁰ Böyle olunca sahih nikâhta gerekmesi

⁴¹² İbn Kudâme, *el-Muğnî*. C. VII, s. 118. İbni Ebi Ömer, *eş-Şerhu'l-Kebir alâ Metni'l-Mukni'*. C. VII, ss. 478,479. Ruheybânî, *Medâlibü Üli'n-Nühâ fî Şerhi Gâyeti'l-Müntehâ*. C. V, s. 92.

⁴¹³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*. C. V, s. 118.

⁴¹⁴ Kudûrî, *et-Tecrîd*. C. IX, s. 4449.

⁴¹⁵ Süğdî, *en-Netf fî'l-Fetâvâ*. C. I, s. 274.

⁴¹⁶ Süğdî, *en-Netf fî'l-Fetâvâ*. C. I, s. 255.

⁴¹⁷ Zeylâî, *Tebyînü'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*. C. II, s. 106.

⁴¹⁸ Kâdî Abdulvahhâb, *Uyûnu'l-Mesâil*, s. 311.

⁴¹⁹ Ebû Muhammet Celalüddin Abdullah b. Necm b. Şâs b. Nezzâr el-Cezâmî es-Sağdî el-Mâlikî Ebû Muhammet Celalüddin Abdullah b. Necm b. Şâs b. Nezzâr el-Cezâmî es-Sağdî el-Mâlikî, *Akdü'l-Cevâhiri'l-Semîne fî Mezhebi Âlimi'l-Medîne*. C. II, s. 431.

⁴²⁰ Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fikhi Mezhebi'l-İmâmî's-Şâfiî*. C. IX, s. 47.

evleviyetledir.⁴²¹ Sonuç olarak hürmetin oluşmasında asıl şartın nikâh mı yoksa cimâ mı olduğu konusunda⁴²² ve konuya dolaylı ya da doğrudan taalluk eden konularda ihtilaflar vardır. Ancak fâsit nikâh sonucu oluşan evlilikte cimâ olunca kadının erkeğin akrabaları ile evlenmesinin haram olduğu ve sahih nikâhın hürmet-i musâhare doğurduğu konusunda icmâ vardır.

3.3.2.Şüphe ile Cimânın Hürmeti Musâhere Doğurması

Hanbelî kaynaklarda kişinin hanımı veya kölesi zannı ile başka kadınla cimâ yapması olarak ifade edilen şüphe ile cimâda icmâen tahrîm oluşur.⁴²³ Zina olması durumunda bile nesebin oluşacağını ifade eden Hanefîler nezdinde de şüphe ile cimâ, hürmeti musâhare doğurur.⁴²⁴ Mâlikîlere göre şüphe ile yapılan cimâ sonucu nesep oluşur.⁴²⁵

Şâfiî mezhebinde süt emenle sütbaba arasında hürmetin oluşması sütanne ile sütbaba arasında sahih nikâh ya da şüphe ile nikâhın bulunması şart koşulur.⁴²⁶ Mâverdî şüphe ile gerçekleşen cimânın hürmeti musâhare doğurduğunu ifade eder.⁴²⁷ Sonuç olarak şüphe ile olan cimanın nesebi doğurduğu noktasında icmâ vardır.

3.3.3.Cimânın Mehri Doğurması

Hanbelî mezhebinde cimânın mehri gerekli kıldığına dair icmâ ifadesi mevcuttur. Konunun temellendirilmesinde ise “*Nikâhtan sonra henüz dokunmadan veya onlar için belli bir mehir tayin etmeden kadınları boşarsanız bunda size mehir zorunluluğu yoktur*”⁴²⁸ âyeti kullanılır. Âyette mehrin için cimânın gerektiği ifade edilmektedir.⁴²⁹ Hanbelîlerin cimânın mehri doğuracağı konusundaki icmâ hükmüne ne Hanefîlerden⁴³⁰ ne Mâlikîlerden⁴³¹ ne de Şâfiîlerden⁴³² muhalefet söz konusudur. Hüküm icmâ ile sabittir.

⁴²¹ Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi'l-İmâmi'sh-Şâfiî*. C. IX, s. 214.

⁴²² Kâdî Abdulvahhâb, *Uyûnu'l-Mesâil*, s. 311.

⁴²³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*. C. VII, s. 118.

⁴²⁴ Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*. 4/326.

⁴²⁵ İbn Ebî Zeyd el-Kayravânî, *ez-Zebbû an Mezhebi'l-İmâm Mâlik*, C. II, el-Memleketü'l-Mağribiyye, s. 485.

⁴²⁶ Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Mehezzeb*. C. XVIII, s. 224.

⁴²⁷ Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi'l-İmâmi'sh-Şâfiî*. C. IX, s. 214.

⁴²⁸ Bakara, 2/236.

⁴²⁹ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*. C. V, s. 213.

⁴³⁰ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*, C. V, s. 440.

⁴³¹ Nefravî, *el-Fevâkihü'l-Devânî alâ Risâleti İbni Ebî Zeyd el-Kayravanî*. C. II, s. 24. Muhammed b. Muhammed b. el-Mustafâ el-Ya'kûbî, *Avnû'l-Metîn alâ Nazmi Risâleti'l-Karaviyyîn*, s. 534.

⁴³² Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi'l-İmâmi'sh-Şâfiî*. C. IX, s. 547.

3.3.4. Hayızlı Olan Kadınla Cima Yapmaktan Sakınmanın Farz Olması

Erkeğin hayızlı olan karısıyla beraber olmaktan sakınması Kur'an'ın emridir. “*Temizlenmedikçe onlarla cinsel ilişkide bulunmayın...*”⁴³³ şeklindeki ayet bu hükmün delilidir. Bunun yanında zikredilen mesele, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünnetiyle de sabittir. Konu üzerinde icmâ bulunmaktadır.⁴³⁴

3.3.5. Erkekten Cimâ Kusuru Bulunması Durumunda Kadının Muhayyer Olması

Erkeğin cimâ uzvunun kesik olması durumunda nikâh yolu ile umulan, hayâlî olmak ve namusu korumak mümkün olmayacağı için kadına eşinden ayrılabilmesinin önü açılmıştır. Böyle bir kusur durumunda kadının muhayyer olduğu noktasında Hanbelîler icmâdan bahseder.⁴³⁵

Hanefîlere göre erkeğin kadınla bir defa cimâ yapması durumunda kadının muhayyerlik hakkı düşer.⁴³⁶ Konu Hanbelîlerde kesik olan uzuv bağlamında ele alındığı ve bu durumda cima mümkün olmayacağı için Hanefîlerde de kadının bu durumda muhayyerlik hakkının var olduğu söylenebilir. Mâlikîlere göre erkeğin uzvunun kesik olması durumunda kadının muhayyerlik hakkı vardır.⁴³⁷ Şâfiîlerde de böyle bir durumda nikâh feshedilebilir.⁴³⁸ Sonuç olarak cimâ kudreti olmayan kişi ile evli olan kadının boşanma konusunda muhayyer olduğu noktasında icmâ vardır.

3.3.6. Kadının Cimâdan Men Etmesi

İbni Kudâme kadının müaccel olan mehirde mehri kabzetmeden duhûle mani olma hakkının olduğunu ifade eder.⁴³⁹ Konu Hanbelîlerde icmâ hükmü ile ele alınır. Gerek Hanefîlerde⁴⁴⁰ gerek Mâlikîlerde⁴⁴¹ ve gerekse Şâfiîlerde⁴⁴² bu hususta itiraz söz konusu değildir, konu hakkında icmâ vardır.

⁴³³ Bakara, 2/222.

⁴³⁴ Kirmânî, *Mesâilü Harb b. İsmâil el-Kirmânî*, Müessetü'r-Rayyân, Beyrut, 2013, s. 606. Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*. C. I, s. 460. İbnü'l-Kassar, *Uyunu'l-Edille fî Mesaili'l-Hilaf beyne'l-Fukahai'l-Emsar*, Riyâd, 2006, C. III, s. 1379. Abdu'l-Vehhâb el-Kâdî, *el-Maûne alâ Mezhebi Âlimi'l-Medîne*, s. 184. Mâverî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fikhi Mezhebi'l-İmâmî's-Şâfiî*. C. IX, s. 313.

⁴³⁵ Muhammet b. Muhammed el-Muhtâr eş-Şinkîtî, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*. C. III, s. 278.

⁴³⁶ Kâsânî, *Bedâiü's-Sanâi' fî Tertib's-Şerâi'*. C. II, s. 325.

⁴³⁷ Racrâcî, *Menâhicü't-Tahsîl ve Netâicü li Tâifi't-Te'vil fî Şerhi'l-Müdevvene ve Halli Müşkilâtihâ* (Dâru İbni Hazm, 2008). C. IV, s. 245. Karâfî, *ez-Zahîra*. C. IV, s. 428.

⁴³⁸ Begavî, *et-Tehzîb fî Fikhi'l-İmâm eş-Şâfi* (Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1997).5/453.

⁴³⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*. 8/101. Buhûtî, *Keşşâfû'l-Kinâ' ani'l-İknâ'*. C. XI, s. 516.

⁴⁴⁰ Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*. C. IV, s. 411, 431.

3.3.7. Eşler Arasında Adaletle Riâyet Yükümlülüğü (Kasm)

Bu başlık altında ele alınan icmâlar şunlardır:

1	Kasma riayet etmek erkeğe gereklidir.
2	Kasma riayette müslüman ve gayrimüslim eşittir.
3	Kasmda adalet, cimânın keyfiyetinde değildir.
4	Kocasına asi olan kadının kasm hakkı düşer.

Hanbelî literatüründe evlilik hayatının belli bir düzenle sürdürülmesi “*kasm*” kavramıyla ifade edilir. Konunun ele alındığı eserde kocanın aile düzeninde adil davranmasının gerektiği ifade edilmiştir. Aynı kaynakta “*vad*”a mani olacak durumlar ifade edilmiş ve şunlar sunulmuştur: Kadının **i.** Hayızlı olması. **ii.** Nifaslı olması. **iii.** Hasta olması. **iv.** Güvenli olan mecnun olması. **v.** Hac veya umre ihramına girmiş olması.

Kadından veya erkekten kaynaklanan bir problemten dolayı cimânın yapılamaması durumunda bile erkek eşleri arasındaki taksime riâyet etmelidir. “*Kasm*”a riâyetin gerekli olması bazı hikmetlere râcidir. Bunlar: **i.** Ülfetin devamı, **ii.** Kalbin huzur bulması. **iii.** Erkeğin eşine yakın olması. Böylece erkeğin ne olursa olsun “*kasm*”a riâyetinin gerektiği konusunda Hanbelî mezhebinde icmâ mevcuttur.⁴⁴³

Hanefî mezhebine göre erkekte bulunabilecek “*vad*” engelleri kadınlar arasında sıraya riayate mani değildir.⁴⁴⁴ Olaya kadının durumu açısından da bakan Hânefî fakihler Hz. Peygamber’in (s.a.v.) fiili ve kavli sünnetinden deliller

⁴⁴¹ Berâziî Ebû Saîd, *et-Tehzîb fî İhtisâri'l-Müdevvene*, C. II, Dâru'l-Buhûs, Dubâi, 2002, ss. 211, 213. Kayravânî İbn Ebî Zeyd, *en-Nevâdir ve'z-Ziyâdât alâ fî'l-Müdevvene min Gayrihâ min'l-Ümmehât*. C. IV, s. 425.

⁴⁴² Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi'l-İmâmi's-Şâfiî*. C. IX, s. 531.

⁴⁴³ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*. C. V, s. 275,276.

⁴⁴⁴ Serahsî, *el-Mebsûd*. C. V, s. 221.

zikrederler.⁴⁴⁵ Bu bağlamda eşlerin bâkire, genç, yaşlı, yeni, dul, eski, Müslüman, kitabî olma durumları dikkate alınmadan sıraya riâyet gerekli görülmüştür.⁴⁴⁶ Böylece Hanefîler icmâa muvâfıktırlar. Mâlikî litaratüründe konu hakkında çok güçlü bir kabul vardır. Konunun temellendirilmesinde “*Birine tamamen meyletmeyin*”⁴⁴⁷ ve “*Haksızlık yapmaktan korkarsanız bir tane alın yahut da sahip olduğunuz ile yetinin*”⁴⁴⁸ âyetleri zikredilir. Bu âyetlerden hareket eden Mâlikî ilim adamları “*kasm*”a riâyetin vucubiyeti konusunda icmâ olduğunu ifade etmişlerdir.⁴⁴⁹ Şâfiî mezhebinde de sıraya riâyet etmek gerekmektedir.⁴⁵⁰ Sonuç olarak konu hakkında icmâ bulunmaktadır.

Günlere riâyetin keyfiyeti ve niceliği noktasında vucubiyet bulunmamaktadır. Hanbelîlere göre icma ile sabit olan bu konu, kocanın gücünün yetmemesi yaklaşımı üzerinden akli temele bağlanır, kişiye gücünün üzerinde sorumluluk yüklenemeyeceği belirtilir.⁴⁵¹ Bu durumda Hanbelî kaynaklarda kasma riâyetle beraber cimânın keyfiyetinde eşitliğin aranmaması noksında icmâ vardır. Konu hakkında Hanbelîlerin görüşüne ve tanımlamasına ne Hanefîlerde⁴⁵² ne Mâlikîlerde⁴⁵³ ne de Şâfiîlerde⁴⁵⁴ muhalefet söz konusudur. Böylece konu hakkında icmâ vardır.

Birden fazla karısı olan kocanın hanımlarından birisi gecesini diğer hanıma verebilir. Bu konuda icmâ vardır.⁴⁵⁵ Hanbelîlerin konuyu icmâ olarak tanımlamasına gerek Hanefîlerde⁴⁵⁶ gerek Mâlikîlerde⁴⁵⁷ ve gerekse Şâfiîlerde⁴⁵⁸ muhalefet bulunmamaktadır, hüküm icmâ ile sabittir.

Bir kimsenin, biri Müslüman diğeri zimmi iki hanımı olsa kadınlar kocaları ile geceleme konusunda eşit haklara sahip olurlar. Bu konu üzerine Hanbelî kaynaklarda

⁴⁴⁵ Tirmizi, Nikâh an Rasûlillâh Sallâhu aleyhi Vesellem, 41. Dârimî, *Sünenü'd-Dârimî*. C. II, s. 717. İbni Ebî Şeybe, *el-Kitâbu'l-Musannef fi'l-Ahâdis ve'l-Âsâr*, C. IV, Mektebetü'r-Rüşd, Riyâd, 1988, s. 37.

⁴⁴⁶ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fi Tertib's-Serâi'*. C. II, s. 332.

⁴⁴⁷ Nisâ, 4/129,

⁴⁴⁸ Nisâ, 4/3.

⁴⁴⁹ Halîl b. İshâk el-Cündî, *et-Tevzîh fi Şerhi'l-Muhtasari'l-Fer'i li İbn'l-Hâcib*. C. IV, s. 258.

⁴⁵⁰ Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr fi Fikhi Mezhebi'l-İmâmî's-Şâfiî*. C. IX, s. 569.

⁴⁵¹ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni'*. C. V, s. 274.

⁴⁵² İbn Nüceym, *el-Bahrul'l-Râik Şerhu Kenzi'd-Dakâik*, C. III, Dâru'l-Kitabî'l-İslamî, s. 235.

⁴⁵³ Zürkânî Abdalbâkî, *Şerhu'z-Zurkânî alâ Muhatasari Halîl*. C. IV, s. 97.

⁴⁵⁴ Nevevî, *el-Minhâc Şerhu Sahîhi Muslim bin Haccâc*, C. X, Dâru'l-İhyâi'l-Türâsi'l-Arabî, Beyrût, s. 46.

⁴⁵⁵ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni'*. C. V, ss. 277,278.

⁴⁵⁶ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fi Tertib's-Serâi'*. C. II, s. 333.

⁴⁵⁷ Ruaynî el-Hattâb, *Tahrîri'l-Kemâl fi Mesâili'l-İltizâm*, Dâru'l-Garbi'l-İslamî, Beyrût, 1984, s. 291.

⁴⁵⁸ Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr fi Fikhi Mezhebi'l-İmâmî's-Şâfiî*. C. IX, s. 571.

icmâ vardır.⁴⁵⁹ Hanefîlere göre kasm konusunda Müslüman bayan ile kitabî bayan arasında fark yoktur.⁴⁶⁰ Mâlikîler de bu konuda eşler arasındaki eşitliğin var olduğunu söylerler.⁴⁶¹ Şâfiîlerde de “*kasm*” konusunda zımmi ile Müslüman arasında fark yoktur.⁴⁶² Sonuç olarak Müslüman hanımla zımmi hanım arasında “*kasm*” konusunda eşitlik olduğu noktasında dört mezhep ittifak etmiştir.

Kendi başına izinsiz yolculuğa çıkması, kocasıyla sefere gitmemesi ya da yatağa gelmemesi gibi durumlarda kadının kasm hakkı ortadan kalkar.⁴⁶³ Şâfiîlere göre de kadının kocasının izni olmadan sefere çıkması halinde kasm düşer.⁴⁶⁴ Şâfiîlerin açık görüşüyle, Mâlikîlerde konuya delalet bulunmasıyla, Hanefîlerde kadının isyanı durumunda nafakasının düşeceği yönündeki naklin⁴⁶⁵ kasm için evleviyetle gerekmesiyle, umumi fıkıh eserlerinde konunun ihtilafsız sunulmasıyla icmân varlığı ifade edilebilir.

3.3.8. Azilde Kadının İzni

Hanbelîlere göre kocanın azil yapması için karısının izin vermesi gerekir ki bu konuda icmâ bulunmaktadır. Kadının çocuk elde etme hakkının ve cimadan elde edeceği faydanın engellenmesi söz konusu olduğu için azilde kadının izin vermesi aranmıştır. Konunun temeli olarak Hz. Peygamber’in (s.a.v.) “*Hürre azil ancak izni ile olur*” ifadesi kullanılır.⁴⁶⁶ Aynî Binâye’de konuya cariye üzerinden tenmas ederken cariyenin azle izin vermesi gibi bir durumunun olmadığını ifade eder.⁴⁶⁷ Bu da azilde Hanefîlerin hür kadına yetki verdiğini gösterir. İcmânın konusu da zaten budur. Mâlikîler İbni Abbas’tan yaptıkları “*Azil için hür kadından izin istenir cariyeden istenmez*” mevkuf hadisini zikretmek suretiyle konu hakkındaki hükümlerini ortaya koyarlar.⁴⁶⁸ Nevevî’den yapılan nakle göre Şâfiîler de konu

⁴⁵⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*. C. VII, s. 309. el-Makdîsî, *el-Udde Şerhu’l-Umde*, s. 434, İbnü’l-Münecca Ebü’l-Berakat, *el-Mümti’ fî Şerhi’l-Mukni’*, Mektebetü’l-Esedi, Mekke, 2003, C. III, s. 732.

⁴⁶⁰ Radıyyüddîn Ebû Bekr b. Alî b. Muhammed el-Haddâd, *el-Cevheratü’n-Neyyira*, C. II, el-Matbaatü’l-Hayriyye, 1904), s. 26.

⁴⁶¹ Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*. C. II, s. 191

⁴⁶² İmrânî, *el-Beyân fî Mezhebi’l-İmâmi’s-Şâfiî*. C. IX, s. 511.

⁴⁶³ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi’l-Müstakni’*. C. V, s. 276.

⁴⁶⁴ Mâverdî, *el-Hâvi’l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi’l-İmâmi’s-Şâfiî*. C. IX, s. 580.

⁴⁶⁵ Mevsilî, *el-İhtiyâr fî Te’lîli’l-Muhtâr*. C. IV, s. 9.

⁴⁶⁶ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi’l-Müstakni’*. C. XX, s. 124. Ancak Abdurrezzak hadisi Atâ’nın sözü olarak nakleder. Bkz Abdurrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*. C. VII, s. 143.

⁴⁶⁷ Aynî Bedruddîn, *el-Binâye Şerhu’l-Hidâye*. C. XII, s. 169.

⁴⁶⁸ Kayravânî İbn Ebî Zeyd, *en-Nevâdir ve’z-Ziyâdât alâ fî’l-Müdevvene min Gayrihâ min’l-Ümmehât*. C. XIII, s. 124. İbn Yûnus es-Sikillî, *Câmi’ li Mesâili’l-Müdevvene*. C. VIII, s. 1016.

hakkında ümmet gibi düşünür.⁴⁶⁹ Sonuç olarak azil yapacak olan erkeğin hanımının rızasını alması gerektiği konusunda icmâ vardır.

3.3.9. Halvet

Bu başlık altında halvetle ilgisi oranında mehir, iddet, halvetten önce evliliğin sona ermesi ve bu konulara ilişkin Hanbeli literatüründe görülen icmâlara yer verilecektir.

4.3.7.1. Mehir ve İddet

Hanbelî kaynaklar bu meseleyi iki âyet bağlamında ele alır. Bunlardan biri: “Eğer onlara mehir tespit eder de kendilerine el sürmeden boşarsanız, tespit ettiğiniz mehrin yarısı onlarındır” âyetidir. Bu âyetin halvet olmaksızın boşanmış olan kimseler için söz konusu olduğu ifade edilir. Bu bağlamda ikincisi “Birbirinizle beraber olduğunuz halde, onu -mehri- geri mi alacaksınız?” âyetidir. Bu âyet açık olarak cimaya delalet etmekle olup, mezhepte halvetin cimaya benzediği ifade edilmiştir. Bu durumda Hanbelî kaynaklar halvete girilen kapının kapatılması veya kadının soyunması durumunda⁴⁷⁰ cima vuku bulmasa da boşanma söz konusu olduğunda icmâ ile kadının iddet beklemesi ve mehrin de tam olarak kadında kalması gerektiğini ifade etmişlerdir.⁴⁷¹ Hatta eşler ihramlı, oruçlu, hayızlı, ağır hasta da olsa durum değişmez.⁴⁷² Hanbelî kaynaklarda halvetin vuku bulmaması durumunda iddetin gerekmediği konusunda da icmâdan bahsedilir.⁴⁷³

Hanefiler halvetin cima gibi olduğu, dolayısıyla tam mehir ve iddet gerektiği görüşünde olarak Hanbelîlerin icmâına mutabıktırlar.⁴⁷⁴ Ebû Hanîfe’ye göre cima ile oluşacak hükümler halvetle de oluşur.⁴⁷⁵ Mâlikî kaynaklarda halvetle tam mehrin gerekmeyeceği belirtilir. Bunun gerekçesi akidle maksut olan cimanın halvetle gerçekleşmeyeceğidir.⁴⁷⁶ Aynı şekilde Malikiler iddet konusunda da bu minvalde

⁴⁶⁹ Nevevî, *el-Mecmû’ Şerhu’l-Mühezzebe*. C. XVI, s. 422.

⁴⁷⁰ Ebû Ya’lâ el-Kâdî, *el-Mesâilü’l-Fıkhîyye min Kitâbi’l-Rivâyetîne ve’l-Vechîne* (Riyâd: Mektebetü’l-Meârif, 1985). C. II, s. 127.

⁴⁷¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*. C. VII, ss. 248-249. İbn Kudâme, *el-Muğnî*. C. VIII, s. 99. İbni Ebi Ömer, *eş-Şerhu’l-Kebir alâ Metni’l-Mukni’*. C. VIII, s. 77. İbn Useymin, *eş-Şerhu’l-Mümti’ alâ Zâdi’l-Müstakni’*. C. XII, s. 293.

⁴⁷² Ebû’l-Kâsım Ömer b. Hüseyin b. Abdillâh el-Hırakî el-Bağdâdî, *Muhtasaru’l-Hırakî*, Dâru’s-Sahâbe li’t-Türâs, 1993, s. 107. Ebû Ya’lâ el-Kâdî, *el-Mesâilü’l-Fıkhîyye min Kitâbi’l-Rivâyetîne ve’l-Vechîne*. C. II, s. 127. İbn Kudâme, *el-Muğnî*. C. VII, s. 250.

⁴⁷³ Muhammed b. Muhammed el-Muhtâr eş-Şinkitî, *Şerhu Zâdi’l-Müstakni’*. C. XIX, s. 324.

⁴⁷⁴ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*. C. IV, s. 395.

⁴⁷⁵ İbni Ebi Ömer, *eş-Şerhu’l-Kebir alâ Metni’l-Mukni’*. C. VII, s. 184.

⁴⁷⁶ Abdu’l-Vehhâb el-Kâdî, *el-Maûne alâ Mezhebi Âlimi’l-Medîne*, s. 865.

hareket etmek suretiyle halvete giren kadına iddet gerekmeceğini ifade ederler.⁴⁷⁷ Şâfiî'nin mezheb-i kadim görüşüne göre halvet iddete ve mehre etki eder.⁴⁷⁸ Mezheb-i cedid görüşü ise halvetin mehir ve iddete etkisinin olmayacağı yönündedir.⁴⁷⁹

Sonuç olarak halvetin de cimâ gibi değerlendirileceği fikrine belki de en yakın olan Hanefîlerdir. Zira konuyu ele aldığımız Hanbelî kaynakta halvet noktasında icmâdan bahsetsek de Hanbelî mezhebine ait başka bir kaynakta bulunan veri icmân vad' -cimâ- noktasında olduğu ancak halvet noktasında icmâ olmadığıdır.⁴⁸⁰ Şâfiî'nin son görüşü de icmâa muhâliftir. Mâlikîler de mezheb-i cedid gibi düşünürler. Bu sebeple bu konu hakkında ümmetin icmâsından söz edilemez. Halvet olmadan iddetin gerekmemesi konusunda ise herhangi bir ihtilaf söz konusu değildir.

4.3.7.2. Halvetten Önce Evliliğin Sona Ermesi

Teşdîr ulemanın lisanında evlendikten sonra duhûl veya halvet henüz gerçekleşmeden boşanma vuku bulması durumunda mehri müsemmanın yarısının boşanan bayana verilmesidir. Bu noktada Hanbelî kaynaklarda icmân varlığından bahsedilir.⁴⁸¹ Konunun dayanağını: “*Kendilerine mehir tayin ederek evlendiğiniz kadınları temas etmeden boşarsanız tayin ettiğiniz mehrin yarısı onların hakkıdır*”⁴⁸² âyeti teşkil etmektedir.

Hanefî mezhebinden İmam Muhammed eserinde mezkûr âyet⁴⁸³ zikredilerek “*Kadın için mihrin yarısı vardır. Daha bir şey yoktur. Çünkü erkek eşinden faydalanmadı*” ifadesini kullanır.⁴⁸⁴ Buna ek olarak mezhepte kişinin evli olduğu kadınla halvete girmesi ve eliyle ona dokunması durumunda mihirden bir şey eksilmeyeceği ifade edilmiştir.⁴⁸⁵ Bunun manası halvet vuku bulmadan ortaya çıkacak olan bir boşamanın âyetin kapsamına girerek mehrin yarısı gerektiğidir. Hatta Hanefîlere göre âyette geçen *أَنْ تَمَسُّوهُنَّ* “onlara dokunmak” ifadesi cima için değil halvet için kullanılan bir kinayedir.⁴⁸⁶ Bu durum tam mehrin gerekli olması için

⁴⁷⁷ İbn Rüşt, *el-Beyân ve't-Tansîl*. C. VI, s. 366.

⁴⁷⁸ Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzebe*. C. XVI, s. 347

⁴⁷⁹ Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzebe*. C. XVI, s. 347

⁴⁸⁰ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*. C. V, s. 467.

⁴⁸¹ Muhammed b. Muhammed el-Muhtâr eş-Şinkîti, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*. C. XIX, s. 280.

⁴⁸² Bakara, 2/237.

⁴⁸³ Bakara, 2/237.

⁴⁸⁴ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*. C. IV, s. 437.

⁴⁸⁵ Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*. C. IV, s. 391.

⁴⁸⁶ Kudûrî, *et-Tecrîd*. C. IX, s. 4716.

halvetin bile yeterli olduğunu gösterir. Başka bir ifadeyle damadın mehrin yarısı ile yükümlü olabilmesi için cima şöyle dursun halvet dahi olması yeterlidir. Temas edilen bu noktaların tamamı mehri müsemma için söz konusudur. Mehri misil olması durumunda kadına mut'a verilir.⁴⁸⁷ Her ne olursa olsun Hanefîler icmâa muhalif değillerdir.

Mâlikî mezhebine göre cima olmaksızın sadece halvet olması durumunda mehrin tamamının verilmesi gerekmez.⁴⁸⁸ Bunun yanında erkekle kadın gerdeğe girseler ve erkek kadının örtüsünü açsa ancak duhûl vuku bulmasa ve bu halde erkek kadını boşasa, cima olmamışsa mehrin yarısı kadında kalır.⁴⁸⁹ Tam mehrin verilmesi için cima şartı vardır.⁴⁹⁰ Cimâ vuku bulmadan boşama gerçekleşmesi durumunda ise mezkûr âyetin zahirine göre teşdîr yeterli olur.⁴⁹¹ Mâlikî kaynaklardan yapılan bu iktibaslardan sonra halvetin ilk iki mezhepte mehir konusunda cimâ gibi değerlendirildiği, Mâlikîlerde ise cimâ olarak değerlendirilmediği görülür.

Şâfiî mezhebine göre mehir belli olmazsa ve cimadan önce talâk vuku bulursa mut'a gerekir. Ancak konuşulan bir mihri müsemma söz konusu ise ve cimâ olmadan ayrılma vuku bulursa o zaman mehrin yarısı kadında kalır⁴⁹² ve yine halvetten önce vuku bulan boşamalarda da mehir müsemmanın mehrin yarısı kadının olur.⁴⁹³ Böylece Şâfiîler de icmâa muhalif değillerdir.

Mâverdî'ye göre halvetten sonra duhûlden önce olan boşama sonucu ortaya çıkan mehir konusunda ulemânın ihtilafı vardır. Konu hakkında üç görüş bulunmaktadır:

i. Halvet olunca mehrin tamamının verilmesinin vucûbiyeti yönünde Ebû Hanîfe ve Şâfiî'nin kadim görüşü.

ii. Eşlerden birisi halvette cimâ olduğu iddiasında olmazsa mehrin tam olmayacağı yönünde Mâlik ve Şâfiî'nin kadim görüşü.

⁴⁸⁷ İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadir ale'l-Hidaye*. C. III, s. 335

⁴⁸⁸ Abdu'l-Vehhâb el-Kâdî, *el-Maûne alâ Mezhebi Âlimi'l-Medîne*, s. 865.

⁴⁸⁹ İbn Yûnus es-Sıkkîlî, *Câmi' li Mesâili'l-Müdevvene*. C. IX, s. 440.

⁴⁹⁰ Kâdî Abdulvahhâb, *el-İsrâf alâ Nüketi Mesâili'l-Hilâf*. C. II, s. 720.

⁴⁹¹ Kâdî Abdulvahhâb, *el-İsrâf alâ Nüketi Mesâili'l-Hilâf*. C. II, s. 733.

⁴⁹² Şâfiî, *el-Üm*. 5/64. Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi'l-İmâmi's-Şâfiî*. C. VII, s. 251, C. IX, s. 423.

⁴⁹³ Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi'l-İmâmi's-Şâfiî*. C. IX, s. 540.

iii. Mehrin halvetle tam olmayacağı yönünde Şâfiî'nin cedîd ve amel edilen görüşü.⁴⁹⁴

Sonuç olarak burada ulamâ ikiye ayrılmıştır. Ümmetin icmâından söz edilmemektedir.

3.4. Hidâne

Konuyla ilgili icmâlar şunlardır:

1	Dul kadının evlenmesi halinde hidâne hakkı düşer.
2	Boşanmış kadına kendi çocuğunu emzirmesi vacip değildir.
3	Teyzenin hidane hakkı/mükellefiyeti vardır.

Hidane, çocuğun bakım ve gözetim hakkıdır. Bir kadın⁴⁹⁵ Peygambere (s.a.v.) gelerek eşinin, çocuğunu kendisinden ayırmak istediğini söylemiş, bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) çocuğa seslenerek “*İşte baban işte annen kimi istiyorsan onun elinden tut*” buyurmuştur. Çocuk annesinin elinden tutmuş ve kadın çocuğu ile beraber oradan ayrılmıştır.⁴⁹⁶ Buna ek olarak başka bir rivâyette bu çocuğun yedi ya da sekiz yaşında olduğu aktarılmıştır.⁴⁹⁷ Buradan hareket eden Hanbelî mezhebi kaynakları, yedi yaşına gelen erkek çocuğun annesinde ya da babasında kalmayı tercih edebileceğini, konu hakkında icmâ olduğunu ifade etmişlerdir.⁴⁹⁸ Burada oluşan icmâ çocuğun seçim yapabilmesi ve yaptığı seçimin muteber olması üzerinedir. Yoksa çocuğun anneyi seçtiğinde annenin çocuk üzerinde mutlak yetki sahibi olup da babanın hiçbir hakkının olmaması ya da tam tersi üzerine değildir.⁴⁹⁹

Hanefîler çocuğun temel ihtiyaçlarını görebilme manası üzerinden yaş takdirinde bulunur. Bu bağlamda mezhepte yedi ve dokuz yaş, dişleri çıkana kadar gibi zamanlar zikredilir. Bu yaşa kadar çocuk annenin yanında kalır. Bu yaştan sonra

⁴⁹⁴ Mâverî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi'l-İmâmî's-Şâfiî*. C. XI, s. 217.

⁴⁹⁵ Ebû Dâvud es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvud*. C. II, s. 283.

⁴⁹⁶ Abdurrezzâk b. Hemâm, *el-Musannef*. C. VII, s. 118. Dârimî, *Sünenü'd-Dârimî*. C. III, s. 1473. 5/293. Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003). C. VIII, s. 4.

⁴⁹⁷ Zerkeşî, *Şerhu'z-Zerkeşî alâ Muhtasari'l-Hirakî*. C. VI, s. 32.

⁴⁹⁸ Makdîsî, *el-Udde Şerhu'l-Umde*, s. 479. İbn Kudâme, *el-Muğnî*. C. XIII, s. 240. Muhammed b. Abdülvehhâb, *Muhtasaru'l-İnsâf ve Şerhu'l-Kebîr*, Medâbiu'r-Riyâd, Riyâd, s. 705. İbnü Duveyyân, *Menâru's-Sebil fî Şerhi'd-Delîl*. C. II, s. 313.

⁴⁹⁹ İbn Kudâme, *el-Mukni' fî Fıkhi'l-İmam Ahmed*, Mektebetü's-Süvâdî, Suûd, 2000, s. 396.

ise çocuğun babanın yanında kalması gerektiği ifade edilir. Burada zikrettiğimiz durum erkek çocukla alakalıdır. Kız çocukları hayız görene kadar annelerinin yanında kalırlar. Bundan dolayı Hanefîlerde yukarıda belirtilen icmanın dışında bir görünüm söz konusudur. Çünkü mezhepte ne erkek çocuğun ne de kız çocuğun muhayyerlik hakkı vardır. Bunun sebebi ise çocuğun bu yaşlarda neyin iyi neyin kötü olduğunu bilememesidir. Çocuk daha çok yumuşaklığa ve oyuna meyyleder.⁵⁰⁰ Yukarıda Hanbelîlerin delil aldığı “*İşte baban işte annen kimi istiyorsan onun elinden tut*”⁵⁰¹ hadisi buluğa ermiş olan çocukla alakalıdır. Zira hadiste geçen “*نَفَعَنِي*” ifadeleri buna delalet eder. Çünkü kadının çocuğundan istifade etmesi ve kadına kuyudan su çekmesi ancak ergenlik dönemlerinde olabilecek bir durumdur.⁵⁰²

Mâlikîlerde de çocuğun muhayyerlik hakkı yoktur. Zira çocuk rüşd sahibi değildir. Şâfiîlerde ise çocuk yedi ya da sekiz yaşında muhayyer bırakılır. Bunun yanında baba nafaka sağlamaya devam eder, çocukla ilgilenir.⁵⁰³ Sonuç olarak konu hakkında Hanefîlerin ve Mâlikîlerin muhalefeti ile ihtilaf vardır.

3.4.1. Kadının Başkasıyla Evlenmesi Halinde Hidâne

Anne ile babanın boşanmaları durumunda çocuk belli bir süre annenin yanında kalır. Süre konusunda hem mezhepler arasında hem de mezhepler içinde ihtilaflar mevcuttur. Kız ve erkek çocuğun annesinin yanında kalma durumu farklılık arz eder. Bu durumdaki çocuğun annesinin başka biri ile evlenmesi durumunda çocuğu yanında tutma hakkının ortadan kalkacağı, babanın çocuğu yanında bulundurmaya daha layık olduğu noktası icma bağlamında ele alınmıştır.⁵⁰⁴ Bu durumun mefhumu muhalifi kadının evlenmedikçe hidânedede daha fazla hak sahibi olmasıdır. Bunun üzerine de mezhepte icmâ vardır.⁵⁰⁵

Konunun temellendirilmesinde şu hadis zikredilir: Sahabeden bir kadın Hz. Peygamber’e (s.a.v.) gelmiş oğlunu işaret ederek “*Bu benim oğlum karnım ona kap oldu, göğsüm onu suladı, kucağım ona kap oldu. Şimdi babası beni boşamak istiyor*

⁵⁰⁰ Aynî, *el-Binâye Şerhu’l-Hidâye*. C. V, ss. 649, 652, 653,

⁵⁰¹ Abdurrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*. C. VII, s. 118. Dârimî, *Sünenü’l-Dârimî*. C. III, s. 1473. Nesâî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, C. V, Müessetü’r-Risâle, Beyrût, 2001, s. 293. Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*. C. VIII, s. 4.

⁵⁰² Kâsânî, *Bedâiu’s-Sanâi’ fî Tertib’ş-Şerâi’*. C. IV, s. 44.

⁵⁰³ Şâfiî, *el-Üm*. C. V, s. 99.

⁵⁰⁴ İbni Arafe, *el-Muhtasarü’l-Fukaha*, s. 634.

⁵⁰⁵ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi’l-Müstakni’*. C. VI, s. 60.

ve oğlunu benden alacağını düşünüyor” demiş, bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) “Evlenmediğin müddetçe çocuk senin hakkındır” buyurmuştur.⁵⁰⁶

Hanbelî, Hanefî,⁵⁰⁷ Mâlikî ve ⁵⁰⁸ Şâfiîler⁵⁰⁹ kadının yanında boşandığı kişiden olma çocuk bulunması durumunda, kadının hidâneye sahip olma noktasında evlenmesini temel kriter olarak kabul etmişlerdir. Buna göre kadının evlenmesini, yanında çocuğu tutma hakkını düşüren bir unsur olarak değerlendirmişlerdir. Konu hakkında icmâ bulunmaktadır..

3.4.2. Teyzenin Hidâne Hakkı

Teyzenin çocuğun bakımında hakkı olduğu konusunda Hanbelî kaynaklar icmâdan bahseder. İcmânın delili “Teyze anne gibidir”⁵¹⁰ şeklindeki hadistir.⁵¹¹

Teyzenin yeğeni üzerinde hidane hakkı/mükellefiyeti olduğu noktasında Hanbelîlerin icmâ iddiasının Hanefîler,⁵¹² Mâlikîler⁵¹³ ve Şâfiîler⁵¹⁴ nezdinde de karşılığı vardır. Böylece konu hakkında icmâ mevcuttur.

3.5. Kürtaj

Meseleya dayanak teşkil eden İbn Mes’ud rivâyeti şöyledir: “Sizden birinin anne karnındaki yaratılışı kırk günde toplanır. Kırk gün sonra alaka olur. Sonra bir kırk gün sonra da mudga olur. Sonra bir melek gönderilir. Ona ruhu üfleme emredilir ...”⁵¹⁵ Bu delilden hareketle Hanbelîlere göre embriyonun ruh üflenince düşürülmesi câiz değildir. Konu hakkında mezkûr mezhep kaynaklarında icmân varlığı ifade edilmiştir.⁵¹⁶

⁵⁰⁶ Dârakudnî, Sünen. C. IV, s. 468.

⁵⁰⁷ Mevsılî, el-İhtiyâr fî Te’lîlî’l-Muhtâr. C. IV, s. 15.

⁵⁰⁸ Mâlik b. Enes, el-Müdevvene. C. II, s. 258.

⁵⁰⁹ Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes’ûd b. Muhammed el-Ferrâ’ el-Begavî, et-Tehzîb fî Fıkhi’l-İmâm eş-Şâfi. 6/393. Ebû Yahyâ Zeynüddîn Zekerîyyâ b. Muhammed b. Ahmed es-Süneykî el-Ensârî el-Hazrecî, el-Guraru’l-Beheyye fî Şerhi’l-Behcetî’l-Verdiyye, C. IV, el-Matbağatü’l-Meymene, s. 401.

⁵¹⁰ Buhârî, Sulh, 6.

⁵¹¹ Muhammed b. Muhammed el-Muhtâr eş-Şinkîtî, Şerhu Zâdi’l-Müstakni’. C. V, s. 344.

⁵¹² Cessâs, Şerhu Muhtasari’t-Tahâvî. C. V, s. 322.

⁵¹³ Berâziî Ebû Saîd, et-Tehzîb fî İhtisâri’l-Müdevvene. C. II, s. 400.

⁵¹⁴ Mâverdi, el-Hâvî’l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi’l-İmâmî’s-Şâfiî. C. XI, s. 511.

⁵¹⁵ Muhammed b. Muhammed el-Muhtâr eş-Şinkîtî, Şerhu Zâdi’l-Müstakni’. C. VII, s. 325. İbni Bişrân, Âmâlî, Dâru’l-Vatan li’n-Neşr, Riyâd, 1999, s. 220. İcmânın temel dayanağı olarak sunulan ve *فینفخ الروح فيه* ifadesinin yer aldığı İbn Mes’ud’un rivâyet ettiği ceninin üç everesini ifade eden hadisi Kütübü Tis’a içerisinde *فینفخ الروح فيه* “ona ruhu üfler” ifadesini bulamadık. Ancak bu mana İbni Bişrân’ın Âmâlî’sinde ve Heysemî’nin Takribü’l-Buğye bi’t-Tertîbi Ahâdisi’l-Hilye’ sinde mevcuttur.

⁵¹⁶ Muhammed b. Muhammed el-Muhtâr eş-Şinkîtî, Şerhu Zâdi’l-Müstakni’. C. VII, s. 325.

Hanefiler bu konuda takdir yaparken ruhun üflenmesini değil ceninin yaratılışının belli olup olmamasını dikkate almışlardır. Buna göre yaratılışı belli olan hatta birazı belli olan ceninin⁵¹⁷ düşürülmesi durumunda gurre gerektiğini söylemişlerdir.⁵¹⁸ *Gurre*: Düşürülen bir ceninden dolayı diyetin yirmide birini⁵¹⁹ veya bir köleyi ya da cariyeyi mali tazminat olarak vermektir.⁵²⁰ Bu bedel beş yüz dirhem olarak ifade edilmiştir.⁵²¹ Yaratılışı belli olan ceninin düşürülmesi haramdır. Böylece Hanefîlerin ruhun üflenmesinden önceki bir dönemde de iskâtı câiz görmedikleri söylenebilir. Mâlikîlerden Ebû Bekir İbnü'l-Arabî meseleyi üçlü bir tasnifle takdim eder: **i.** Bebek oluşumuna etki eden hücre henüz rahme düşmeden azil yoluyla engellenmesi. Bu câizdir. **ii.** Hücre rahme düştükten ve rahimde onu kabul ettikten sonrası. Bu durumda doğumu engelleme yönünde yapılan herhangi bir müdahale câiz olmaz. **iii.** Ceninin yaratılmasından sonra ama henüz ruh üflenmemişken düşürülmesi. Bu durum ilk ikiden men' ve tahrîm cihetinden daha şiddetlidir.⁵²² Bu noktada Mâlikî bakış açısıyla yapılan değerlendirme, Mâlikîlerin ruh üflenmiş ceninin düşürülmesi konusunda haram hükmünü verdiklerini net bir şekilde göstermektedir. Şâfiî mezhebinde ruh üflenmeden önce cenini düşürmek câizken ruh üflendikten sonra ise câiz değildir.⁵²³ Sonuç olarak tüm mezheplerin ruhun üflenmesi olarak ifade edilen ilk üç aylık sürenin sonrasında iskâtı câiz görmedikleri ve bu hususta icma oluştuğu söylenebilir.

⁵¹⁷ Gânim bin Muhammed el-Bağdâdî, *Mecmau'l-Zamânât*, Dâru'l-Kitabi'l-İslamî, 200.

⁵¹⁸ Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısıfî, *el-Bahrul'l-Râik Şerhu Kenzi'd-Dakâik*. C. VIII, s. 390.

⁵¹⁹ Ezherî, *Tehzîbü'l-Lüga*. C. VIII, s. 16

⁵²⁰ Mehmet Erdoğan Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar, İstanbul, 2010, s. 160

⁵²¹ Gânim bin Muhammed el-Bağdâdî, *Mecmau'l-Zamânât*, s. 200.

⁵²² Aleyş Muhammed b. Ahmet, *Fethu'l-Aliyyi'l-Mâlik fi'l-Fetavâ alâ Mezhebi İmâm Mâlik*, C. I, Dâru'l-Ma'rife, s. 400.

⁵²³ Zekeriyâ el-Ensârî, *el-Guraru'l-Beheyye fi Şerhi'l-Behceti'l-Verdiyye*. C. V, s. 331.

4. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: NİKÂHIN SONA ERME SÜRECİNE DAİR İCMÂLARIN TESPİT VE ANALİZİ

Bu bölümde evliliğin sona ermesi kapsamında talak (boşama), fesih, îlâ, lian, zihar, muhalea, mefkud, iddet ve ihdat konularına dair icmâlar ele alınacaktır.

4.1. Talak

Hanbelî kaynaklarda talâkın meşruiyeti hususunda icmânın var olduğu ifade edilmektedir. Konuyla ilgili nasslardan bazıları şunlardır: “Boşama iki defadır.”⁵²⁴ “Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınızda, onları iddetlerini gözeterek boşayın ve iddeti de sayın.”⁵²⁵ Bu âyetlerin yanında “Talâk ancak eşiyle cimâ yapan için vardır” yani cimaya malik olan talâka malik olur. Mesela efendi kölesini boşanması için zorlayamaz.⁵²⁶

Bu başlık altında tespit edilen icmâlar şunlardır:

1	Talâkın varlığına dair şüphenin bulunması durumunda nikâhın devamına hükmedilir.
2	Talâka benzeyen lafızlar talâkı doğurur.
3	Yeminle yapılan boşama geçerlidir.
4	Kadının “istersen boş olayım” demesi durumunda talâk vuku bulmaz.
5	Boşama bölünemez.

Hanbelîlere göre talâkın varlığına ya da yokluğuna dair bir şüphe olması halinde talâkın olmadığına hükmedilir. Kaynaklarda, konu hakkında icmân bulunduğunu ifade edilmektedir.⁵²⁷

Hanefîlere göre talâkın vukuunda şüphe olursa talâk meydana gelmez.⁵²⁸ Konunun temel dayanakları arasında şek ile yakinin zâil olmayacağı kaidesi

⁵²⁴ Bakara, 2/229.

⁵²⁵ Talâk, 65/1.

⁵²⁶ Suyûdî, *Şerhu Süneni İbni Mâce*, Kâdîm Kütüp Hâne, Karaçi, s. 151.

⁵²⁷ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*. C. V, s. 397.

vardır.⁵²⁹ Malikî mezhebine göre bir kimse hanımını boşadım mı boşamadım mı diye tereddüt etse talâk meydana gelmez.⁵³⁰ Şâfiî mezhebine göre de kişi boşadım mı boşamadım mı diye tereddüt ederse boşamamış olur.⁵³¹ Sonuç olarak şek ile talâkın vuku bulmayacağı noktasında ilim adamları arasında ihtilaf yoktur. Dolayısıyla icmâ vardır.

4.1.1. Talakta İrade Beyanı

Hanbelî kaynaklarda belirtildiğine göre sarîh lafız kullanılarak yapılan talâkın niyet aranmaksızın ve boşama niyeti ister şaka ister oyun isterse boşama olsun boşanmanın vuku bulacağı konusunda icmâ vardır.⁵³² İcmâyâ delil olarak Ebû Hüreyre'nin aktardığı şu hadis zikredilir:⁵³³ “Üç şey vardır onların ciddisi de ciddidir şakası da ciddidir bunlar nikâh, talâk ve ricattır.”⁵³⁴

Hanbelîlerin icmâ tanımlamasıyla ortaya koydukları sarîh lafızla boşamada niyete bakılmayacağı görüşünü Hanefî,⁵³⁵ Mâlikî⁵³⁶ ve Şâfiîlerden⁵³⁷ yaptığımız nakiller desteklemektedir.

Konu hakkında dört ameli mezhebin görüşleri aynı olmakla beraber Dâvud ez-Zâhirî'den niyet olmaksızın yapılan talâkın boşamayı gerektirmeyeceği şeklinde bir görüş aktarılır. Dâvud ez-Zâhirî bu görüşünün bir dayanağı olarak “Ancak kişi için niyet ettiği vardır”⁵³⁸ hadisini kullanır. Görüşü eserinde değerlendiren Mâverî bunun bir hata olduğunu ve Peygamber'in konu özelinde zikrettiği “Üç şey vardır

⁵²⁸ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertib's-Şerâi'*. C. III, ss. 131, 196. İbn Mâze, *el-Muhîdu'l-Burhânî fî'l-Fıkhi'l-Nu'mânî Fıkhu'l-İmâm Ebî Hanîfe Raziyyallâhü anh.* C. III, s. 300. Haddâdi Ebû Bekir, *el-Cevheratü'n-Neyyira.* C. II, s. 45.

⁵²⁹ Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî.* C. V, s. 92.

⁵³⁰ Ebû Muhammed Abdülvehhâb b. Alî b. Nasr et-Tağlibî el-Bağdâdî, *el-Maûne alâ Mezhebi Âlimi'l-Medîne.* s. 854. Ebû Muhammed Celalüddin Abdullah b. Necm b. Şâs b. Nezzâr el-Cezâmî es-Sağdî el-Mâlikî, *Akdü'l-Cevâhiri'l-Semîne fî Mezhebi Âlimi'l-Medîne.* C. II, s. 533.

⁵³¹ Nevevî, *Ravzatü't-Tâlibîn ve Umdetü'l-Müftîn.* C. VIII, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrût, 1991, s. 99.

⁵³² Buhûfî, *Keşşâfû'l-Kınâ' ani'l-İknâ'.* C. XII, s. 213. İbn Kudâme, *el-Muğnî.* C. VII, s. 397. Buhûfî, *Keşşâfû'l-Kınâ' ani'l-İknâ'.* C. XII, s. 213. İbn Ebî Tağlib, *Neylû'l-Meârib bi Şerhi Delili't-Tâlib.* C. II, s. 234.

⁵³³ Buhûfî, *Keşşâfû'l-Kınâ' ani'l-İknâ'.* C. XII, s. 213.

⁵³⁴ İbni Mâce el-Kazvînî, *Sünenü İbni Mâce* (Dâru'r-Risâletü'l-İlmiyye, 2009). C. I, s. 658.

⁵³⁵ Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî.* C. V, s. 7, C. VIII, s. 447. Kudûrî, *et-Tecrîd.* C. X, s. 4915, C. XII, s. 6472.

⁵³⁶ Haraşî, *Şerhu'l-Muhtasari Halîl*, Dâru'l-Fikr, ts. Beyrût C. IV, s. 32. Aleys Muhammed b. Ahmet, *Menhu'l-Celîl Şerhu Muhtasari Halîl*, C. IV, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1989, s. 45. Muhammed b. Sâlim el-Meclisî, *Levâmiu'd-Dürer fî Hetki Estâri'l-Muhtasar*, C. VII, Dâru'r-Rıdvân, Moritanya, 2010, s. 105.

⁵³⁷ Mâverî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi'l-İmâmî's-Şâfiî.* C. X, s. 154. Şîrâzî, *el-Mühezzebe fî Fıkhi'l-İmâmî's-Şâfiî.* C. III, s. 9. Rüyânî, *Bahru'l-Mezheb.* C. X, s. 108. Gazzâlî, *el-Vasid fî'l-Mezheb.* C. V, s. 386.

⁵³⁸ Buhârî, *Bedü'l-Vahiy*, 1.

*onların ciddisi de ciddidir şakası da ciddidir bunlar nikâh, talâk ve ricattır.*⁵³⁹ hadisini sunarak Dâvud'un görüşünün hatalı yanını ortaya koyar.⁵⁴⁰ Sonuç olarak sarîh talâk lafzı ile yapılan boşamada kişinin niyetine bakılmaksızın talâkın vuku bulacağı noktasında dört mezhebin ittifakı vardır.

Hanbelî kaynaklarda talâka benzeyen her durumun talâkı doğurduğu üzerine icmâm varlığı ifade edilir.⁵⁴¹ Bunun anlamı kişi talâka niyet ettiği zaman kullanacağı kelimeler talâkı çağrıştıran bir kelime olması durumunda talâkın vaki olmasıdır.

İmam Muhammed'e göre Kişi hanımına sen bana haramsın dese o kimseye niyeti sorulur. Eğer niyeti talâk ise talâk vâki olur.⁵⁴² Mâlik, "bir kimsenin hanımına sen benim için hanım değilsin dediği zaman ne olur" sorusuna cevap olarak, talâka niyet etmişse boşamanın gerçekleşeceğini ifade etmiştir.⁵⁴³ Mâlikîlerin talâka benzeyen şeyin talâk hükmünde olacağı yönündeki icmâi onayladıkları söylenebilir. Mâlikî mezhebinde talâk çağrışımı yapan kinayeli lafızlar olarak ifade edilen "senden ayrıldım", "seni serbest bıraktım", "seni haram kıldım", "senden ilişki kestim", "senden bağımı kopardım" gibi ifadelerin niyet bulunur ise boşamanın vuku bulacağı ifade edilmektedir.⁵⁴⁴ Buradan hareketle icmâm konusu olan talâka benzeyen şeylerle talâk olur hükmü Mâlikîlerde de mevcuttur denilebilir. Şâfiî mezhebine göre de talâka benzeyen ifadeler kullanmakla kişinin niyetine bağlı olarak talâk oluşur.⁵⁴⁵ Talâka benzemeyen bir ifade kullansa ve talâka niyet etse boşama gerçekleşmez.⁵⁴⁶ Sonuç olarak ele aldığımız nakiller ve değerlendirmeler muvâcehesinde denilebilir ki talâka benzeyen lafızların da talâka sebep olduğu konusunda ümmetin icmâi vardır.

Hanbelîlere göre boşama bölünemez.⁵⁴⁷ Onun bazısını zikretmek tamamını zikretmektir. Bu konuda Hanbelî mezhebinde icmâ vardır.⁵⁴⁸ Mesela kişi hanımına seni yarım boşama ile boşadım dese ya da üçte bir boşama ile boşadım dese o kadın

⁵³⁹ İbni Mâce, Talâk, 13.

⁵⁴⁰ Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi'l-İmâmî's-Şâfiî*. C. X, s. 154.

⁵⁴¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Câmi li Ulûmi'l-İmâm Ahmed*, C. XI, Dâru'l-Fellâh, Mısır, 2009, s. 334.

⁵⁴² İshâk el-Kevsec, *Mesâilü'l-İmâm Ahmed bin Hanbel ve İshâk bin Râhuyyeh*. C. IV, s. 1920.

⁵⁴³ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*. 4/513.

⁵⁴⁴ Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*. C. II, s. 292.

⁵⁴⁵ İbn Ebî Zeyd el-Kayravânî, *ez-Zebbü an Mezhebi'l-İmâm Mâlik*. C. II, s. 702.

⁵⁴⁶ Şâfiî, *el-Üm*. C. V, ss. 40.129, 212, 278.

⁵⁴⁷ Şâfiî, *el-Üm*. C. V, s. 278.

⁵⁴⁸ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*. C. V, s. 350.

⁵⁴⁹ Ruheybânî, *Medâlibü Üli'n-Nühâ fî Şerhi Gâyeti'l-Muntehâ*. C. V, s. 367

bir boşama ile boş olur. Yarım ya da üçte bir ifadelerine itibar edilmez.⁵⁴⁹ Hanefîlere göre de bir boşama lafzı ile bir boşamanın bazısı birbirine eşittir. Bir kimse eşine seni bir boşamanın bazısı ile boşadım, çeyrek boşadım, üçte bir boşadım, yarım boşadım veya binde bir boşadım dese bunların tamamı tam bir boşama olur. Bu durum kısasın bazısının affedilmesi gibidir. Kısasta da onun bir cüzü affedilse tamamı affedilmiş olur ve kısas düşer.⁵⁵⁰ Mâlikî kaynaklarda da “*talâk bölünmez*” ifadesi mevcuttur. Yararlanılan kaynakta ifade farklı bir konu içerisinden sunulmaktadır. Kölenin boşama hakkı olarak iki boşama hakkına sahip olduğu malumdur. Yine kölenin hürre oranla yarı hak ve sorumluluklara sahip olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda hürün talâk hakkı üç olmasına rağmen kölenin talâk hakkı ikidir. Halbu ki bir buçuk olması lazımdı. Böylece talâkın bölünmezliği görüşü ortaya çıkıyor.⁵⁵¹ Şâfiîler de talâkın bölünemeyeceği görüşündedirler.⁵⁵² Bu bağlamda Şâfiî kaynaklarda konuyla alakalı şu ifadeler yer alır. “Kişi hanımına senin yarını veya bazını ya da elini yahut ayağını veya saçını ya da tırnağını boşadım derse o kadın boş olur.” Çünkü talâka kadının bir cüzünün izafe edilmesi tamamının izafe edilmesi gibidir.”⁵⁵³ Sonuç olarak konu hakkında icmâ vardır.

Sarhoşluk dışında akli zâil olduğu bir durumda talâkın meydana gelmeyeceği noktasında Hanbelîlerde icmân varlığından bahsedilmiştir.⁵⁵⁴ Yani sarhoşun talâkı geçerlidir.

Konunun temellendirilmesinde sorumluluğun kaldırıldığı kişileri ifade eden hadis yer almaktadır. Bu rivâyete göre uyuyan, çocuk ve mecnun yaptıklarından sorumlu değildir.⁵⁵⁵ Bu durumlarda aklın eksilmesi ya da tamamen ortadan kalkması söz konusudur. Bir başka delil ise Peygamber’in (s.a.v.) “*Ma’tûh dışında herkesin talâkı câizdir*”⁵⁵⁶ ifadesidir. Ma’tûh ise anlayışı kıt olan⁵⁵⁷ veya akli noksan

⁵⁴⁹ Buhûtî, *Keşşâfû'l-Kınâ' ani'l-İknâ'*. C. V, s. 263. İbn Kudâme, *el-Muğnî*. C. VII, s. 489.

⁵⁵⁰ Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi' fî Tertib's-Şerâi'*. C. III, s. 98.

⁵⁵¹ Ali el-Sâidî el-Adevî, *Hâşiyetü'l-Adevî alâ Şerhi Kifâyeti'l-Tâlibi'l-Rabânî*. C. II, s. 114. Zebîdî, *Tevzîhu'l-Ahkâm Şerhu Tuhfetü'l-Hükkâm*. C. II, s. 120.

⁵⁵² Mâverî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi'l-İmâmi's-Şâfiî*. C. X, s. 47.

⁵⁵³ İmrânî, *el-Beyân fî Mezhebi'l-İmâmi's-Şâfiî*. C. X, s. 85. Kazvîni, *el-Azîz Şerhu'l-Vecîzi'l-Ma'rûf bi's-Şerhi'l-Kebîr*. C. IX, s. 18.

⁵⁵⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*. 7/378. Ruheybânî, *Medâlibü'Üli'n-Nühâ fî Şerhi Gâyeti'l-Müntehâ*. C. V, s. 322.

⁵⁵⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*. C. II, s. 254. Dârimî, *Sünenü'd-Dârimî*. C. III, s. 1477.

⁵⁵⁶ Abdurrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*. C. VII, ss. 40, 78,

⁵⁵⁷ Cürcânî, *et-Ta'rîfât*, s. 221.

olan kimsedir.⁵⁵⁸ Bu hadis bağlamında cünun, bayılma, uyku, çocuk,⁵⁵⁹ ilaç içme sonucu aklın gitmesi, zorla hamr içmek⁵⁶⁰ veya ikrahla aklı giderici başka birşey içmek aynı görülmüştür.⁵⁶¹

Hanefî mezhebinde sarhoşun durumu hakkında ihtilaf vardır. Kurucu imamlar sarhoşun talâkının geçerli olacağını ifade etmişlerdir. Ancak Kerhî ve Tahâvî talâkın olmayacağını ifade etmişlerdir.⁵⁶² Ebu'l-Hasan el-Kerhî'nin delili bu babda şarabın da ilaç gibi değerlendirildiğidir. İlaç içip akıl gidince talâk olmayacağına göre şaraptan dolayı da talâk olmaz.⁵⁶³ Mâlikîlerde⁵⁶⁴ ve Şâfiîlerde⁵⁶⁵ sarhoşun talâkı geçerlidir. Sonuç olarak konu hakkında dört mezhepte zahir olan görüşe göre ittifak olmakla beraber Hanefîlerde mezhep içi ihtilafın olması, konunun icmâ olarak değerlendirilmesini engellemektedir.

Bir kimse hanımına “eve girersen üç kerede boş ol” derse kadın üç kerede boş olur. Hanbelîler konu hakkında alimlerin görüş birliğine vardığını ifade ederler.⁵⁶⁶

Cessâs'ın belirttiğine göre *kîşi* hanımına “eve girersen boş ol boş ol boş ol” dese, kadın da eve girse kadın üç talakla boşanmıştır.⁵⁶⁷ Böylece bu nakil Hanefîlerin görüşünü yansıtmak için kâfidir.⁵⁶⁸ Konu bir Mâlikî eserde köle bağlamında ele alınır. Köle hanımına eve girersen üç defada boş ol dese sonra köle azat olsa kadın eve girse üç talâkla boşama gerçekleşir.⁵⁶⁹

Konu Şâfiî kitaplarda köle hanımına “eve girersen üç talâkla boş ol” dediği ve kadın eve girmeden köle azat olduğu ve sonrasında kadın eve girdiğinde iki talâk mı yoksa üç talâk mı gerçekleşeceği sorunu üzerinden ele alınır. Cüveynî'nin ifadesiyle bu konu, mezhepte meşhur olan bir tartışmadır. Şâfiî ilim adamlarının bir kısmı kölenin şarta bağladığı andaki durumunu dikkate alarak iki talâk hakkı olduğunu ifade edenler. Diğer Şâfiî ilim adamları ise kölenin, nikâhının üç boşamaya sahip

⁵⁵⁸ Cevherî Ebû Nasr, *es-Sihâh Tâcu'l-Lüga ve's-Sihâhu'l-Arabî*, C. VI, s. Dâru'l-İlim li'l-Melâyîn, Beyrût, 1987, s. 2239.

⁵⁵⁹ Abdülkerim el-Lâhim, *el-Medla' alâ Dakâiki Zâdi'l-Müstekni' -Fıkhu'l-Üsra-*. C. III, ss. 23, 24.

⁵⁶⁰ Muhammet b. Muhammed el-Muhtâr eş-Şinkî, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni'*. C. VIII, s. 287.

⁵⁶¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*. C. VII, s. 378.

⁵⁶² Kudûrî, *et-Tecrîd*. C. X, s. 4930.

⁵⁶³ Kudûrî, *et-Tecrîd*. C. X, s. 4932.

⁵⁶⁴ İbn Rüşt, *Bidâyetü'l-Müçtehit ve Nihâyetü'l-Muktasit*. C. III, s. 101.

⁵⁶⁵ Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi'l-İmâmi'sh-Şâfiî*. C. X, ss. 228, 234.

⁵⁶⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*. C. VII, s. 361.

⁵⁶⁷ Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*. C. V, s. 81.

⁵⁶⁸ Serahsî, *el-Mebsûd*. C. VI, s. 93.

⁵⁶⁹ Muhammed bin Yûsuf el-Mevvâk, *et-Tâc ve'l-İklîl li Muhatasarı Halîl*. 5/324. Muhammed b. Sâlim el-Meclisî, *Levâmiu'd-Dürer fî Hetki Estâri'l-Muhtasar*. C. VII, s. 146.

olduğunu ifade ederek üç talâk olacağı fikrindedirler.⁵⁷⁰ Bu değerlendirmeden sonra buradaki ihtilaf kölenin talâk hakkı ile ilgili olduğu görüldü. İcmânın konusu olan hürün durumu olduğu için bu konuda Şâfiîler arasında da ihtilaftan söz edilemez. Öyleyse Şâfiîlerin tamamı, hür bir kimsenin hanımına “eve girersen üç talâkla boş ol” şeklinde yapacağı bir boşamaya üç talâkla boşanma hükmünü vereceklerdir. Sonuç olarak konu hakkında icmâ oluşmuştur.

4.1.2. Bid’î Talak

Konu hakkında iki icmâ tespit edilmiştir:

1	Hayızlı kadını boşamak bid’î talaktır
2	Cimâ yapılan temizilik döneminde kadını boşamak bid’î talaktır.

Kadın hayızlı iken boşamanın haram olması hakkında Hanbelî mezhebi ilim adamları ümmetin icmâ olduğunu aktarmışlardır.⁵⁷¹ Konunun somut nassî temelini şu rivâyet oluşturmaktadır:⁵⁷² Abdullah b. Ömer’in nakline göre, o, hanımını hayızlıyken boşamış, bunun üzerine Hz. Ömer durumu Hz. Peygamber’e (s.a.v.) sunmuştur. Peygamber: (s.a.v.) “*Ona git hanımına geri dönsün, hanımı temizlenip hayız görüp sonrada temizlenene kadar hanımını yannıda tutsun. Sonra dilerse onunla evliliğe devam eder dilerse onu, onunla cimâ yapmadan boşar*” buyurmuştur.⁵⁷³

Hanbelîlerin icmâen ortaya koyduğu hayızlı kadını boşamanın haram olması konusunda gerek Hanefîlerden⁵⁷⁴ gerek Mâlikîlerden⁵⁷⁵ gerekse Şâfiîlerde⁵⁷⁶ bir itiraz söz konusu değildir. Konu hakkında icmâ vardır.

⁵⁷⁰ Cüveynî, *Nihâyetü'l-Madlub fî Dirâyetü'l-Mezheb*. C. XIV, s. 303.

⁵⁷¹ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*. C. V, s. 320. İbn Kudâme, *el-Muğnî*. C. VII, s. 364. İbn Ebî Tağlib, *Neylû'l-Meârib bi Şerhi Delili't-Tâlib*. C. II, s. 227.

⁵⁷² Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*. C. V, s. 320.

⁵⁷³ Buhârî, *Tâlâk*, 1. Müslim, *Tâlâk* 1. Mâlik b. Enes, *el-Muvata*. C. I, s. 636. İbni Mâce, *Tâlâk*, 2. Ebû Dâvud, *Tâlâk* 4. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*; Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî* (Halep: Mektebetü'l-Matbûâtü'l-İslâmiyye, 1986). C. I, s. 395. Dârimî, *Sünenü'd-Dârimî*. C. III, s. 1453. Tirmizi, *Tâlâk ve'l-Liân an Rasûlullâh*, 1. Ahmed ve sonrasında ise metinler üsteki metinden farklıdır. Ama bu farklar istidlâle tesiri olmayan farklardır.

⁵⁷⁴ Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*. C. V, s. 19. Serahsî, *el-Mebsûd*. C. VI, s. 7. Mevsilî, *el-İhtiyâr fî Te'lîli'l-Muhtâr*. C. III, s. 122

⁵⁷⁵ Abdu'l-Vehhâb el-Kâdî, *el-Maûne alâ Mezhebi Âlimi'l-Medîne*, s. 833.

⁵⁷⁶ Şâfiî, *el-Üm*. C. V, s. 193.

Kadını temizlik dönemi başlayınca cimâ yapıldıktan sonra boşamak haramdır. Bu hüküm “mahzur” terimi ile ifade edilmiştir. Hanbeli kaynaklarda konu hakkında icmâ bulunduğu belirtilmektedir.⁵⁷⁷

Hanefîlerde konu bid’i talâk bağlamında ele alınır. Kadını, cimâ yapılmış olan temizlikte boşamak bid’i talâktır ve yasaklanmıştır.⁵⁷⁸ Serahsî bu durumun hilâfu’s-sünne olduğunu ifade eder.⁵⁷⁹ Konu hakkında Hanefîlerden gelen başka bir nakil, en sahih olan görüşe göre bu durumda olan bir boşamaya konu olan erkeğin hanımına dönüş yapmasının vacîb olduğu yönündedir. Ancak mendup olduğu görüşü de vardır.⁵⁸⁰ Cimâ yapılmış olan temizlikte kadının boşanmasının yasaklığı hakkında böylece Hanefîlerin onayı vardır.

Mâlikîlerde bu durumda yapılan bir boşama bid’idir. Konunun tanımlanması Mâlikîlerde de farklı olmuştur. Mezhep âlimlerinin bir kısmı mekruh tanımlaması yaparken bir kısmı da Hanbelîlerin kullandığı mahzûr ifadesini kullanmıştır.⁵⁸¹ Mâhzûr ifadesini, başka bir Mâlikî kaynakta sünni talâkın hükmü olarak mübâh⁵⁸² ifadesinin kullanılması doğrulamaktadır.⁵⁸³ Temizlik halinde cimâdan sonra yapılan boşama Şâfiîlerde de bid’i talâk olarak değerlendirilir.⁵⁸⁴ Merginânî ise net bir şekilde bid’i talâkın haram olduğunu ifade etmiştir. Sonuç olarak böyle bir boşamanın bid’i talak olduğu konusunda icmâ vardır.

4.1.3. Ric’î Talak

“Ric’at” رجع’den türemiş ismi merredir. Şer’an, kişinin boşadığı karısına dönmesidir.⁵⁸⁵

Konu hakkındaki icmâlar şunlardır:

⁵⁷⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*. C. VII, s. 364. İbn Ebî Tağlib, *Neylû'l-Meârib bi Şerhi Delîli't-Tâlib*. C. II, s. 227.

⁵⁷⁸ Damat Efendi, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Abhur*, C. I, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, s. 383.

⁵⁷⁹ Serahsî, *el-Mebsûd*. 6/16. Alâuddîn es-Semerkandî, *Tuhfetü'l-Fukahâ*. C. II, s. 171. Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertib's-Şerâi'*. C. III, s. 96. İbn Mâze, *el-Muhîdu'l-Burhânî fî'l-Fıkhi'l-Nu'mânî Fıkhu'l-İmâm Ebî Hanîfe Razıyallâhü anh*. C. III, s. 200.

⁵⁸⁰ Cemâatün mine'l-Ulemâ, *el-Fetâva'l-Âlemkîriyye el-Ma'rûfe bi'l-Fetâva'l-Hindiyye*. 1/349.

⁵⁸¹ Sağdî el-Mâlikî, *Akdü'l-Cevâhiri'l-Semîne fî Mezhebi Âlimi'l-Medîne*. C. II, s. 507.

⁵⁸² Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Mükremillâh (Mükerrerem) es-Saîdî el-Adevî, *Hâşiyetü'l-Adevî alâ Şerhi Kifâyeti'l-Tâlibi'l-Rabânî*. C. II, s. 80.

⁵⁸³ Ebü Nasr İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh Tâcu'l-Lüga ve's-Sihâhu'l-Arabî*. C. I, s. 357. Askefî Ebü Hilâl, *Mu'cemu'l-Furûk'l-Lugavî*, s.196.

⁵⁸⁴ İbnü'l-Mühâmilî, *el-Lübâb fî'l-Fıkhi's-Şâfiî*, s. 328.

⁵⁸⁵ Ruheybânî, *Medâlibü Üli'n-Nühâ fî Şerhi Gâyeti'l-Müntehâ*. C. V, s. 476.

1	Ric'î talak halinde iddet içerisinde yeniden nikah yapmadan evlilik hayatına devam etmek mümkündür.
2	İddet bitince dönüş yeni bir nikahla mümkün olur.
3	Üçten az olan boşamada ric'at mümkündür.
4	Öncesinde cimâ olmamış boşamada ric'at hakkı yoktur.
5	Ric'at sahih nikâhta mümkündür.
6	Ric'at ivazsız talâkta mümkündür.
7	Sarîh ric'at lafzı dönüş için yeterlidir.
8	Ric'atta kadının ve velinin rızası aranmaz.
9	Ric'atta şahidin bulunması müstehaptır.

4.3.9.1. Ric'atın İddet Sırasında Gerçekleşmesi

İddet içerisinde kocanın karısına dönmesi Hanbelî kaynaklarda Kitab, Sünnet ve icmâ ile temellendirilmiştir. *“Boşanan kadınlar kendi başlarına -evlenmeksizin- üç kur -adet- beklerler.”*⁵⁸⁶ âyeti boşanma iddetinin süresini açıklarken devamında gelen *“Eğer taraflar arayı düzeltmek istiyorlarsa kocaları, kadınları geri çevirme hususunda başkalarından daha ziyade hak sahibidirler”*⁵⁸⁷ âyeti, fakihler ve müfessirlere göre ric'at meselesine dairdir. *Kadınları boşadığınızda onlarda bekleme sürelerini doldurduklarında ya onlarla yeniden evlenip iyilikle tutun...*⁵⁸⁸ âyetindeki *“bekleme sürelerini doldurduklarında”* ifadesi *“iddetlerini doldurmaya yaklaştıklarında”* şeklinde anlaşılmıştır.⁵⁸⁹ Çünkü ric'at koca için iddet içerisinde mümkün olan bir durumdur.

İbn Ömer rivâyet etmiştir ki: “Hanımım hayızlı olduğu halde boş oldu. Hz. Ömer de durumu Peygamber’e (s.a.v.) sordu. Hz. Peygamber (s.a.v.) *“Ona hanımına*

⁵⁸⁶ Bakara, 2/228.

⁵⁸⁷ Bakara, 2/228.

⁵⁸⁸ Bakara, 2/231.

⁵⁸⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*. C. VII, s. 515. Zerkeşî, *Şerhu’z-Zerkeşî alâ Muhtasari’l-Hırakî*. C. V, s. 443.

dönmesini emret” buyurdu.⁵⁹⁰ Hz. Ömer’den gelen başka bir rivâyette de Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Hz. Hafsa’yı boşadığı sonra tekrar ona döndüğü aktarılmıştır.⁵⁹¹ Bu Sünnet verileri de ric’atın iddet sırasında caiz olduğunu ortaya koymaktadır.⁵⁹² Kitap ve Sünnet’in hükmü bu konuda açık olunca, Hanbelî kaynaklarda da hür hürü boşadığında iddet süresi içerisinde,⁵⁹³ köle köleyi boşadığı zaman da iddet süresi olan iki kur içerisinde kocanın karısına geri dönebileceği hususunda icmâ olduğu aktarılmıştır.⁵⁹⁴ Hanbelîlerin icmâen ortaya koyduğu iddet içerisinde erkeğin karısına dönebileceği hükmü Hanefî,⁵⁹⁵ Mâlikî⁵⁹⁶ ve Şâfiî⁵⁹⁷ kaynaklarda da mevcuttur, konu hakkında icmâ vardır.

Hanbelîlerde ric’atın ancak iddet içerisinde mümkün olduğu ya da iddetten sonra birleşebilmek için nikâh ric’î de olsa nikâhı cedîd gerektiği konusunda icmâ vardır.⁵⁹⁸ Ric’at Allah’ın kullarına bir rahmetidir, kolaylaştırmasıdır. Allah Teâlâ ric’atı eşler önceki hayatlarından daha faziletli bir hayata dönsünler diye meşrû kılmıştır.⁵⁹⁹

Kudûrî hanımının iddeti dolduktan sonra evlilik konusunda o adamla yabancı bir erkeğin aynı olduğunu ifade eder. Yabancı bir erkeğin o kadınla beraber olabilmesi için evlilik akdi gerektiğine göre boşayan kocanın da yeni bir nikâh yapması gerekir. Böylece iddet bitince yeni nikâhın gerekli olması ya da iddette bilâ nikâh beraberliğin mümkün olması noktasında Hanefîler kaynaklarla Hanbelî kaynaklar örtüşmektedir.⁶⁰⁰ Mâlikîlerde ve Şâfiîlerde⁶⁰¹ de ancak iddet içerisinde

⁵⁹⁰ Dâarakudnî, *Sünen*. C. V, s. 10. Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*. C. VII, s. 531.

⁵⁹¹ Ebû Muhammed Abdullah b. Abdîrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî, *Sünenü'd-Dârimî*. C. III, s. 1455.

⁵⁹² İbn Kudâme, *el-Muğnî*. C. VII, s. 515. Zerkeşî, *Şerhu'z-Zerkeşî alâ Muhtasari'l-Hırakî*. C. V, s. 443.

⁵⁹³ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*. C. V, s. 405.

⁵⁹⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*. C. VII, s. 515. İbn Ebî Tağlib, *Neylû'l-Meârib bi Şerhi Delîli't-Tâlib*. C. II, s. 251.

⁵⁹⁵ Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*. C. V, ss. 21, 54, 139, Aynî, *Binâye Şerhu'l-Hidâye* (Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2000). C. V, s. 455. Kudûrî, *et-Tecrîd*. C. X, s. 4961. Serahsî, *el-Mebsûd*. C. VI, ss. 13, 19. Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertib's-Şerâi'*. C. III, ss. 183, 190.

⁵⁹⁶ Abdu'l-Vehhâb el-Kâdî, *el-Maûne alâ Mezhebi Âlimi'l-Medîne*, s. 826. İbn Yûnus es-Sıkkîlî, *Câmi' li Mesâili'l-Müdevvene*. C. IX, s. 449. Racrâcî, *Menâhicü't-Tahsîl ve Netâicü li Tâifi't-Te'vil fî Şerhi'l-Müdevvene ve Halli Müşkilâtihâ*. C. IV, s. 107. Karâfî, *ez-Zahîra*. C. IV, s. 328. Zebîdî, *Tevzihu'l-Ahkâm Şerhu Tuhfetü'l-Hükkâm*. C. II, s. 116.

⁵⁹⁷ Şâfiî, *el-Üm*. C. V, ss. 196. 260. 265. Mâverîdî, *el-Hâvî'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi'l-İmâmî's-Şâfiî*. C. X, s. 123. Şîrâzî, *el-Mühezzebe fî Fıkhi'l-İmâmî's-Şâfiî*. C. III, s. 47.

⁵⁹⁸ Bakar, 2/230.

⁵⁹⁹ Abdülkerim el-Lâhim, *el-Medla' alâ Dakâiki Zâdi'l-Müstekni' -Fıkhu'l-Üsra-*. C. IV, s. 45.

⁶⁰⁰ Muhammed b. Muhammed el-Muhtâr eş-Şinkîti, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*. C. II, s. 308.

⁶⁰¹ Kudûrî, *et-Tecrîd*. C. IX, s. 4761.

⁶⁰² Şâfiî, *el-Üm*. C. V, s. 94.

ric'at mümkündür. İddet bitince yeni nikâh gerekir.⁶⁰² Sonuç olarak boşanmış olan kadının iddet beklemesi sırasında kocasının ona ric'atının bilâ nikâh mümkün olması buna mukabil iddet dolunca da dönüşünün ancak nikâhı cedîdle mümkün olması noktasında ümmetin icmâi oluşmuştur.

4.3.9.2. Üç Talakta Ric'at

Hanbelîlerde aynı anda bir veya iki boşama beyanında ric'atın mümkün olduğu ve bunun doğrudan bâin talâk olarak nitelendirilemeyeceği noktasında icmâ vardır.⁶⁰³

Hanbelîlerin görüşüne gerek Hanefîlerden⁶⁰⁴ gerek Mâlikîlerden⁶⁰⁵ gerekse Şâfiîlerden⁶⁰⁶ bir muhalefet yoktur. Böylece konu hakkında icmâ oluşmuştur.

4.3.9.3. Zifaf Öncesi Ric'at

Hanbelîlerde cima olmadan gerçekleşecek olan talâk sonucunda ric'atın mümkün olmaması konusunda icmâdan bahsedilir.⁶⁰⁷ Konu akli çıkarım sonucunda temellendirilir. Bu bağlamda ric'atın mümkün olması için iddet zemininin olması gerekeceği cima olmadan yapılan boşamada da iddetin söz konusu olmayacağı için⁶⁰⁸ onun bir uzantısı olan ric'atın da mümkün olmayacağı ifade edilmiştir.⁶⁰⁹

İbni Hümam cima olmayan boşanmada, erkeğe bir şey gerekmediğini ifade eder.⁶¹⁰ Hanefî kaynaklarda cima olmadan yapılan boşamada iddetin gerekmeyeceği ifade edilmiştir.⁶¹¹ Buna ek olarak ele alınan kaynaklarda rastlanan bir diğer veri de böyle bir boşamanın bâin talâk olmasıdır.⁶¹² Bu durumda ric'at da mümkün olmayacaktır. Mâlikîlerde de cimâ yapmadan ayrılma olması durumunda iddet gerekmediği gibi ric'at da mümkün değildir. Ancak yeni bir nikâh ile dönüş

⁶⁰² Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*. C. II, s. 236.

⁶⁰³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*. C. VII, s. 519. Buhûtî, *Keşşâfû'l-Kınâ' ani'l-İknâ'*. C. XII, s. 409. Buhûtî, *er-Ravzu'l-Murbi' Şerhu Zâdi'l-Müstekni'*, s. 586.

⁶⁰⁴ Hazrecî el-Menbecî, *el-Lübâb fi'l-Cemî' beyne's-Sünne ve'l-Kitâb*, C. II, Dâru'l-Kalem, Dimeşk, 1994, s. 701.

⁶⁰⁵ İbn Yûnus es-Sıkkilî, *Câmi' li Mesâili'l-Müdevvene*. C. IX, s. 455. İbn Rüşt, *el-Beyân ve't-Tansîl*. C. VI, s. 92.

⁶⁰⁶ Mâverdî, *el-İknâ' fi'l-Fıkhi's-Şâfiî*, s. 153.

⁶⁰⁷ Buhûtî, *Keşşâfû'l-Kınâ' ani'l-İknâ'*. C. XII, s. 409.

⁶⁰⁸ Ahzab, 33/49. Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp da, henüz zifafa girmeden onları boşarsanız, onları sayacağınız bir iddet süresince bekletme hakkınız yoktur. O halde onları (bir bağışla) memnun edin ve onları güzel bir şekilde serbest bırakın.

⁶⁰⁹ İbni Ebi Ömer, *eş-Şerhu'l-Kebir alâ Metni'l-Mukni'*. C. VIII, s. 492.

⁶¹⁰ İbn Hümmâm, *Fethu'l-Kadir ale'l-Hidaye*. C. IV, s. 220.

⁶¹¹ Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*. C. V, s. 49. Haskefî Alâu'd-Dîn, *ed-Dürrü'l-Muhtâr Şerhu Tenviri'l-Ebsâr ve Câmiu'l-Bihâr*, s. 199.

⁶¹² Aynî, Bedruddîn, *el-Binâye Şerhu'l-Hidaye*. C. V, s. 406.

yapılabilir.⁶¹³ Şâfiîlerde de cimâ olmadan gerçekleşen nikâhta iddet söz konusu olmaz.⁶¹⁴ İddet olmayınca ric'at da söz konusu değildir.⁶¹⁵ Sonuç olarak cimâ gerçekleşmeyen talâkın ric'atı mümkün kılmayacağı görüşü üzerine icmâ vardır.

4.3.9.4. Sahih Nikâh Şartı

Hanbelî kaynaklarda ric'atın mümkün olması için nikâhın sahih nikâh olması gerektiği ifade edilmiştir.⁶¹⁶ Bu bağlamda ric'at nikâha dönmektir. Fâsit nikâhta sıhhat şartı eksikliği olduğu için bu nikâh helâl değildir. Bu durumda sıhhat şartı eksik olan bir nikâha ric'at da olmaz.⁶¹⁷

İbni Âbidîn'in konu hakkında getirdiği şu varsayım konuya ışık tutar. Eğer bir kimse Fâsit nikâhla evlenirse, araları ayrılır. Sonra iddet içinde sahih nikâhla evlenebilir.⁶¹⁸ Bu örnekte iddet içerisinde sahih nikâhla evlenebileceğinin ifade edilmesi ric'atın mümkün olmadığına delalet etmektedir. Öyleyse Hanefîler icmâa muvafıktırlar.

Malîkilerde fâsit nikâh için devam etmesinin câiz olmadığı ifade edilir. Cimanın câiz olması için nikâhın fesh edilmesi ve sahih nikâh kıyılması gerekir. Bundan dolayı Fâsit nikâh sonucu araları ayrılan eşlerin birbirine dönmesi ancak yeni bir nikâhla olur, ric'atla olmaz. .⁶¹⁹

Şâfiî mezhebinde fâsit nikâhla evlenenlere ayrıldıktan sonra tekrar cimâ yaparlarsa had gerekmesi, fâsit nikâhla evlilik akdi yapan kimselerin ayrılması durumunda ric'atın mümkün olmadığına delalet eder. Zira ric'at mümkün olsaydı ayrılıktan sonra yapılan cimâ haddi değil evliliğin devamını gerektirirdi. Bunun yanında fâsit nikâhla evlenen kadının kocası ölünce vefat iddeti değil boşanma iddeti beklememesi, yas tutmaması, aralarında miras tahakkuk etmemesi ric'atın mümkün olmadığını ihsas ettiren ifadelerdir. Ayrıca belki de bu konudaki en net ifade "Fâsit nikâhla evlenen kadın o kişinin eşi değildir. Ancak rahmin temizlenmesi için üçüncü

⁶¹³ Abdu'l-Vehhâb el-Kâdî, *el-Maûne alâ Mezhebi Âlimi'l-Medîne*, s. 826.

⁶¹⁴ Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi'l-İmâmi 'ş-Şâfiî*. C. IX, s. 296.

⁶¹⁵ Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi'l-İmâmi 'ş-Şâfiî*. C. X, s. 124.

⁶¹⁶ Buhûfî, *er-Ravzu'l-Murbi' Şerhu Zâdi'l-Müstekni'*, s. 586.

⁶¹⁷ Buhûfî, *Keşşâfî'l-Kınâ' ani'l-İknâ'*. C. XII, s. 409.

⁶¹⁸ İbni Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr alâ Dürri'l-Muhtâr*. C. III, s. 524.

⁶¹⁹ Behrâm ed-Demîrî, *Tahbîru'l-Muhtasar vehuve'l-Şerhu'l-Vasad li Behrâm alâ Muhtasarı Halîl*. C. III, s. 224.

şahıslara bir sorun yaşatmasın diye iddet bekler.” ifadesinin kullanılmasıdır.⁶²⁰ Sonuç olarak ric’at sadece sahih nikâha has kılınan bir hükümdür. Fasit nikaha bağlı olarak ric’attan söz edilemez. Bu konuda icmâ vardır.

4.3.9.5. Talâkın İvazsız Olması Şartı

Hanbelî kaynaklar ric’atın mümkün olabilmesi için zikrettikleri dört şart içerisinde, gerçekleşen boşanmanın bedelsiz olması gerektiğini ifade ederler.⁶²¹ Bunun anlamı muhâlaa olmamasıdır. Zira muhâlaada kadının boşanma talebine, kocanın mehrin iadesi ya da başka bir bedel karşılığında kabul etmesi söz konusudur. Bu tip bir boşamada ric’atın olması halinde kadının durumu kocanın insafına bırakılacaktır. Bu durumda kadının zarar görmesi söz konusudur. Koca kadından boşama bedelini alınca ric’at edebilir ve kadının ödediği boşa çıkar. İslâm böyle bir durumda olabilecek muhtemel adaletsizlik ve zulmün önünü kesmiştir. Mezkûr mezhepte bu noktada icmâdan söz edilir.⁶²²

Hanefî fakih Kudûrî, gündeme getirdiği şu örnek üzerinden mezhebin tavrını ortaya koymaktadır. Hulû’da bedel batıl olursa ortaya çıkacak talâk da ric’î olur.⁶²³ Bunun anlamı bâin olmamasıdır. Yani bedel batıl olur ise ric’atın mümkün olmasıdır. Öyleyse bedelin batıl olması halinde ric’at mümkün olduğuna göre bedel batıl olmazsa ric’at da mümkün olmayacaktır. Mâlikî ve Şâfiîlerin⁶²⁴ konu hakkındaki hükümleri de Hanbelîlerle aynıdır.⁶²⁵ Konu hakkında icmâ vardır.

4.3.9.6. Sarîh Ric’at Lafzı

Erkek sarîh ric’at lafzını zikrettiğinde ric’at meydana gelir. Bunun üzerine Hanbelîler icmâdan bahseder.⁶²⁶

Hanefîlerde⁶²⁷ ve Mâlikîlerde⁶²⁸ de sarîh ric’at lafzı dönüş için yeterli olur. Şâfiîlerde ric’at ancak sözle olur. Ric’atı sağlayacak sözler arasında da ric’atın en sarîh lafzı olan “râca’tüki” lafzı başta yer alır. Zira bu lafız Sünnette yer alan bir

⁶²⁰ Râfet Ali Nazmî es-Saîdî, *Eseru'l-Fesâd ve'l-Budlân fî Akdi'n-Nikâh fî'l-Fıkhî'l-İslâmî ve Kânûnî'l-Ahvâlî'sh-Shahsiyye el-Ürdûnî*, Külliyyetü'l-Dirâseti'l-Ulye el-Câmiatü'l-Urdûniyye, Ürdün, 2007, s. 90, 91.

⁶²¹ Buhûtî, *er-Ravzu'l-Murbi' Şerhu Zâdi'l-Müstekni'*, s. 586.

⁶²² Buhûtî, *Keşşâfû'l-Kınâ' anî'l-İknâ'*. C. XII, s. 410.

⁶²³ Kudûrî, *Muhtasarü'l-Kudûrî fî Fıkhî'l-Hanefî*. 163. Merğınânî, *Metnü Bidâyetü'l-Mübtedî fî Fıkhî'l-İmâm Ebî Hanîfe*, s. 79.

⁶²⁴ Mâverîdî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhî Mezhebi'l-İmâmî'sh-Şâfiî*. C. X, s. 11.

⁶²⁵ Abdü'l-Vehhâb el-Kâdî, *el-Maûne alâ Mezhebi Âlimi'l-Medîne*, s. 871.

⁶²⁶ Muhammet b. Muhammed el-Muhtâr eş-Şinkîti, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni'*. C. VI, s. 308.

⁶²⁷ Bâbertî, *el-İnâye Şerhu'l-Hidâye*. C. IV, s. 159.

⁶²⁸ Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*. C. II, s. 232.

lafızdır. Abdullah b. Ömer'in nakline göre, o, hanımını hayızlıyken boşamıştır. Bunun üzerine Hz. Ömer durumu Peygamber'e (s.a.v.) sunmuştur. Peygamber: (s.a.v.) *"Ona git hanımına geri dönsün, hanımı temizlenip hayız görüp sonra da temizlenene kadar hanımını yanında tutsun. Sonra dilerse onunla evliliğe devam eder dilerse onu, onunla cimâ yapmadan boşar"* buyurmuştur.⁶²⁹ Bu hadiste *مر ابنك فليراجعها* ifadesi yer almıştır.⁶³⁰ Sonuç olarak sarîh lafızla ric'atın gerçekleşeceği konusunda icmâ vardır.

4.3.9.7. Ric'atta Kadının Rızası

Hanbelîlerde ric'atın mümkün olduğu durumda erkek karısına dönmek isterse kadının veya velîsinin rızasına itibar edilmeyeceği noktasında icmân varlığından bahsedilir.⁶³¹ Konunun temel dayanağını *"Eğer kocalar barışmak isterlerse, bu durumda boşadıkları kadınları geri almaya daha fazla hak sahibidirler"*⁶³² âyeti oluşturur.⁶³³

Cessâs mezkûr âyet bağlamında Hanefîlerin konu hakkındaki olumlu görüşünü zikreder. Bu âyet bağlamında Hanefîlerin görüşü rızanın gerekmemesidir.⁶³⁴ Nikâhta bile velînin rızasını aramayan Hanefîlerin ric'atta araması düşünülemez. Mâlikîlerde de kadının rızasının dikkate alınmayacağı konusunda İslâm ümmetinin ihtilâf etmediği ifade edilir.⁶³⁵ Velînin rızası ise bu bağlamda söz konusu edilmez. Şâfiî anlayışta da kadının rızası aranmaz.⁶³⁶ Tuhfetü'l-Muhtâc sahibi velînin bu konuda dikkate alınmayacağını ifade eder.⁶³⁷ Sonuç olarak ric'atta kadının ve velîsinin rızasının dikkate alınmayacağı konusunda icmâ vardır.

⁶²⁹ Buhârî, Tâlâk, 1. Müslim, Talâk 1. Mâlik b. Enes, *el-Muvata'*. C. I, s. 636. İbni Mâce, Talâk, 2. Ebû Dâvud, Talâk 4. Nesâî, Talâk, 1. Nesâî ve önce zikrettiklerimiz kaynaklar üsteki metinle aynıdır. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*. C. I, s. 395. Dârimî, *Sünenü'd-Dârimî*. C. III, s. 1453. Tirmizi, Talâk ve'l-Liân an Rasûlullâh, 1. Ahmed ve sonrasında ise metinler üsteki metinden farklıdır. Ama bu farklar istidlâle tesiri olmayan farklardır.

⁶³⁰ Şîrâzî, *el-Mühezzeb fî Fıkhi'l-İmâmî's-Şâfiî*. C. III, s. 47.

⁶³¹ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni'*. C. V, s. 400.

⁶³² Bakara, 2/228.

⁶³³ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni'*. C. V, s. 399.

⁶³⁴ Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*. C. V, s. 22.

⁶³⁵ Racrâcî, *Menâhicü't-Tahsîl ve Netâicü li Tâifi't-Te'vîl fî Şerhi'l-Müdevvene ve Halli Müşkilâtihâ*. C. IV, s. 107.

⁶³⁶ Takiyyüddin el-Hisnî, *Kifâyetü'l-Ahbâr fî Halli Gâyeti'l-İhtisâr*, s. 409.

⁶³⁷ İbni Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-Muhtâc fî Şerhi'l-Minhâc*. C. VIII, s. 148.

4.3.9.8. Ric'atta Şahit Bulundurma

Hanbelî kaynaklarda şahit bulunmasının ric'atın sıhhatı için şart olmadığı ifade edilmektedir. Bunun yanında Hanbelîlerde ric'atta şahidin bulunması müstahab bağlamında değerlendirilir.⁶³⁸ Her iki konuda da icmâ olduğu aktarılır.⁶³⁹

Cessâs ric'atta şahit bulundurmanın mendup olduğunu belirtmektedir.”⁶⁴⁰ Hanefî âlimlere göre ric'at olması halinde mehir ya da ücret vermek söz konusu değildir.⁶⁴¹ Cimâda bulunmak, şehvetle dokunmak, şehvetle öpmek, ferce şehvetle bakmak, sana veya eşime döndüm demek⁶⁴² bunların tamamı ric'at olarak değerlendirilmiştir.⁶⁴³ Şâfiîlerde ise ancak sözle dönülür.⁶⁴⁴ Mâlikîlerde de konu müstehâb bağlamında ele alınır. Nasıl ki zıhardan dönüşte, îlâdan dönmede vb. nikâh hukuku ile alakalı durumlarda şahit istenmiyorsa burada da istenmez.⁶⁴⁵

Mâverdî Şâfiî'nin gerek kadîm gerekse cedîd görüşüne göre ric'atta şahit bulunmasının müstehab olduğunu ifade eder. Ancak mezhepte vacip olduğunu ifade eden görüşün de bulunduğunu anlatır. Kendisi de gerekli olmamasını tercih eder ve bu görüşü savunur. Şîrâzî de iki görüş olduğunu ifade eder.⁶⁴⁶ Konu böylece Şâfiî mezhebinde ihtilafıdır. Bununla beraber mezhepte ağır basan görüşün vacip olmaması olduğu buradaki durumun nikâhın devam ve istimrârını sağlamak olduğu bunun yeni bir nikâh gibi değerlendirilmemesi gerektiği anlatılır.⁶⁴⁷

Sonuç olarak konu üzerinde icma bulunmamaktadır. Bunun sebebi Şâfiî mezhebinin iç ihtilafıdır. Zira mezhebin önemli ilim adamlarından Cüveynî de vucubiyet ve müstehaplık bağlamında ele alınan görüşleri aktarmıştır. Bunun yanında en azından müstehab olması noktasında icmâ vardır.

⁶³⁸ İbn Müflih, *el-Mübdî' fî Şerhi'l-Mukni'*. C. VI, s. 416.

⁶³⁹ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni'*. C. V, s. 401.

⁶⁴⁰ Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*. C. V, s. 22.

⁶⁴¹ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*. C. IV, s. 396.

⁶⁴² Kuduri, *Muhtasaru'l-Kuduri fî Fikhi'l-Hanefî*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1997, s. 159.

⁶⁴³ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*. C. IV, s. 396.

⁶⁴⁴ Şîrâzî, *et-Tenbîh fî'l-Fikhi's-Şâfiî*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrût, 1983, s. 182.

⁶⁴⁵ Abdu'l-Vehhâb el-Kâdî, *el-Maûne alâ Mezhebi Âlimi'l-Medîne*, s. 858.

⁶⁴⁶ Şîrâzî, *el-Mühezzeb fî Fikhi'l-İmâmi's-Şâfiî*. C. III, s. 48.

⁶⁴⁷ Cüveynî, *Nihâyetü'l-Madlub fî Dirâyetü'l-Mezheb*. C. XIV, s. 353.

4.3.9.9. Ric'î Talak Sırasında Evlilik Hükümleri

İbni Kudâme icmâen ric'î talâkta zihâr, liân, îlânın mümkün olduğunu ve karı kocadan birinin ölmesi durumunda miras hukukunun aralarında tahakkuk edeceğini ifade eder.⁶⁴⁸

Hanefîlerde ric'î talâk evlilik gibidir. Nikâhın ahkâmı devam eder.⁶⁴⁹ Mâlikîlerde evlilik hukuku devam eder.⁶⁵⁰ Konu muhâlaa babında da böyledir.⁶⁵¹ Mâverdî konu üzerinde Şâfiîlerin mutabık tavrını “ittefaka ashâbunâ” ifadesiyle anlatır. O da konuyu miras bağlamında değerlendirir.⁶⁵² Sonuç olarak ric'î talâk iddetindeki koca ile hanımı arasındaki hükümlerin evlilik halindeki hükümler gibi olduğu noktasında icmâ vardır.

4.3.9.10. Ric'î Talâk İddeti Sırasında Kocanın Vefâtı

Ric'î talâkla boşanma gerçekleştiğinde kadın iddet bekler. Bekleme anında onu boşayan kocası vefat ettiği zaman Hanbelîler icmâen iddetinin başa döneceğini ve vefat iddeti olan dört ay on günü bekleyeceğini ifade ederler.⁶⁵³ Hanefî,⁶⁵⁴ Mâlikî⁶⁵⁵ ve Şâfiîlere⁶⁵⁶ göre de ric'î talâkla boşanmış olan kadın iddet bekleme sırasında kocası ölürse vefat iddetine döner ve iddet olarak dört ay on gün bekler.

Sonuç olarak konu hakkında icmâ vardır. Zira konu ric'î talâkın dönüşü müsaade etmesi bağlamında ele alınır. Hatta tüm çevrelerin kaynaklarında ric'î talâk için “*ke gayri'l-mutallaka*” ifadesi kullanılır. Bunun anlamı evli olan kadın nasıl vefat iddeti bekliyorsa evli gibi olan ric'î talâkla boşanmış kadın da vefat iddetine döner.

4.1.3. Beynûnet-i Kübrâ

Üçüncü boşama sonucu kadının eski kocasına dönmesi konusunun Kitab ve Sünnetten dayanakları bulunur. Bu konunun Kur'anî temelini şu âyet oluşturur: “*Eğer erkek kadını -üçüncü defa- boşarsa ondan sonra kadın bir başka erkekle*

⁶⁴⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*. C. VII, s. 519.

⁶⁴⁹ Kudûrî, *et-Tecrîd*. C. X, s. 5309.

⁶⁵⁰ Muhammed bin Ahmed ed-Düsûkî, *Hâşiyetü'l-Düsûkî ala'l-Şerhi'l-Kebîr*. C. III, s. 308.

⁶⁵¹ Sâvî, *Hâşiyetü's-Sâvî ale'l-Şerhi's-Sagîr*. C. II, s. 531.

⁶⁵² Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi'l-İmâmi's-Şâfiî*. C. IX, s. 267.

⁶⁵³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*. C. VIII, s. 116. Buhûtî, *Keşşâfû'l-Kınâ'ani'l-İknâ'*. C. XIII, s. 17.

⁶⁵⁴ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*. C. IV, s. 412.

⁶⁵⁵ Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*. C. II, s. 87. İbn Abdi'l-Ber, *el-Kâfî fî Fıkhi Ehli'l-Medîne*. C. II, s. 621. Muhammed bin Yûsuf el-Mevvâk, *et-Tâc ve'l-İklîl li Muhatasarı Halîl*. C. V, s. 487.

⁶⁵⁶ Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Mehezzeb*. C. XVIII, s. 152.

evlenmedikçe onu alması kendisine helâl olmaz."⁶⁵⁷ Buna göre üçüncü defa boşanmış olan kadın bir başka erkekle evlenmedikçe eski kocasına dönemez.⁶⁵⁸ Hz. Âişe'nin rivayetine göre Rifâa el-Kurazî hanımını üçüncü defa boşamıştı. Sonrasında boşadığı eşi Abdurrahman b. Zübeyr ile evlendi. Hz. Âişe Hz. Peygamber'e (s.a.v.) geldi ve dedi ki: Rifâa'nın eşi Rifâa'nın yanındaydı. Onu üç boşamanın sonuncusu ile boşadı. Sonra o Abdurrahman b. Zübeyr ile evlendi. Abdurrahman onunla cima yapmadı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) kadın için buyurdu ki: "*Rifâa'ya geri dönmeyi istiyorsan Abdurrahman'la cima yapmadan dönemezsin.*"⁶⁵⁹ Bu rivâyet üç boşama vuku bulmuş kimsenin hanımının geri dönebilmesi için yeni kocasıyla cima etme şartı gerektiğini gösteriyor.⁶⁶⁰ Konu hakkında sunduğumuz bu dellillerden hareketle Hanbelî kaynaklar eşini üçüncü defa boşayan kimsenin hanımının geri dönebilmesi için cimanın gerekli olduğu noktasında icmâ olduğunu aktarmıştır.⁶⁶¹ Böyle bir durumu konuşunca kadının eski kocasına dönmesi için başka bir kişi ile evlenmesinin icmâen gerekli olduğunu söylemeye gerek yoktur.⁶⁶² Mâlikî ve Şâfiîler⁶⁶³ de aynı görüştedirler. Konu hakkında dört mezhebin ittifakı bulunmaktadır.⁶⁶⁴

Konu hakkında icmâ bulunduğunu ifade eden kaynaklar Sâid b. Müseyyeb'in, sahih bir nikâhla evlilik vuku bulduktan sonra kadının ilk kocası ile evlenebilmesi için evli bulunduğu kocası ile cimâ gerekmediği görüşünde olduğunu aktarmıştır.⁶⁶⁵ İbn Kudâme'nin nakline göre İbnü'l-Münzir: "İlim ehli arasında Hâriciler dışında Sâid b. Müseyyeb'in görüşünde olan kimseyi bilmiyorum. Hâricilerin bu görüşte olması da '*Başka bir eşle evlenene kadar*'⁶⁶⁶ âyetinin zâhiri ile amel etmelerinden dolayıdır" demiştir.⁶⁶⁷ Başka bir kaynağa göre ise oluşan icmâ Şîa, Dâvud ez-Zâhirî, Bîşr el-Merîsî gibi mezhepler ve âlimler de karşı tavır almışlardır.⁶⁶⁸ Sonuç olarak

⁶⁵⁷ Bakar, 2/230.

⁶⁵⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*. C. VII, s. 515.

⁶⁵⁹ Buhârî, Talâk, 4.

⁶⁶⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*. C. VII, ss. 515-516. Muhammet b. Muhammed el-Muhtâr eş-Şinkîti, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*. C. III, s. 311.

⁶⁶¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*. C. VII, s. 516. İbni Ebi Ömer, *eş-Şerhu'l-Kebir alâ Metni'l-Mukni*. C. VIII, s. 493. Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*. C. V, s. 405.

⁶⁶² Muhammet b. Muhammed el-Muhtâr eş-Şinkîti, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*. C. III, s. 311.

⁶⁶³ Begavî, *et-Tehzîb fî Fıkhi'l-İmâm eş-Şâfi*. C. VI, s. 224.

⁶⁶⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*. C. VII, s. 516.

⁶⁶⁵ Zeylâî, *Tebyînü'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*. C. II, s. 258.

⁶⁶⁶ Bakar, 2/230.

⁶⁶⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*. C. VII, s. 516.

⁶⁶⁸ Zeylâî, *Tebyînü'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*; Zeylâî, *Tebyînü'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*. C. II, s. 258.

konu hakkında mezheplerimizin ittifakı vardır. Ancak gerek seleften gerekse bidat ehlinen konu hakkında mezheplerimizin ortak görüşüne muhalefet vardır.

Kadın kocasından üç talâkla ayrılmışsa kocasının ona dönmesi için o kadının başka bir erkekle evlenmesi, o erkekle cimâ yapması ve ondan boşanması veya erkeğin ölmesi gerekir. Eğer bu evlilik kadını ilk kocaya helâl kılmak için yapılmışsa bu haramdır. Hanbelîler bunun üzerine icmâm olduğunu ifade ederler.⁶⁶⁹

Mahâric’de konu mekruh⁶⁷⁰ bağlamında ele alınır. Konuyu temellendirmek için de Peygamber’in “*Allah helâl kılana da helâl kılınana da lanet etsin*” hadisi ile Peygamberimizin helâl kılan erkeği ödünç alınan teke olarak adlandırmasını içeren hadis⁶⁷¹ kullanılmıştır.⁶⁷² Ancak hadiste “muhallil” lafzı umum olarak geldiği için tüm helâl kılınan akidleri ve şartları içine aldığından mekruh olarak değerlendirilmiştir.⁶⁷³

Mâlikîlerde mahzûr ifadesiyle yasaklanmıştır.⁶⁷⁴ Yine mezhepte *lanet* lafzı kullanılmış ve bunun olmadığı ifade edilmiştir.⁶⁷⁵ Şâfiîlerde bu nikâh mut’aya benzetilir ve bâtil olduğu ifade edilir.⁶⁷⁶ Mezhepte haram olduğu da açıkça ifade edilmiştir.⁶⁷⁷

Sonuç olarak bir kadının ilk kocasına evlenmesinin önü açılış diye formalite icabı başka bir erkekle evlenmesi şeklinde yapılan uygulamanın yasak olduğu konusunda bir ihtilaf yoktur. Ancak konunun hüküm olarak tanımlanmasına baktığımızda cumhûrun haram, Hanefîlerin ise mekruh olarak tanımladıklarını görmekteyiz. Hüküm üzerinde icma bulunmamaktadır.

4.2. Tefvîz-i Talak

Tefviz-i talak, kocanın karısına “*أنت طالق إن شئت*” “*istersen boş ol*” gibi bir ifade ile evliliği sona erdirme hakkı vermesidir. Bu durumda kadının istemesi halinde talâk

⁶⁶⁹ Muhammet b. Muhammed el-Muhtâr eş-Şinkîti, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*. C. IV, s. 311.

⁶⁷⁰ Serahsî, *el-Mebsûd*. C. VI, s. 10, C. XXX, s. 228. Merginânî, *el-Hidâye fî Şerhi'l-Bidâyeti'l-Mübtedî*. C. II, s. 258. Mevsilî, *el-İhtiyâr fî Te'lîli'l-Muhtâr*. C. III, s. 151.

⁶⁷¹ İbni Mâce el-Kazvînî, *Sünenü İbni Mâce*. C. I, s. 623.

⁶⁷² Muhammed bin Hasan eş-Şeybanî, *el-Maharic ve'l-Hiyel*, s. 120.

⁶⁷³ Kudûrî, *et-Tecrid*. C. IX, s. 4605.

⁶⁷⁴ Kâdî Abdulvahhâb, *el-İşrâf alâ Nüketi Mesâili'l-Hilâf*. C. II, s. 757.

⁶⁷⁵ İbn Rüşt, *el-Beyân ve't-Tansil*. C. IV, s. 386.

⁶⁷⁶ Kazvînî, *el-Azîz Şerhu'l-Vecîzi'l-Ma'rûf bi's-Şerhi'l-Kebîr*. C. VIII, s. 53.

⁶⁷⁷ Ebû Muhammed İzzüddîn Abdülazîz b. Abdisselâm b. Ebi'l-Kâsım es-Sülemî ed-Dımaşkî, *el-Gâye fî İhtisâri'n-Nihâye*, C. V, Dâru'n-Nevâdir, 2016, s. 198.

vuku bulur. Vakte bağlanması durumunda ise kadının boşamayı o vakit içerisinde gerçekleştirmesi gerekir.⁶⁷⁸

Kadının meşietı bağlamında ele alınan konulardan biri de “*ta’lik bi’l-meşie*” de şartın olması halinde talâkın vuku bulmayacağı konusudur. Bunun anlamını konunun örnekleri üzerinden sunacak olursak, kocanın yukardaki “*أنت طالق إن شئت*” ifadesinden sonra kadının meşietı başka bir tarafa atması yani kadının bu muhayyerlik karşısında kocaya “*istersen boş olayım*” demesi ya da “*filan isterse boş olayım veya güneş doğarsa boş olayım*” vb. ifadeler kullanmasıdır. Bu tarzda şarta bağlanarak erkeğin boşanma iradesini kadının üzerinden attıktan sonra kadının meşietı çevirmesi halinde talâkın vuku bulmayacağı konusunda Hanbelîlerde icmâ iddiası vardır.⁶⁷⁹

Hanefîlerde de konu yukardaki şarta benzer bir cümle formunda sunulur ve kocanın “*dilersen boş ol*” cümlesine kadın “*sen istersen boş olayım*” ya da “*filan isterse boş olayım*” derse talâk vuku bulmaz. Zira kadın bu durumlarda meşietı üzerinden atmıştır.⁶⁸⁰ Mâlikîlere göre bir koca karısına istersem boş ol ya da istersen boş ol veya filan isterse boş ol dese bunlardan biri onaylamadıkça talâk vuku olmaz.⁶⁸¹ Bu, kadının cevap açıklamaması durumunda ya da icmân konusu olan “sen dilersen boş olurum” demesi durumunda talâkın vuku bulmayacağını gösterir. Şâfiî mezhebinde koca “*boşanmanı istiyorum*” derse talâkın vaki olacağı ifade edilir. Ancak mezhepte tercihe şayan görülen, talâkın gerçekleşmeyeceği yönündeki görüştür.⁶⁸²

4.3. Muhâlea

Konuyla ilgili icmâlar şunlardır:

1	Muhâlea meşrûdur.
2	Hamile kadınla hulu’ yapmak câizdir.
3	Hulu’ bâin talâk doğurur.

⁶⁷⁸ Osmân b. Abdullah b. Câmi’ El-Hanbeli, *el-Fevâidü ’l-Müntehabât fî Şerhi Ahsari’l-Muhtasarât*, C. III, Müessesetü’r-Risâle, Beyrût, 2003, s. 525.

⁶⁷⁹ Osman bin Câmi’, *el-Fevâidü ’l-Müntehabât fî Şerhi Ahsari’l-Muhtasarât*. C. III, s. 525. Ruheybânî, *Medâlibü ’Üli’n-Nühâ fî Şerhi Gâyeti’l-Müntehâ*. C. V, s. 436.

⁶⁸⁰ Süğdî, *en-Neft fî’l-Fetâvâ*. C. I, s. 359. Serahsî, *el-Mebsûd*. 6/202. Merginânî, *el-Hidâye fî Şerhi’l-Bidâyeti’l-Mübtedî*. C. I, s. 242.

⁶⁸¹ Lahmî, *et-Tefsira*. C. VI, s. 2634.

⁶⁸² Mâveridî, *el-Hâvi’l-Kebîr fî Fikhi Mezhebi’l-İmâmî’ş-Şâfiî*. C. X, s. 145.

4	Hulu'da ta'lik geçerlidir.
5	Mulâane yapanlar arasında cimânın olmamış olması dikkate alınmaz.

Muhâleanın meşruiyet delillerinden biri “*Siz de karı ile kocanın, Allah'ın sınırlarını, hakkıyla muhafaza etmelerinden kuşkuya düşerseniz, kadının (erkeğe) fîdye vermesinde her iki taraf için de sakınca yoktur*”⁶⁸³ âyetidir. Sünnetten delil ise Sâbit b. Kays'ın hanımı Habîbe binti Sehl'in kocasını Hz. Peygamber'e (s.a.v.) şikâyet etmesi üzerine Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kocanın kadından alacağı bir şey -ki bu bahçe olarak ifade edilir-⁶⁸⁴ üzerine onları ayırması ve Habîbe'yi ailesinin evine⁶⁸⁵ göndermesidir.⁶⁸⁶

Ta'lik ya da yemin, kocanın karısını boşamak istediğinde boşamayı bir şarta bağlamasıdır. Mesela “*şu eve girersen boş ol*” veya “*şunu yaparsan boş ol*” formatında gerçekleşen boşamadır. Hulû' ise milki nikâhı mal almakla ortadan kaldırmaktır,⁶⁸⁷ yani kadının mehrinden vazgeçmesi ya da kocaya mal vermesi karşılığında kocanın karısını boşamasıdır. Bu bağlamda Hanbelilerde hulû'da ta'likin geçerli olduğu konusunda icmâdan bahsedilir⁶⁸⁸ Konu hakkında Hanefîlerden,⁶⁸⁹ Mâlikîlerden⁶⁹⁰ ve Şâfiîlerden⁶⁹¹ edinilen veriler Hanbelîlerin icmâ görüşünü onaylar mahiyettedir. Konu hakkında icmâ vardır.

Hanbelîler hamile kadının hulu'unun câiz olması noktasında ilim adamlarının ittifak ettiğini anlatırlar. Buna göre kadın hamile olduğu halde kocasına mehir ve süt bedeli karşılığında hulû' yaparsa, bu câiz olur.⁶⁹² Tebyîn'den yapılan bu nakil Hanefîlerin hamile kadının hulû' yapabildiğini göstermektedir. Mâlikîlerde hamile olması durumunda nafakanın gerekliliğinin ifade edilmesi hamilelikte hulu'un cevâzını gösterir.⁶⁹³ Şâfiîlerde de konu şu bağlamda ele alınır ki bu durum da hamilelik

⁶⁸³ Bakara, 2/229.

⁶⁸⁴ Buhârî, Talâk, 11.

⁶⁸⁵ Mâlik b. Enes, *el-Muvata'*. C. IV, s. 809.

⁶⁸⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*. C. VII, ss. 323,324.

⁶⁸⁷ Cürçânî, *et-Ta'rîfât*, s. 101.

⁶⁸⁸ Muhammet b. Muhammed el-Muhtâr eş-Şînkîti, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni'*. C. XVI, s. 286.

⁶⁸⁹ Alâuddîn es-Semerkandî, *Tuhfetü'l-Fukahâ*. C. II, s. 200.

⁶⁹⁰ Tatâî, *Cevâhu'd-Dürer fî Halli Elfâzi'l-Muhtasar*. C. IV, s. 212.

⁶⁹¹ Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi'l-İmâmi's-Şâfiî*. C. X, s. 41.

⁶⁹² Zeylâî, *Tebyînü'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*. C. II, s. 272. İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadîr ale'l-Hidaye*. C. IV, s. 236.

⁶⁹³ İbn Cüllâb, *et-Tefrî' fî Fıkhi'l-İmâm Mâlik b. Enes*. C. II, s. 17.

halinde hulu'un cevâziyetine delalet eder. Bir kişi hanımı hamile olduğu halde onunla hulû' yapar, sonra o kadınla tekrar evlenir,, sonra kişi ölürse; hulû'dan sonra cima etsin ya da etmesin iddeti çocuğu doğurmakla son bulur.⁶⁹⁴ Sonuç olarak hamile kadınla hulu' yapmanın câiz olması konusunda icmâ vardır.

Hanbelî mezhebine göre hulu' sonucu ortaya çıkan boşanma bâin talâk olur. Bu konuda icmânın var olduğu ifade edilmiştir. Konu hakkında bazı deliller getirilmiştir.⁶⁹⁵ Sâbit b. Kays'ın hanımı Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelmiş ve: *"Ey Allah'ın Peygamberi Sâbit bin Kays'ın ahlakını ve dinini kınamıyorum ama ev işleri ya da görüntüsü hoşuma gitmiyor"* diye şikâyetinde bulunmuş, bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) *"Bahçesini ona iade eder misin?"* buyurmuştur. Bunun sonrasında kadın *"Evet iade ederim"* demiş, nihai olarak Hz Peygamber Sâbit'e *"Bahçeni kabul et ve onu tek talâkla boş"* buyurmuştur.⁶⁹⁶ Aynı hadis Hz. Osman, Hz. Ali ve Hz. İbni Mes'ud yoluyla da gelmiştir.⁶⁹⁷ Erkek ayrılık hakkına sahiptir. Bu ayrılık da talâkla olur. Hulu' ise erkeğin bu ayrılık hakkını karısına vermesidir. Boşama gerçekleşikten sonra ayrılık vuku bulacağı için bu talâk ric'î değil bâindir. Zira ric'î talâk olsa bu ayrılıktan istenilen netice hâsıl olmaz.⁶⁹⁸ Bu delillerden hareketle hulu'un bâin talâk olduğu ifade edilmiştir.

Hanbelîlerin hulû'un bâin talâk olduğu yönündeki icmâ hükmünü nakzeden ne Hanefîlerde⁶⁹⁹ ne Mâlikîlerde⁷⁰⁰ ne de Şâfiîlerde⁷⁰¹ bir bilgi bulunmaktadır. Konu hakkında icmâ vardır.

4.4. Fesih

Hanbelîler bâtil olan nikâhın gerçek bir nikâh olmadığını dolayısıyla boşanma durumunda bunun talâk olmayacağını aksine erkek ile kadının aralarının ayrılacağını ifade etmiştir. Bunun üzerine Hanbelîler nezdinde icmân varlığı söz konusudur.⁷⁰²

⁶⁹⁴ İbnü'l-Mühâmilî, *el-Lübâb fi'l-Fikhi's-Şâfiî*. C. XI, s. 106.

⁶⁹⁵ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*. C. V, s. 288.

⁶⁹⁶ Buhârî, Talâk, 11.

⁶⁹⁷ 107 noktaya dokundum ancak bulamadım.

⁶⁹⁸ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*. C. V, s. 288.

⁶⁹⁹ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*. C. IV, ss. 457, 549, 554, C. VII, s. 341. Serahsî, *el-Mebsûd*. C. VI, s. 171.

⁷⁰⁰ Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*. C. II, s. 247. Kâdî Abdülvehhâb, *et-Telkîn fi'l-Fikhi'l-Mâlikî Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye*, 2004, C. I, s. 131.

⁷⁰¹ Şâfiî, *el-Üm*. C. V, s. 212.

⁷⁰² Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*, C. V, s. 468.

Reddû'l-Muhtâr'da konu gayr-i müslim olan erkekle Müslüman kadının nikâhı bağlamında ele alındığında bunun bâtil nikâh olduğu dolayısıyla da iddetin gerekmediği ifade edilir.⁷⁰³ İddet talâkla bağlantılı olduğuna göre bu durum bâtil nikâhta talâkın olmadığına delalet eder. el-Asl'da İmam Muhamed şöyle bir örnek getirir. Köle bir adama kendisini evlendirsın diye vakalet verse vekil onu evlendirse mevla razı olmasa mevla nikâhı batıl kılar ve aralarını ayırır. Çünkü bu nikâh batıl olur.⁷⁰⁴ Bu örnekte talâktan söz edilmemesi, batıl nikâhın talâkla son bulmayacağını gösterir. Bahr'da batıl nikâh için “*akid olmamıştır*” tanımlamasının yapılması ve “*yüferraku beynahumâ*” denmesi de Hanefilerin cumhûr gibi düşündüğünü ortaya koymak için yeterlidir. Mâlikîlere göre batıl nikâhın sonucu fesihtir. Talâk değildir. Hatta bunun üzerine ümmetin icmânın olduğu ifade edilir.⁷⁰⁵ Şâfi mezhebinden yapılan nakilde konu kölenin izin almadan evlenmesi bağlamında ele alınır. Bu nikâhın bâtil olduğu ve hâkim tarafından son bulacağı ifade edilir.⁷⁰⁶ Bu da talâkın, bâtil olan nikâhta söz konusu olmadığı anlamına gelir. Sonuç olarak batıl nikâhın talâkla sonlandırılmayacağı hususunda icmâ vardır.

4.5. Evliliğin Diğer Sona Erme Şekilleri

Konu hakkında şu icmâlar tespit edilmiştir:

1	Mecnûnun îlâsı geçerli değildir.
2	Fey'e cimâ ile olur.
3	Zihâr hükmü belli olaya özgü değil, geneldir.
4	Zihâr yapmak haramdır.
5	“Sen bana anamın sırtı gibisin” ifadesi zihârı doğurur.
6	Zihâr sonrası eşine dönmek isteyen kefarete ödemelidir.
7	Zihâr kefaretinde âyetteki tertibe riâyet gerekir.

⁷⁰³ İbni Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr alâ Dürri'l-Muhtâr*, C. III, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1996, s. 555.

⁷⁰⁴ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*, C. XI, s. 394.

⁷⁰⁵ İbni Asker, *İrşâdü'l-Sâlik ilâ Eşrafî'l-Mesâlik fî Fikhi'l-İmâm Mâlik*, Şirketü Mektebe, Mısır, s. 61.

⁷⁰⁶ Ebu Bekr El-Meşhûr bi's-Seyyidi'l-Bekri İbn Es-Seyyid Muhammed Şettâ Ed-Dimyâti, *İlânetü't-Tâlibîn alâ Halli Elfâzi Fethi'l-Muîn*, C. III, Dâru'l-Fikr, 1997, s. 376.

8	Zihâr kefareti orucu özür yoksa peşpeşe tutulmalıdır.
9	Zihâr kefareti için oruca ayın başında başlanması durumunda ikinci ayın son günüyle beraber kefaret tamamlanmış olur.
10	Zihâr kefareti için gerekli olan oruç ya da köle azadı yerine getirilmeden cimâ olması durumunda yeniden başlamak lazım gelir.
11	Mecnûnun zihâr ehliyeti yoktur.

4.5.1.Îlâ

Îlâ, genel anlamda yemindir.⁷⁰⁷ Özel olarak ise nikâhlı kadın hakkında bir müddet onunla cimâ yapmamak üzere yemin etmektir.⁷⁰⁸ Mecnunun îlâsının sahih olmayacağı konusunun temellendirilmesinde îlânın bir yemin şekli olması ve mecnunun da yeminin geçerli olmayacağı ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kendisinden sorumluluğun kaldırıldığını ifade ettiği üç kişi içerisinde mecnunu da zikretmesi vardır.⁷⁰⁹ Buradan hareket eden Hanbelî mezhebi mecnûnun îlâsının geçersizliği hususunda icmâ bulunduğunu ifade etmişlerdir.⁷¹⁰ Bu hükme ne Hanefîlerden⁷¹¹ ne Mâlikîlerden⁷¹² ne de Şâfiîlerden⁷¹³ bir itiraz gelmemiştir. Konu hakkında icma vardır.

Âyette geçen فَوُّ “geri döndüler” kelimesinin cimâ anlamına geldiği konusunda Hanbelî kaynaklarda icmân varlığından söz edilmektedir.⁷¹⁴ Mutlak olarak fey'e/dönüşün cimâ ile olduğu noktasında icmâ iddasında bulunan Hanbelîlerin görüşüne muhalefet eden her hangi bir görüşe ne Hanefîlerde⁷¹⁵ ne Mâlikîlerde⁷¹⁶ ne de Şâfiîlerde⁷¹⁷ bulunmaktadır. Böylece konu hakkında icmâ ortaya çıkmıştır.

⁷⁰⁷ Lahmî, *et-Tefsira*. C. V, s. 2369.

⁷⁰⁸ Cürcânî, *et-Ta'rifât*, s. 41.

⁷⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*. C. II, s. 254. Dârimî, *Sünenü 'd-Dârimî*, C. III, s. 1477.

⁷¹⁰ Muhammet b. Muhammed el-Muhtâr eş-Şinkîti, *Şerhu Zâdi 'l-Müstakni*. C. II, s. 313.

⁷¹¹ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*. C. V, s. 30.

⁷¹² İbni Arafê, *el-Muhtasaru 'l-Fukahâ*. C. IV, s. 299.

⁷¹³ Şîrâzî, *el-Mühezzebe fî Fikhi 'l-İmâmi 'ş-Şâfiî*. C. III, s. 52.

⁷¹⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*. C. VII, s. 557. Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi 'l-Müstakni*. C. V, s. 419.

⁷¹⁵ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*. C. V, s. 25. Cessâs, *Şerhu Muhtasari 't-Tahâvî*. C. V, s. 157.

⁷¹⁶ İbn Yûnus es-Sıkkîlî, *Câmi' li Mesâilî 'l-Müdevvene*. C. X, s. 895.

4.5.2. Zihâr

el-Muğnî sahibi أنت علي كظهر أمي “*Sen bana annemin sırtı gibisin*” ifadesinin zihâra yol açacağını ifade eder ve bu ifadenin zıharı doğurduğunda icmâ olduğunu söyler, İbni Münzir’den naklen bunun zıharın sarîh ifadesi olduğu noktasında icmâ bulunduğunu aktarır.⁷¹⁸ Hanefî,⁷¹⁹ Mâlikî⁷²⁰ ve Şâfiîlerin⁷²¹ bu hükmü tasdik eden görüşü konuyu ümmetin icmâsı kılar mahiyettedir.

Hanbelî kaynaklarda zihârın Evs b. Sâmit’e has olmadığı konusu ele alınmıştır. Bu bağlamda konu hakkında inen âyetin nüzül sebebi olan sahâbi Evs olsa da âyetin ona has olmadığı ifade edilmiş bunun üzerinde icmân varlığı aktarılmıştır.⁷²² Konu hakkında değindiğimiz başlıklar yeni bir araştırmaya gerek olmaksızın konu hakkında ümmetin icmânının olduğunun ifade edilmesine kafidir.

Hanbelî mezhebine göre icmâen mecnunun zihâr ehliyeti yoktur.⁷²³ Bu icmâ hükmünü Hanefî,⁷²⁴ Mâlikî⁷²⁵ ve Şâfiî⁷²⁶ kaynaklar da desteklemektedir. Böylece konu hakkında ümmetin icmâsı vardır.

4.3.2.1. Zihârın Hükümü

Hanbelî kaynaklarda “Şüphesiz onlar çirkin bir laf ve yalan söylüyorlar”⁷²⁷ âyeti delil olarak sunulmuş, zıharın haramlığında icmânın var olduğu aktarılmıştır.⁷²⁸

Hanefî kitaplarında zihâr adeta cinayet olarak nitelendirilmiştir.⁷²⁹ Zihâr lafzı cahiliyede talâk için kullanılan ve nehyedilen lafızlardandır.⁷³⁰ Bu durum Hanefîler nezdinde zihâr yapmanın hükmünün haram olduğunu açıkça göstermektedir.

“İçinizden kadınlarına zihâr yapanlar bilsinler ki, o kadınlar onların anaları değildir. Onların anaları ancak, kendilerini doğuran kadınlardır. Şüphesiz onlar (zihâr yaparlarken) hoş karşılanmayan ve yalan bir söz söylüyorlar. Şüphesiz Allah

⁷¹⁷ Şâfiî, *el-Üm*. C. V, s. 289.

⁷¹⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*. C. VIII, s. 5. Makdîsî, *el-Udde Şerhu'l-Umde*. 467.

⁷¹⁹ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*. C. V, s. 9.

⁷²⁰ Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*. C. II, s. 307.

⁷²¹ Şâfiî, *el-Üm*. C. V, s. 295.

⁷²² Ebû Abdillâh Muhammed b. Sâlih b. Muhammed b. Süleymân el-Useymîn et-Temîmî, *eş-Şerhu's-Savtî li Ziyâdeti'l-Mustekni*, C. I, s. 6177.

⁷²³ Muhammed b. Muhammed el-Muhtâr eş-Şinkîti, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*. C. III, s. 314.

⁷²⁴ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertib's-Şerâi*. C. III, s. 230.

⁷²⁵ Sağdı el-Mâlikî, *Akdü'l-Cevâhiri'l-Semîne fî Mezhebi Âlimi'l-Medîne*. C. II, s. 550.

⁷²⁶ Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi'l-İmâmî's-Şâfiî*. C. X, s. 419.

⁷²⁷ Mücâdele, 58/2.

⁷²⁸ Muhammed b. Muhammed el-Muhtâr eş-Şinkîti, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*. C. V, s. 314.

⁷²⁹ Aynî, *Binâye Şerhu'l-Hidâye*, C. V, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrût, 2000, s.532.

⁷³⁰ İbn Nüceym, *el-Bahrul'l-Râik Şerhu Kenzi'd-Dakâik*. C. IV, s. 102.

çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır”⁷³¹ âyetinden hareketle “sen bana anam gibisin” sözü ile zihâr üç delil üzerinden haramdır: **i.** Bu ifadeyi hanımı için kullanan kimsenin âyette geçen “*O kadınlar onların anaları değildir*” lafzından hareketle yalan söyledikleri için haramdır. **ii.** Allah Teâlâ’nın “*Şüphesiz onlar (zihâr yaparlarken) hoş karşılanmayan ve yalan bir söz söylüyorlar*” ifadesi bu durumun haber yoluyla haram olduğuna delalet eder. **iii.** Nihâyet âyetin sonundaki “*Şüphesiz Allah çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır*” ifadeleri bu hatayı yapıp da tövbe edeni Allah’ın af ve mağfiretle karşılık verebileceğini bildirmesi de bu durumun haram olduğuna delalet etmektedir.⁷³² Şâfiîlere göre de zihâr nehyedilmiştir⁷³³ ve haramdır.⁷³⁴ Sonuç olarak müçtehit imamlar nezdinde zihâr yapmanın haram olduğu konusunda herhangi bir ihtilaf söz konusu değildir. Böylece konu hakkında ümmet icmâ etmiştir.

4.3.2.2. Zihar Kefâreti

Hanbelîlere göre zihar yapan bir kimseye kefâret gerekmesi için o kimsenin karısına dönmesi gerekir. Mezhep bu noktada icmâ olduğu görüşündedir.⁷³⁵

Cessâs’ın ifadelerine göre “avd” hanımıyla cimâ yapmayı kastetmektir, bundan önce kefâret gerekir.⁷³⁶ Mâlikî mezhebine göre de ancak hanımına yaklaşmak isteyen kimse kefâret öder.⁷³⁷ Şâfiî’ye göre eğer ziharın akabinde kişi hanımını boşarsa kefâret gerekmez.⁷³⁸ Eğer evliliğine devam etmek isterse kefâret ödemesi gerekir.⁷³⁹ Sonuç olarak hanımına zihar yapan kişi pişman olup hanımına dönmek isterse kefâret ödemesi gerekir. Aksi halde kefarete gerekmez. Bu konuda ümmetin icmâsı vardır.

Hanbelîlere göre bir kişi dört hanımına birden zihâr yapsa yani siz bana annemin sırtı gibisiniz dese bu durumda bir kefâret eda etmesi halinde hanımlarına icmâen dönebilir.⁷⁴⁰

⁷³¹ Mücâdele, 58/2.

⁷³² Ebû Muhammed Abdülvehhâb b. Alî b. Nasr et-Tağlibî el-Bağdâdî, *el-Maûne alâ Mezhebi Âlimi'l-Medîne*. s. 888

⁷³³ Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi'l-İmâmi'sh-Şâfiî*. C. X, s. 444.

⁷³⁴ Şîrâzî, *el-Mühezzeb fî Fıkhi'l-İmâmi'sh-Şâfiî*. C. III, s. 64.

⁷³⁵ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni'*. C. V, s. 432.

⁷³⁶ Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*. C. V, s. 176.

⁷³⁷ Berâziî Ebû Saîd, *et-Tehzîb fî İhtisâri'l-Müdevvene*. C. II, s. 262. Kayravânî İbn Ebî Zeyd, *en-Nevâdir ve'z-Ziyâdât alâ fi'l-Müdevvene min Gayrihâ min'l-Ümmehât*. C. V, s. 301.

⁷³⁸ Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*. C. V, s. 175.

⁷³⁹ Müzenî, *Muhtasaru'l-Müzenî*. C. VIII, s. 308.

⁷⁴⁰ İshâk el-Kevsec, *Mesâilü'l-İmâm Ahmed bin Hanbel ve İshâk bin Râhuyeh*. C. IV, s. 1637.

et-Tecrîd sahibi “kâle ashâbunâ” ifadesinin devamında kişinin dört hanımına zihâr yapması durumunda her biri için ayrı ayrı kefâret gerekeceğini ifade eder.⁷⁴¹ Konunun delili “*Kadınlarından zihar yaparak ayrılıp sonra da söylediklerinden dönecek olanlar*”⁷⁴² âyetidir. Bu bağlamda kişi eşine zihâr yaptığı zaman ona dönmek istediğinde kefâret ödemesi gerekir. Erkeğin dört eşine zihâr yapması durumunda ise her biri için ayrı ayrı kefâret ödemesi gerekir. Âyetin zahir anlamının yanında zihâr keffareti haramlığı kaldırıcı bir fonksiyona sahiptir. Bu sebeple biri için haramlığın kaldırılması diğeri için de haramlığın kaldırılması anlamına gelmez. Bunun yanında zihâr keffareti kadınla beraber olmak için yapılan bir şeydir. Bu durum talâka benzer, erkek hanımlarını tek sözü ile tamamını boşayabilir. Eğer bu üçüncü talâk ise bir kadın başka koca ile evlense cimâ yapsa diğerlerinin ilk kocaya dönmesi için de yeterli olur denilecek mi? Bu olmayacaksa erkeğin tek kefâret ödemekle tüm kadınlarına dönmesi de mümkün olmayacaktır.⁷⁴³

Mâlikîlerde dört hanımına zihâr yapan bir kimsenin onlara dönmesi için tek kefâret ödemesi ya da eda etmesi yeterli olur.⁷⁴⁴ Konu mezhepte “*Kadınlarından zihar yaparak ayrılıp sonra da söylediklerinden dönecek olanlar*”⁷⁴⁵ âyeti bağlamında ele alındıktan sonra kişi, hanımlarının tamamına zihâr yaptığımda tek kefâretin yeterli olacağı ifade edilir.⁷⁴⁶

Mâverdî konu ile alakalı iki görüş aktarır. Birinci görüş hepsi için tek kefâretin yeterli olacağıdır. Bunu temellendirmek açısından bazı gerekçeler sunar. İkinci görüş ise her kadına dönmesinde ayrı ayrı kefâret gerekmesidir. Bu görüş mezhepte en sahih olan, cedîd olan, el-İmlâ’da yer alan ve Müzenî’nin tercih ettiği görüştür.⁷⁴⁷

Sonuç olarak konu hakkında Hanbelîler, Mâlikîler ve Şâfiîlerdeki zahir olmayan görüş aynıdır. Bunun yanında Hanefîlerdeki ve Şâfiîlerdeki zahîr olan görüş ise farklıdır. Konu hakkında icmâ bulunmamaktadır.

⁷⁴¹ Kudûrî, *Muhtasarı’l-Kudûrî fî Fıkhı’l-Hanefî*, s. 165.

⁷⁴² Mücâdele, 58/3.

⁷⁴³ Kudûrî, *et-Tecrîd*. C. XI, s. 5079.

⁷⁴⁴ İbn Cüllâb, *et-Tefrî’ fî Fıkhı’l-İmâm Mâlik b. Enes*. C. II, s. 36.

⁷⁴⁵ Mücâdele, 58/3.

⁷⁴⁶ İbn Yûnus es-Sıkkîlî, *Câmi’ li Mesâilî’l-Müdevvene*. C. X, s. 767.

⁷⁴⁷ Mâverdî, *el-Hâvi’l-Kebîr fî Fıkhı Mezhebi’l-İmâmî’ş-Şâfiî*. C. X, s. 438.

4.3.2.2.1. Zihâr Kefâretinde Tertib

“Kim (köle azat etme imkânı) bulamazsa, eşine dokunmadan önce art arda iki ay oruç tutmalıdır.”⁷⁴⁸ âyeti bağlamında açıklanan zihâr kefâretinde tertibe riâyetin gerekli olduğu Hanbelî kaynaklarda yer almaktadır. Bunun manası zihâr kefâreti olarak peş peşe oruç tutabilmek için kefâret yükümlüsü olan kimsenin yanında kölesi olmaması veya köle alacak imkâna da sahip olmamasıdır. Aynı şekilde altmış fakiri doyurarak kefâreti tamamlamak içinse kişinin oruç tutmaya gücünün yetmemesi gerekir.⁷⁴⁹ Bu açıklamalardan sonra atıfta bulunduğumuz Hanbelî kaynakta bu konunun ulemâ arasında icmâ mahalli olduğu ifade edilmiştir.⁷⁵⁰

Hanefî fakîh Kâsânî kefâretleri tertip ve tahyîr açısından üçlü bir tasnife tabi tutmuştur. Bunlar: **i.** Tertibe riâyet vacip olanlar -katl ve zihâr-. **ii.** Tertip vacip olmayan ve tahyîr câiz olanlar halk -yani hacda başında oluşan bir rahatsızlıktan ötürü saçını vakitsiz tıraş etmek-. **iii.** Tertip vacip olmakla beraber tahyîr de câiz olanlar -yemin gibi ki onda kişi köle azadı, giydirme ve yemek yedirmeden birini tercih edebilir. Ancak bunlardan hiçbirine gücü yetmezse, oruç tutabilir-.⁷⁵¹ Bu tasnifte görülmüştürki zihâr kefâreti konusunda Hanefîler Hanbelîlere muvafık görüş serdetmişlerdir. Hicri beşinci asır Mâlikî âlimlerinden Kâdî Abdulvehhâb meseleyi mezkûr âyetler bağlamında ele almış, zihâr kefâreti için köle azadı, oruç ve yemek yedirmeyi ifade ettikten sonra kefâretlerin edasında tertibin bulunduğunu net bir şekilde ortaya koymuştur.⁷⁵² Şâfiîlerde de köle bulamayan kimsenin oruç tutması gerektiği hususu açıkça geçer.⁷⁵³ Ayrıca el-Üm’de zihar kefâretleri ayrı başlıklar halinde aktarılır. Başlık tertibinde mezkûr nasta geçen tertip esas alınır. Bunun yanında sık sık “*bulamazsa*” ifadesi tekrar edilir.⁷⁵⁴ Sonuç olarak zihâr kefâretinde tertibe riâyet konusunda mezhepler içerisinde herhangi bir ihtilaf görülmemektedir.

4.3.2.2.2. İki Ay Aralıksız Oruç

Konu zihar kefâreti olarak tutulacak orucun hicrî tam yani otuzlu ya da yirmi dokuzlu aylarda tutulması ile ilgilidir. Bu bağlamda konu *İki ay peş peşe oruç*

⁷⁴⁸ Mücâdele, 58/4.

⁷⁴⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*. 8/29. Buhûtî, *Keşşâfü'l-Kınâ' ani'l-İknâ'*. C. XII, s. 499.

⁷⁵⁰ Muhammed b. Muhammed el-Muhtâr eş-Şinkîtî, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni'*. C. V, s. 317.

⁷⁵¹ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertib's-Şerâi'*. C. V, s. 96.

⁷⁵² Abdu'l-Vehhâb el-Kâdî, *el-Maûne alâ Mezhebi Âlimi'l-Medîne*, s. 75.

⁷⁵³ Şâfiî, *el-Üm*. C. V, s. 300.

⁷⁵⁴ Şâfiî, *el-Üm*. C. V, s. 302.

vardır”⁷⁵⁵ ayetine dayanır. Âyette ay lafzının zikredilmesinden mülhem zihâr kefâretine herhangi bir ayın başında başlayan bir kimse ikinci ayın son günü orucunu bitirse yeterli olur. Durum aylar otuz gün olmasa da değişmez. Bunun üzerine Hanbelî kaynaklarda icmâdan bahsedilmiştir.⁷⁵⁶ Hanefilere göre zihâr kefâreti olarak oruç tutan kişi orucunu aylara endeksli olarak tutarsa, aylar yirmi dokuz gün de olsa iki ay tutulan oruç zihâr kefâreti için yeterli olur.⁷⁵⁷ Zeylaî ve diğer Hanefî fakihler de bu yönde bilgiler vermektedir.⁷⁵⁸ Mâlikîlerde⁷⁵⁹ ve Şâfiîlerde⁷⁶⁰ de hüküm aynıdır ve hüküm üzerinde ümmetin icmâı vardır.

Hanbelîler zihâr kefâretinde tutulacak orucun peş peşe olmasının vucubiyetini⁷⁶¹ aktardıktan sonra konuya Kitab’ın, Sünnet’in ve icmâın delalet ettiğini ifâde etmişlerdir.⁷⁶² Hanbelîler isti’nâfın gerekli olması için kişinin özrünün olmaması gerektiğini söylemişlerdir. Bu bağlamda peş peşe olma şartı özür olmaması durumundadır.⁷⁶³

Hanefilere göre zihâr kefâreti için köle azat etmeye güç yetiremeyen kimse iki ay peş peşe oruç tutar. Kişinin hastalık ya da başka sebeplerden dolayı ara vermesi durumunda yeniden başlaması gerekir.⁷⁶⁴ Konu hakkında açık nas⁷⁶⁵ bulunduğundan Mâlikî kaynaklarda orucun peş peşe olması mutlaklıdır.⁷⁶⁶ Şâfiî de tamamen konu hakkında diğer ilim adamları gibi düşünür.⁷⁶⁷ Sonuç olarak konunun temel ayrımlarından biri olan özür meselesinde icmâdan bahsedilemez. Ancak net bir şekilde şu da denebilir: Özürsüz kimsenin zihâr kefâretindeki oruca ara vermesi durumunda baştan başlaması gerektiği konusunda icmâ vardır.

⁷⁵⁵ Mûcâdele, 58/4.

⁷⁵⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*. C. VIII, s. 37. İshâk el-Kevsec, *Mesâilü’l-İmâm Ahmed bin Hanbel ve İshâk bin Râhuyeh*. C. IV, s. 1769.

⁷⁵⁷ İbn Mâze, *el-Muhîdu’l-Burhânî fî’l-Fıkhi’l-Nu’mânî Fıkhu’l-İmâm Ebî Hanîfe Raziya’llâhü anh*. C. III, s. 436.

⁷⁵⁸ Zeylaî, *Tebyînü’l-Hakâik Şerhu Kenzi’d-Dekâik*. C. III, s. 10. Damat Efendi, *Mecmeu’l-Enhur fî Şerhi Mülteka’l-Abhur*. C. I, s. 451.

⁷⁵⁹ Behrâm ed-Demîrî, *Tahbîru’l-Muhtasar vehuve’l-Şerhu’l-Vasad li Behrâm alâ Muhtasarı Halîl*. C. III, s. 289. Muhammed b. Sâlim el-Meclisî, *Levâmiu’d-Dürer fî Hetki Estâri’l-Muhtasar*. C. VII, s. 443.

⁷⁶⁰ Cüveynî, *Nihâyetü’l-Madlub fî Dirâyetü’l-Mezheb*. C. XIV, s. 565. Kazvîni, *el-Azîz Şerhu’l-Vecîzi’l-Ma’rûf bi’ş-Şerhi’l-Kebîr*. C. IX, s. 323.

⁷⁶¹ Buhûfî, *Keşşâfû’l-Kinâ’ani’l-İknâ’*. C. XII, s. 499.

⁷⁶² Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi’l-Müstakni’*. C. V, s. 444.

⁷⁶³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*. C. VIII, s. 26.

⁷⁶⁴ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*. C. V, s. 19.

⁷⁶⁵ Mûcâdele, 58/4.

⁷⁶⁶ İbn Cüllâb, *et-Tefrî’ fî Fıkhi’l-İmâm Mâlik b. Enes*. C. II, s. 40.

⁷⁶⁷ Şâfiî, *el-Üm*. C. V, s. 301.

4.3.2.2.3. Kefâretin İfası

Hanbelî mezhebine göre bir kimse hanımına zihâr yaptıktan sonra ona dönecekse önce köle azat edebiliyorsa köle azat eder. Bunu yapamıyorsa peş peşe iki ay oruç tutar. Köle azat etmesi iktiza eden kimsenin bunu yapmadan hanımı ile beraber olması haram kılınmıştır. Bunun yanında oruç tutarken geceleri hanımıyla cimâ yaparsa da haramdır.⁷⁶⁸ Günah işlemiş olur. Nakilde bulunulan kaynak bu noktada Hanbelîlerde icmâ olduğunu aktarmıştır.⁷⁶⁹

Hanefilerin ilk kaynaklarında konu ele alınmıştır. Muzâhirin zihâr yaptığı hanımıyla gece cimâ yapması durumunda ya da köle azat etmeden cimâ etmesi durumunda yeniden başlaması gerektiği ifade edilmiştir.⁷⁷⁰ Elbette yeniden başlamanın gerekmesi bunun aynı zamanda günah olduğunu göstermektedir. Bundan dolayı bu kimsenin Rabbine istiğfarda bulunması gerektiği de ifade edilmiştir.⁷⁷¹

Mâlikî mezhebine göre unutarak bile hanımıyla gece cimâ yapsa yeniden oruca başlar. Bunun yanında diğer iki kefâret alternatifinin vukuundan önce cimâ da isti'nâfi gerektirir.⁷⁷² Böylece Mâlikî mezhebine göre de bu durum günah olur.⁷⁷³

Şâfiîlerde de orucu tamamlamadan gece cimâ yapan yeniden başlar. Bu durum vaktinden önce namazı kılmak gibidir. Namazda nasıl yeniden namazı kılması gerekiyorsa burada da yeniden başlaması gerekir.⁷⁷⁴ Aynı şekilde ıtk ve yemek yedirilmesi gereken durumlarda da önce bunlar yerine getirilir cimâ sonra câiz olur.⁷⁷⁵ Mezhepte Allah Teâlâ'ya bu kimsenin isyan ettiği ifadeleri geçer.⁷⁷⁶ Dolayısıyla günahıdır.

Sonuç olarak mezheplerin birincil kaynaklarından yapılan nakillere göre gerek oruçtan önce gerekse ıtktan önce yapılacak olan cimanın isti'nâfi gerektireceği hakkında icmâ vardır.

⁷⁶⁸ Abdülkerim el-Lâhim, *el-Medla' alâ Dakâiki Zâdi'l-Müstekni' -Fıkhü'l-Üsra-*. C. IV, s. 197.

⁷⁶⁹ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni'*. C. V, s. 450.

⁷⁷⁰ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Aslu'l-Ma'rûf bi'l-Mebsûd*, C. II, İdâratü'l-Kur'an ve'l-Ulûmu'l-İslâmiye, Karaçi, s. 219. Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl. Mukaddime*, 237, C. II, s. 159.

⁷⁷¹ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*. C. V, s. 8.

⁷⁷² Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*. C. II, ss. 321, 322. Kayravânî İbn Ebî Zeyd, *en-Nevâdir ve'z-Ziyâdât alâ fi'l-Müdevvene min Gayrihâ min'l-Ümmehât*. C. II, s. 50.

⁷⁷³ Abdu'l-Vehhâb el-Kâdî, *el-Maûne alâ Mezhebi Âlimi'l-Medîne*, s. 895.

⁷⁷⁴ Şâfiî, *el-Üm*. C. V, s. 297. Müzenî, *Muhtasaru'l-Müzenî*. C. VIII, s. 308.

⁷⁷⁵ Mâveridî, *el-Hâvi'l-Kebîr fi Fıkhî Mezhebi'l-İmâmi'sh-Şâfiî*. C. X, s. 521.

⁷⁷⁶ Müzenî, *Muhtasaru'l-Müzenî*. C. VIII, s. 310.

4.5.3. Liân

Hanbelîler liânın vuku bulması için eşlerin cima yapmış olup olmamalarının dikkate alınmadığını, bunun icmâ ile sabit bir hüküm olduğunu ifade ederler.⁷⁷⁷

Lian yapanların evli olmaları gerektiği konusunu ele alan Haddadî'nin “سَوَاءٌ” “*cima olsun ya da olmasın*” ibaresi Hanefîlerin yaklaşımını ifade eder.⁷⁷⁸ Kâsânî'nin konuyla ilgili değerlendirmeleri de aynı bilgiyi teyit eder.⁷⁷⁹ Mâlikîlerde mulâane olması için öncesinde karı ile kocanın cimâ yapmış olması gibi bir şartın aranmadığı görülmektedir.⁷⁸⁰ Şâfiî mezhebinde de liânın gerçekleşmesi için cimâ şart koşulmamıştır.⁷⁸¹ Sonuç olarak tarafların cimâ yapmış ya da yapmamış olmaları liânda dikkate alınmamıştır. Böylece liâna cimanın etkisinin olmadığı üzerine icmâ vardır.

4.6. Mefkud

Kendisinden haber alınamayan kimsenin mefkud olarak değerlendirilmesi için gereken süre önem arz etmektedir. Kendisinden haber alınamayan kimsenin hanımının dört yıl bekledikten ve buna ilaveten de vefat iddeti bekledikten sonra başka biri ile evlenebileceği hususunda Hanbelî mezhebi kaynaklarında sahabenin icmânının bulunduğu nakledilir.⁷⁸² Kitâbu'l-Asl'da İmâm Muhammed İmâm-ı Âzam aracılığı ile Hz. Ali'den yaptığı rivâyette kadının kocasının ölümü ya da onu boşadığı âşikar olana kadar beklemesi gerektiği ifade edilir.⁷⁸³ Hz. Ali'den yapılan nakil konu hakkında sahabe icmaı bulunmadığını göstermektedir.⁷⁸⁴ âlikîlerde de mefkudun bekleme suresi dört yıldır. Vefat iddeti bekledikten sonra kadın evlenebilir.⁷⁸⁵ Şâfiîlerde de kadın dört yıl ve vefat iddeti bekler. Sonra evlenebilir.⁷⁸⁶ Bu Şâfiînin kadîm görüşüdür. Cedîd görüşü ise kesin olarak kocanın ölüm haberi gelene kadar kadının beklememesi gerektiğidir.⁷⁸⁷ Sonuç olarak konu hakkında ihtilaf vardır.

⁷⁷⁷ İbni Ebi Ömer, *eş-Şerhu'l-Kebir alâ Metni'l-Mukni'*. C. IX, s. 16.

⁷⁷⁸ Haddâdi Ebû Bekir, *el-Cevheratü'n-Neyyira*. C. V, s. 69.

⁷⁷⁹ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertib's-Şerâi'*. C. III, s. 241.

⁷⁸⁰ İbn Yûnus es-Sıkkîlî, *Câmi' li Mesâilü'l-Müdevvene*. C. X, s. 939. Lahmî, *et-Tebisira*. C. V, s. 2436.

⁷⁸¹ Cüveynî, *Nihâyetü'l-Madlub fî Dirâyetü'l-Mezheb*. C. XV, s. 12.

⁷⁸² Ebû Ya'lâ el-Kâdî, *el-Mesâilü'l-Fıkhiyye min Kitâbi'l-Rivâyetine ve'l-Vechîne*, C. II, Mektebetü'l-Meârif, Riyâd 1985, s. 222.

⁷⁸³ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*. C. IX, s. 350.

⁷⁸⁴ Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*. C. VIII, s. 427.

⁷⁸⁵ Ebû Muhammed Celâlüddin Abdullah b. Necm b. Şâs b. Nezzâr el-Cezâmî es-Sağdî el-Mâlikî, *Akdü'l-Cevâhiri'l-Semîne fî Mezhebi Âlimi'l-Medîne*. C. II, s. 527.

⁷⁸⁶ Şâfiî, *el-Üm*. C. IV, s. 78.

⁷⁸⁷ Mâverdî, *el-Hâvî'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi'l-İmâmi's-Şâfiî*. C. XI, s. 317.

Hanbelîlerde esirin hanımının, esirin öldüğüne dair haber alana kadar evlenemeyeceği konusunda icmâ vardır.⁷⁸⁸ Bu icmâyı Hanefî,⁷⁸⁹ Mâlikî⁷⁹⁰ ve Şâfiîlerden⁷⁹¹ yapılan nakiller desteklemektedir. Konu hakkında icmâ bulunmaktadır.

Eşinden haber alınmayan kadının dört yıla ek olarak vefat iddeti beklemesi gerekir. Bu müddeti bekledikten sonra dilerse başkasıyla evlenebilir. Başkasıyla evlenen kadının ilk kocası çıkıp gelse, gelen koca dilerse karısını alır. Evliliğine devam eder. Dilerse eşini yanına almaz. Kadına ödediği mehir ona iade edilir. Hanbelî kaynaklar bu hususta sahabenin icmâ olduğunu aktarır.⁷⁹²

Hanefîler kadının eski kocasına döneceğini, muhayyerliğin söz konusu olmadığını ifade ederler.⁷⁹³ Konu Hanefîlerde mefkûd hakkında karar vermenin süresi ile alakalıdır. Zira onlara göre kadının evlemeden beklemesi gerekir. Çünkü onlar mefkûdun ölümüne hükmedilmesi için süre vermezler. Süre verseler de bu süre yüz on yıl veya mefkûdun yaşıtları ölene kadar gibi uzun bir süredir.⁷⁹⁴ Bu bağlamda kadının evlenmesi söz konusu olmayacağına göre icmân konusu da söz konusu olmayacaktır.⁷⁹⁵ Mâlikîler cimanın olması durumunda ikinci kocanın kadınla kalmaya daha hak sahibi olduğunu ifade ederler.⁷⁹⁶ Şâfiî mezhebinde mefkûddan haber alınmadıkça kadın başka erkekle evlenemez. Zira şek ile yakîn zâil olmaz.⁷⁹⁷ Müzenî'ye göre hâkim kararı ile dört yıl dört ay on gün bekledikten sonra kadının evlenmesi ve cima olması durumunda, diğer koca ile olan evlilik bağı devam ettiği için ikinci kocanın nikâhı câiz olmaz.⁷⁹⁸ Sonuç olarak konu hakkında icmâ bulunmamaktadır.

4.7. İddet

Konu hakkındaki icmâlar şunlardır:

⁷⁸⁸ İbn Müflih, *el-Mübdî' fî Şerhi'l-Mukni'*. C. VII, s. 93.

⁷⁸⁹ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Hücce alâ Ehli'l-Medîne*. C. IV, s. 67.

⁷⁹⁰ İbn Yûnus es-Sıkkîlî, *Câmi' li Mesâilî'l-Müdevvene*. 10/624. Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Mehezzeb*.

⁷⁹¹ Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Mehezzeb*. C. XVIII, s. 158.

⁷⁹² Ebû Ya'lâ el-Kâdî, *el-Mesâilü'l-Fıkhîyye min Kitâbi'l-Rivâyetine ve'l-Vechîne*, C. II, Mektebetü'l-Meârif, Riyâd, 1985, ss. 222-223. İbn Müflih, *el-Mübdî' fî Şerhi'l-Mukni'*. C. VII, s. 91.

⁷⁹³ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Hücce alâ Ehli'l-Medîne*. C. IV, s. 52.

⁷⁹⁴ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*. C. IX, s. 352.

⁷⁹⁵ Kudûrî, *et-Tecrid*. C. X, s. 5330.

⁷⁹⁶ İbn Yûnus es-Sıkkîlî, *Câmi' li Mesâilî'l-Müdevvene*. C. X, s. 612. İbn Rüşt, *el-Mukaddimâtü'l-Mümezhidât*. C. I, s. 531.

⁷⁹⁷ Şâfiî, *el-Üm*. C. VII, s. 250. Müzenî, *Muhtasaru'l-Müzenî*. C. VIII, s. 330.

⁷⁹⁸ Müzenî, *Muhtasaru'l-Müzenî*. C. VIII, s. 330.

1	Cimâ iddete sebep olur.
2	Karısını boşamış olan koca iddet içerisinde karısını tekrar nikâhına alabilir.
3	İddet dolduktan sonra yeni nikâh ile evlilik devam eder.
4	Ric'î talâk iddeti beklerken kocası ölen kadın vefat iddeti bekler.
5	Adet görmeyen küçüğün iddeti üç aydır.
6	Adetten kesilmiş olan kadının iddeti üç aydır.
7	Ceninde âdemiyyet vasıfları belli olunca oluşan doğum ya da düşük iddeti bitirir.
8	Hayız gören kadının iddeti 'tuhr'ladır.
9	Kocası ile cimâ yapmamış kadın kocası ölmesi durumunda vefat iddeti bekler.

İddet “*belli bir bekleme*” anlamına gelir. İddet kadının durumuna göre çeşitlilik arzetsede iddetteki salt gaye rahmin temizlenmesidir. Bunun yöntemi hamilede doğumla, hayız görenlerde kur’la, hayız görmeyenlerde ayla olmak üzere tezahür eder. İddetin mutlak varlığı icmâ ile sabittir.⁷⁹⁹ İddetin Kitab’dan delili “*Farz olan bekleme müddeti dolmadan, nikâh kıymaya kalkışmayın*”⁸⁰⁰ ayetidir.⁸⁰¹

Temel olarak iddet cimâ ile bağlantılıdır. Bunu Hanbelî kaynaklarda yer alan “*koca eşiyle cima yapınca bi'l-icmâ iddet gerekir*” nakli teyit etmektedir. Konunun temellendirilmesinde “*Mümin kadınları nikâhlayıp da, henüz zifafa girmeden onları boşarsanız, onları sayacağınız bir iddet süresince bekletme hakkınız yoktur*”⁸⁰² âyeti kullanılır. Âyette iddetin şartı olarak cimâ zikrediliyor. Bu durumda nikâh olsa da cimâ olmadığı zaman iddet gerekmecektir.⁸⁰³ İlgili hüküm gerek Hanefî⁸⁰⁴

⁷⁹⁹ Buhûfî, *Keşşâfû'l-Kinâ' ani'l-İknâ'*. C. XIII, s. 7. Muhammet b. Muhammed el-Muhtâr eş-Şinkîti, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni'*. C. II, s. 324.

⁸⁰⁰ Bakara, 2/235.

⁸⁰¹ İshâk el-Kevsec, *Mesâilü'l-İmâm Ahmed bin Hanbel ve İshâk bin Râhuyyeh*. C. IV, s. 1910.

⁸⁰² Ahzap, 33/49.

⁸⁰³ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni'*. C. V, s. 467.

⁸⁰⁴ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*. C. IV, s. 437.

kaynaklarda gerek Mâlikî⁸⁰⁵ kaynaklarda gerekse Şâfiî⁸⁰⁶ kaynaklarda Hanbelîlere aynıdır, konu hakkında icmâ vardır.

4.7.1. Hayız Gören Kadının İddeti

Hanbelî eserlerde belirtildiğine göre hayız gören kadının iddetinin kur'la olduğu noktasında âlimlerin icmâı vardır.⁸⁰⁷

Kudûrî kadını eşi boşadığı zaman iddetinin üçüncü hayızdan çıkmakla biteceğini ifade eder.⁸⁰⁸ Hanefîler kur' lafzına hayız anlamı verse de böyle bir kadının iddetinin kur'la olduğunu ifade edebiliriz. Böylece Hanefîlerde hayız gören kadının iddeti hayız dedikleri kur'la olur.⁸⁰⁹ Mâlikîlere göre de hayız gören kadının iddeti kur'la olur.⁸¹⁰ İddet ve istibrâ' ayırımına giden Şâfiî metinlere göre hayız gören normal kadının iddeti kur'la olur.⁸¹¹ Sonuç olarak tüm mezheplerin ittifakıyla ümmetin icmâı olan durum, iddetin hayızla olması ya da tuhurla olması değil mutlak olarak kur'la olmasıdır.

4.7.2. Hamile Kadının İddeti

Hamile bir kadını kocası boşarsa ya da kocası o hamileyken ölürse iddeti çocuğunu doğurunca son bulur. Hanbelî kaynaklarda bu konuda icmâ olduğu aktarılır.⁸¹² Hanbelîler icmâı temellendirirken “*Hamile olanların bekleme süresi doğum yapımlarıyla sona erer*”⁸¹³ âyetini delil olarak kullanırlar.⁸¹⁴

Hanefîler oluşan icmâa aykırı bir görüş ifade etmezler.⁸¹⁵ Zeylaî'nin Kenz üzerine yazmış olduğu şerhte hamile olan kadının, kocasının ölmesi ya da kocasının

⁸⁰⁵ Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*. C. II, s. 160.

⁸⁰⁶ Şâfiî, *el-Üm*. C. V, s. 264.

⁸⁰⁷ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi 'l-Müstakni'*. C. V, s. 480.

⁸⁰⁸ Kudûrî, *et-Tecrîd*. C. X, s. 5279.

⁸⁰⁹ Süğdî, *en-Netf fi 'l-Fetâvâ*. C. I, s. 329.

⁸¹⁰ Kayravânî İbn Ebî Zeyd, *en-Nevâdir ve 'z-Ziyâdât alâ fi 'l-Müdevvene min Gayrihâ min 'l-Ümmehât*. C. V, s. 23.

⁸¹¹ İbnü 'l-Mühâmilî, *el-Lübâb fi 'l-Fikhi 'ş-Şâfiî*, s. 340.

⁸¹² Zerkeşî, *Şerhu 'z-Zerkeşî alâ Muhtasari 'l-Hırakî*. C. V, s. 552. İbn Kudâme, *el-Muğnî*. C. VIII, s. 117.

⁸¹³ Talâk, 65/4.

⁸¹⁴ Zerkeşî, *Şerhu 'z-Zerkeşî alâ Muhtasari 'l-Hırakî*. C. V, s. 552.

⁸¹⁵ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*. C. V, s. 404. Cessâs, *Şerhu Muhtasari 't-Tahâvî*. C. V, s. 240. Serahsî, *el-Mebsûd*. C. VI, ss. 15, 31, 53. Alâuddîn es-Semerkandî, *Tuhfetü 'l-Fukahâ*. C. II, s. 245. Kâsânî, *Bedâiu 's-Sanâi' fi Tertib 'ş-Şerâi'*. C. III, s. 192, 196. Mergmânî, *el-Hidâye fi Şerhi 'l-Bidâyeti 'l-Mübtedî*. C. II, ss. 274, 275, 276. İbn Mâze, *el-Muhîdu 'l-Burhânî fi 'l-Fikhi 'l-Nu'mânî Fıkhu 'l-İmâm Ebî Hanîfe Raziya'llâhü anh*. C. III, ss. 458, 463.

onu boşaması durumunda bekleyeceği iddet miktarı ile ilgili hükmün oluşma seyrine dair bilgiler verir.⁸¹⁶

Mâlikîler de Hanbelîlerle aynı fikirdedir.⁸¹⁷ Mâlikî kaynaklar meseleyi temellendirirken ilgili âyete dayanmanın yanında kaynaklarda Sübey'a el-Eslemiyeye hadisi olarak zikredilen şu nakle de çoğunlukla yer verirler.⁸¹⁸ İbn Abbâs ve Ebu Hüreyre'ye kocası vefa eden hamile kadının iddeti konusunda soruldu. İbn Abbâs *"İki iddetin en uzununu olacak"* dedi. Ebû Hüreyre *"Kadın doğurunca evlenmek onun için helâl olur"* dedi. Bunun üzerine Ebu Seleme b. Abdurrahmân Peygamber'in (s.a.v.) hanımı Ümmü Seleme'nin yanına vardı ve konuyu ona sordu. Ümmü Seleme dedi ki: *"Sübey'a el-Eslemiyeye kocası vefat ettikten sonra doğum yaptı. Sonra ona iki kişi talip oldu. Biri genç diğeri yaşlıydı. Kadın genci tercih etti. Yaşlı kişi henüz nikâhın helâl olmadığını söyledi. Kadın Hz. Sorusu üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) 'Sana evlenmek helâl oldu. Dilediğinle evlen' buyurdu."*⁸¹⁹

Mâlikî fakîh İbn Rüşt *"Hamile olanlarınsa bekleme süresi doğum yapmalarıyla sona erer"*⁸²⁰ ve *"Sizden ölenlerin geride bıraktığı eşleri kendi başlarına dört ay on gün beklerler"*⁸²¹ âyetleri üzerinden yapılan nesih ve/veya tahsis değerlendirmelerini paylaştıktan sonra konu hakkında İbn Abbâs'ın nesih ve tahsise gitmediğini iki âyeti beraber değerlendirerek hamile kadının iddetinin iki iddetin en uzağı olacağını ifade ettiğini nakleder.⁸²² Bu nakil konumuz açısından son derece önemli bir nakildir.

Şâfiî'ye göre hamile olduğu halde eşinden boşanan kadının iddeti doğum yapana kadardır.⁸²³ Böylece Şâfiîlerin de Hanbelîlerle aynı görüşte olduğu görülmektedir.⁸²⁴

⁸¹⁶ Zeylâî, *Tebyînü'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*. C. III, s. 28.

⁸¹⁷ Abdu'l-Vehhâb el-Kâdî, *el-Maûne alâ Mezhebi Âlimi'l-Medîne*, s. 914. İbn Yûnus es-Sıkkîlî, *Câmi' li Mesâilî'l-Müdevvene*. C. X, s. 560. İbn Rüşt, *el-Beyân ve't-Tansîl*. C. V, s. 345. İbn Rüşt, *Bidâyetü'l-Müçtehit ve Nihâyetü'l-Muktasit*. C. III, ss. 112, 115. Racrâcî, *Menâhicü't-Tahsîl ve Netâicü li Tâifi't-Te'vîl fi Şerhi'l-Müdevvene ve Halli Müşkilâtihâ*. C. IV, s. 182.

⁸¹⁸ Lahmî, *et-Tefsira*. C. V, s. 2201.

⁸¹⁹ Mâlik b. Enes, *el-Muvata'*. C. II, ss. 589, 299. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*. C. XXXX, s. 262. İbni Hibbân, *Sahîhu İbni Hibbân*. C. X, s. 134.

⁸²⁰ Talâk, 65/4.

⁸²¹ Bakara, 2/234.

⁸²² İbn Rüşt, *el-Mukaddimâtü'l-Mümehhidât*. C. I, s. 513.

⁸²³ Şâfiî, *el-Üm*. 5/235.

⁸²⁴ Mâverî, *el-Hâvi'l-Kebîr fi Fikhi Mezhebi'l-İmâmi's-Şâfiî*. C. XI, ss. 189, 223, 235, 236, 333.

Konu hakkındaki mezheplerin görüşleri konuyu ümmetin icmâî kılar nitelikte olmakla beraber İbn Rüşt'ün İbn Abbâs'tan yaptığı nakil kafaları karıştırır mahiyettedir. Bu da icmâdan söz etmemizi engellemektedir.

4.7.3. Adetten Kesilmiş veya Henüz Adet Görmeyen Kişinin İddeti

Hanbelîler adetten kesilmiş olan veya adet görmeyen kadının boşanması durumunda iddet süresinin üç ay olduğunda icmâ etmişlerdir.⁸²⁵

İcmânın dayanağını “Kadınlarınızdan adetten kesilmiş olanlarla, henüz adet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz onların bekleme süresi üç aydır”⁸²⁶ âyeti oluşturmaktadır.⁸²⁷

Hayızdan kesilmiş veya hayız görmemiş olan kadının iddeti hayıza bedel olarak üç aydır diyen Hanefiler Hanbelîlerle hem fikirdir. Onların da dayandığı delil Hanbelîler gibi talâk suresi dördüncü âyetidir.⁸²⁸ Hayızdan kesilmiş ve henüz hayız olmamış kadın konusunda hür ile cariye arasında fark yoktur diyen⁸²⁹ Mâlikîler⁸³⁰ de Hanbelîlerle aynı görüştedir.

el-Ümm'de⁸³¹ ve diğer Şâfiî kaynaklarda da hüküm, Hanbeli literatürde belirtildiği gibi ele alınmaktadır.⁸³² Sonuç olarak adet görmeyen veya adetten kesilmiş olan kadının iddetinin üç ay olduğu konusunda icmâ vardır.

⁸²⁵ Zerkeşî, *Şerhu'z-Zerkeşî alâ Muhtasari'l-Hırakî*. C. V, s. 545. İbn Kudâme, *el-Muğnî*. C. VIII, s. 105.

⁸²⁶ Talâk, 65/4.

⁸²⁷ Zerkeşî, *Şerhu'z-Zerkeşî alâ Muhtasari'l-Hırakî*. C. V, s. 545. İbn Kudâme, *el-Muğnî*. C. VIII, s. 105.

⁸²⁸ Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi' fî Tertib 'ş-Şerâi'*. Mevsilî, *el-İhtiyâr fî Te'lîli'l-Muhtâr*. C. III, s. 172. Bâbertî, *el-Înâye Şerhu'l-Hidâye*. C. III, s. 475. İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadîr ale'l-Hidaye*. C. III, s. 475.

⁸²⁹ İbn Yûnus es-Sıkkîlî, *Câmi' li Mesâili'l-Müdevvene*. C. X, s. 559.

⁸³⁰ Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*. C. II, s. 378. Abdu'l-Vehhâb el-Kâdî, *el-Maûne alâ Mezhebi Âlimi'l-Medîne*, s. 718. İbn Rüşt, *el-Beyân ve't-Tansîl*. C. V, s. 388. Racrâcî, *Menâhicü't-Tahsîl ve Netâiciü li Tâifi't-Te'vîl fî Şerhi'l-Müdevvene ve Halli Müşkilâtihâ*. C. I, s. 166. C. IV, s. 182. Halîl b. İshâk el-Cündî, *et-Tevzîh fî Şerhi'l-Muhtasari'l-Fer'î li İbn'l-Hâcib*. C. V, s. 21. Nepravî, *el-Fevâkihü'l-Devânî alâ Risâleti İbni Ebî Zeyd el-Kayravanî*. C. II, s. 58. Muhammed b. Sâlim el-Meclisî, *Levâmiu'd-Dürer fî Hetki Estâri'l-Muhtasar*. C. VII, s. 513.

⁸³¹ Şâfiî, *el-Üm*. 5/229.

⁸³² Mâveridî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi'l-İmâmî's-Şâfiî*. C. XI, s. 193. Şîrâzî, *el-Mühezzebe fî Fıkhi'l-İmâmî's-Şâfiî*. C. III, s. 121. Cüveynî, *Nihâyetü'l-Madlub fî Dirâyetü'l-Mezheb*. C. XV, s. 158. Begavî, *et-Tehzîb fî Fıkhi'l-İmâm eş-Şâfi*. C. VI, s. 241.

4.7.4. Erken Doğum ya da Düşükte İddet

Ademiyet vasıfları çocukta meydana gelince - başın, elin ayağın oluşması gibi- doğum ya da düşükten dolayı iddetin bitişinin vaki olacağı konusunda İbni Kudâme ihtilaf olmadığını aktarır.⁸³³

İmam Muhammed el-Asl'da yaratılışı belli olmayan düşüğün iddeti bitirmeyeceğini ifade eder.⁸³⁴ Bu ifade yaratılışı belli olan ceninin iddeti bitirici olduğu anlamına gelir. Kudûrî de açıkça bunu ifade eder.⁸³⁵

Mâlikîlerde iddetin bitmesi için mudga ya da alaka olması yeterlidir. Bu durumsa ceninin ademî oluşu ile ilgili tanımlamalardan olan “*tahdîd*”, “*bâne*” ve “*tasvîr*” kavramarı ile tanımlanan durum değildir.⁸³⁶ Bu durumda Mâlikîlerin icmâ karşısındaki durumu ademî vasıftan daha önceki bir sureti iddetin bitişini kabul edebildiklerine göre ademiyet oluşunca bunu kabul etmeleri daha evla olacaktır. Şâfiîlerde çocukta yaratılış çizgileri ve sureti oluşunca iddet biter.⁸³⁷ Sonuç olarak konu hakkında icmâ vardır.

4.7.5. Vefât İddeti

Hanbelîlerde kocası vefat eden bir kadının dört ay on gün iddet beklemesi gerekir. Bu durumda ölen koca ile iddet bekleyecek olan kadının arasında cimanın olmamış olması konuya tesir etmez. Hanbeli kaynaklarda, hüküm üzerinde icmâ bulunduğu belirtilmektedir.⁸³⁸

Konunun temellendirilmesinde “Sizden ölenlerin, geride bıraktıkları eşleri, kendi başlarına (evlenmeden) dört ay on gün beklerler”⁸³⁹ âyeti kullanılır. Bunun yanında Hz. Peygamber’in (s.a.v.) “Allah’a ve ahirete inanan hiçbir kadına, ölüye üç günden fazla yas tutması helâl değildir. Ancak kadın ölen kocasına dört ay on gün yas tutar”⁸⁴⁰ hadisi kullanılır. Âyet ve hadis mutlak olduğu için umum ifade ettiği yani cimâ yapılmamış kadını ayırmadığı ifade edilmiştir.⁸⁴¹

⁸³³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*. C. VIII, s. 119. Muhammed b. Abdülvehhâb, *Muhtasaru'l-İnsâf ve Şerhu'l-Kebîr*, ss. 696, 697.

⁸³⁴ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*. C. IV, ss. 400, 415.

⁸³⁵ Kudûrî, *et-Tecrîd*. C. X, s. 5340.

⁸³⁶ Kâdî Abdülvehhâb, *el-İşrâf alâ Nüketi Mesâili'l-Hilâf*. C. III, s. 797

⁸³⁷ Rûyânî, *Bahru'l-Mezheb*. C. XI, s. 273.

⁸³⁸ İbni Ebi Ömer, *eş-Şerhu'l-Kebîr alâ Metni'l-Mukni*. C. IX, s. 88. Buhûtî, *Keşşâfü'l-Kınâ' ani'l-İknâ'*. C. XIII, s. 16.

⁸³⁹ Bakara, 2/234.

⁸⁴⁰ Buhârî, Cenâiz, 30. Mülim, Talâk, 9.

⁸⁴¹ İbni Ebi Ömer, *eş-Şerhu'l-Kebîr alâ Metni'l-Mukni*. C. IX, s. 89.

İddetin sadece kadının rahminin temiz olup olmadığını anlamak için emredilen bir mefhum olmadığını bu örnek ortaya koymaktadır. Zira burada bu varsayım üzerinden hareket edilseydi iddetin gerekli olmaması lazım gelirdi. Bu durumdaki kadının rahminin temiz olduğunun anlaşılması için iddet beklemesine gerek yoktur. Öyleyse iddetteki tek mefhum kadının rahminin temiz olduğunun anlaşılması değildir. Belki de burada kadının toplum nazarında yüzünün kızarmaması için bir müddet beklemesi mefhumu vardır.

Hanbelîlerin kocası vefat eden kadının cimâ olmamış olsa da iddet bekleyeceği görüşü hem Hanefîlerin⁸⁴² hem Mâlikîlerin⁸⁴³ hem de Şâfiîlerin⁸⁴⁴ kaynaklarında mevcuttur. Dolayısıyla konu hakkında ümmet icmâ etmiştir.

4.7.6. Bâtıl Nikâhta İddet

Hanbelî mezhebine göre nikâh bâtil olduğunda cima olsa da kadının vefat iddeti beklemesi icmâen gerekmez. Zira Hanbelîlerde bâtil nikâh yok hükmündedir.⁸⁴⁵

Hanefîlerde gayr-i müslim erkekle Müslüman bayanın nikâhı ele alınmıştır ve nikâhın bâtil olduğu ve iddet beklemesinin gerekmediği ifade edilmiştir.⁸⁴⁶ Aynı şekilde mezhepte evlenilmesi haram olan akrabalarla evlenmenin de bâtil olduğu ifade edilmiştir ve iddetin gerekmediği aktarılmıştır. Hanefîlerde de açık bir şekilde batıl nikâhın yok hükmünde olduğu ifade edilmiştir.⁸⁴⁷

Mâlikîlerde batıl nikâh bazı sonuçlar doğurur.⁸⁴⁸ Bu ifadeden bâtil nikâh sonucu kadının vefat iddeti beklemeyeceği noktasında Mâlikîlerin muhalefeti ortaya çıkar.

Şâfiî mezhebinde batıl nikahlardan olan beynunet-i kübra sonrası helallik için yapılan nihak ve mut'a nikahının sonuçlarına baktığımızda bu kimseler hakkında

⁸⁴² Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*. C. V, s. 239.

⁸⁴³ Abdu'l-Vehhâb el-Kâdî, *el-Maûne alâ Mezhebi Âlimi'l-Medîne*, s. 918. İbn Yûnus es-Sıkkîlî, *Câmi' li Mesâili'l-Müdevvene*. C. X, s. 561.

⁸⁴⁴ Şîrâzî, *el-Mühezzebe fî Fıkhi'l-İmâmi's-Şâfiî*. C. III, s. 123.

⁸⁴⁵ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni'*, C. V, s. 468.

⁸⁴⁶ Haskefî Alâu'd-Dîn, *ed-Dürri'l-Muhtâr Şerhu Tenviri'l-Ebsâr ve Câmiu'l-Bihâr*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrût, 2002, s. 254. İbni Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr alâ Dürri'l-Muhtâr*, C. III, s. 555.

⁸⁴⁷ İbni Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr alâ Dürri'l-Muhtâr*, C. III, s. 132.

⁸⁴⁸ İbn Cüllâb, *et-Tefrî' fî Fıkhi'l-İmâm Mâlik b. Enes*, C. I, s. 397,398.

mirâsın tahakkuk etmeyeceği, nikâhın ahkâmından olan çocuğun nesebi ve iddet dışında bir şey vaki olmayacağı ifade edilmektedir.⁸⁴⁹

Sonuç olarak konu ihtilaflıdır. Bâtıl nikâhla oluşan bir evliliğin vefatla sonuçlanması halinde Hanbelî ve Hanefîlere göre iddet gerekmezken Mâlikî ve Şâfiîlere göre iddet gerekir.

4.7.7. İddet Sonrası Yeniden Nikâh

Konu ric'i talâkla alakalıdır. Koca karısını boşadığı zaman iddeti dolmadan karısına dönerse yeni nikâh gerekmez. Ancak iddeti dolması halinde dönmek ancak yeni bir nikâhla mümkündür. Hanbelî kaynaklarda bu mana üzerinde icmâ olduğu aktarılmıştır.⁸⁵⁰

Hanbelîlerin icmâen ortaya koyduğu iddet bittikten sonra yeni bir nikâhla koca ve karının evliliğe devam etmelerinin mümkün olması hükmü Hanefî,⁸⁵¹ Mâlikî⁸⁵² ve Şâfiî⁸⁵³ kaynaklarda da mevcut olan bir hükümdür. Böylece konu hakkında ümmetin icmâsı vardır.

4.8. İhdâd

İhdâd, kadının iddet beklerken yas tutması, süs ve koku kullanmamasıdır.⁸⁵⁴

4.8.1. Genel Olarak İhdad

Kadının yas tutması, ayrılık türlerine göre farklılık arz eder.⁸⁵⁵ Bu türlerden biri olan ric'i talâktan dolayı yas tutmanın gerekmediği,⁸⁵⁶ bâin talâktan dolayı yas tutmanın mübâh olduğu ifade edilir.⁸⁵⁷ Bu açıklamaları verdikten sonra vefat iddeti bekleyen kadının dört ay on gün yas tutması Hanbelîlere göre farzdır. Bu durum üzerine icmâ olduğu ifade edilmiştir.⁸⁵⁸ Konunun delili olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "*Allah'a ve ahirete inanan hiçbir kadına, ölüye üç günden fazla yas tutması*

⁸⁴⁹ Şâfiî, *el-Üm*, C. V, ss. 85,86.

⁸⁵⁰ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*. C. V, s. 405.

⁸⁵¹ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*. C. IV, s. 396. Serahsî, *el-Mebsûd*. C. VI, s. 19.

⁸⁵² İbn Cüllâb, *et-Tefrî' fî Fıkhi'l-İmâm Mâlik b. Enes*. C. II, s. 8.

⁸⁵³ Şîrâzî, *el-Mühezzebe fî Fıkhi'l-İmâmî's-Şâfiî*. C. III, s. 48.

⁸⁵⁴ Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*. C. V, s. 244.

⁸⁵⁵ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*. C. V, ss. 498, 500.

⁸⁵⁶ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*. C. V, s. 498.

⁸⁵⁷ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*. C. V, s. 499.

⁸⁵⁸ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi'l-Müstakni*. C. V, s. 498.

helâl değildir. Ancak kadın ölen kocasına dört ay on gün yas tutar.”⁸⁵⁹ şeklindeki beyanı esas alınmıştır.

Hanefilere göre de kadının ölen kocası için iddet beklerken süs ve koku kullanmamak suretiyle yas tutması zorunludur.⁸⁶⁰

Mâlikîlerde “لِحْدَاد” lafzının çerçevesi çizilmiştir. Bu kapsamda kadının takı ve sürmeye yaklaşmaması, vücuduna süreceği siyah boya dışındaki boyalardan ve tüm kokulardan uzak durması, kına yakmaması, koku kullanmaması ve saçını örmemesi değerlendirilmiştir. Mâlikî mezhebine göre de vefattan dolayı yas tutmak gerekir.⁸⁶¹

Şâfiî otorite Mâverî’nin Şâfiî’den yaptığı nakle göre konu mezkûr hadis kapsamında ele alınmıştır ve hadisteki açık ifadedden dolayı vefat iddeti bekleyen kadının yas tutması gereklidir.⁸⁶²

Sonuç olarak mezhepler arasında ihdâdın ne olduğu, vefaatin dışındaki iddetlerde yas tutmanın hükmü, kimlerin yas tutacağı konusunda ihtilâflar olsa da vefat iddeti bekleyen kadının iddet beklerken yas tutmasının vucubiyeti noktasında icmâ vardır. Buradaki icmâ mezheplerin icmâdır. Zira Hasan el-Basrî ve Şa’bî’nin bunu dört ay on gün olarak vacip görmedikleri aktarılmıştır. Bunların bu noktadaki itirazı mutlak olarak vacip olmadığına değil süresinedir. Bu bağlamda her ne olursa olsun az ya da çok vefat iddetinden dolayı yas tutma noktasında icmâ vardır.⁸⁶³

Hanbelî mezhebi nazarında kadın yas tutma esnasında koku sürünemez. Bu babda zikredilen birçok yasağın yanında koku noktasında mezhepte icmâ vardır.⁸⁶⁴ Konu hakkında Hanefîlerin,⁸⁶⁵ Mâlikîlerin⁸⁶⁶ ve Şâfiîlerin⁸⁶⁷ hükmü de yas tutarken koku sürmenin yasak olduğudur. Böylece konu hakkında icmâ vardır.

4.8.2. İhdadın Hükümü

İhdad, Hanbelîlerde gerek beynûneti sugrâ gerekse beynûneti kübrâ olsun ric’i olmayan boşamalardan dolayı kadının yas tutması olarak değerlendirilmiştir.⁸⁶⁸

⁸⁵⁹ Buhârî, Cenâiz, 30. Mülîm, Talâk, 9.

⁸⁶⁰ Cessâs, *Şerhu Muhtasari’t-Tahâvî*. C. V, s. 244.

⁸⁶¹ Zerrûk, *Şerhu Zerrûk alâ Metni’r-Risâle*, C. II, Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrût, 2006, s. 704.

⁸⁶² Mâverî, *el-Hâvi’l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi’l-İmâmi’s-Şâfiî*. C. XI, s. 273.

⁸⁶³ Mâverî, *el-Hâvi’l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi’l-İmâmi’s-Şâfiî*. C. XI, s. 273.

⁸⁶⁴ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi’l-Müstakni’*. C. V, s. 500.

⁸⁶⁵ Cessâs, *Şerhu Muhtasari’t-Tahâvî*. C. V, s. 244.

⁸⁶⁶ Halîl b. İshâk el-Cündî, *et-Tevzîh fî Şerhi’l-Muhtasari’l-Fer’î li İbn’l-Hâcib*. C. V, s. 65.

⁸⁶⁷ Mâverî, *el-Hâvi’l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi’l-İmâmi’s-Şâfiî*. C. XI, s. 276.

⁸⁶⁸ Buhârî, *Keşşâfû’l-Kinâ’ ani’l-İknâ’*. C. XIII, s. 45.

Hanefî fakih Kâsânî, “kâle ashâbunâ” ifadesinin devamında her iki beynûne hakkında da Hanefîlerin hükmünün vucubiyet olduğunu ifade eder.⁸⁶⁹

Şâfiî mezhebine göre sadece vefaatt iddetinden dolayı yas gerekir. Zira onlara göre hükmü düzenleyen nas sadece vefaatt iddeti hakkında gelmiştir. Bu nassa göre Hz. Peygamber (s.a.v.) “Allah’a ve ahirete inanan hiçbir kadına, ölüye üç günden fazla yas tutması helâl değildir. Ancak kadın ölen kocasına dört ay on gün yas tutar”⁸⁷⁰ buyurmuştur. Bu nastaki illet ise kadının kocasının ölümü ile onunla yaşadığı iyi geçim ve beraberlikten dolayı üzülmesidir. Bu mana ise talâk yolu ile boşamada mevcut değildir. Hatta kadını boşayan koca onu rahatsız eden ve kendi tercihi ile bağıni koparan şahıstır. Bu durumda burada oluşan mana hadisteki illet olarak kabul edilen manayı taşımamanın ötesinde bu manaya tamamen zıttır. Hanefîler yoksunluğun kocanın vefatı ile olduğu gibi talâkla da mümkün olduğunu ifade etmek suretiyle ihdâdı talâk sonucu beklenen iddet sürecinde de gerekli görürler.⁸⁷¹ Bunun yanında Şâfiî’nin mezhebi cedidine göre bâin talâk sonucu ihdad müstahaptır.⁸⁷²

Mâlikîlerde bâin talâk sonucu iddet bekleyen kimseye ihdâd gerekmez.⁸⁷³ Sonuç olarak konu ihtilaflıdır.

Hanbelîlere göre ric’i talâktan dolayı iddet bekleyen kadının yas tutmasının gerekmediği noktasında icmâ vardır.⁸⁷⁴ Hanefîlere göre ric’i talâk sonucu iddet bekleyen kadına yas tutma yoktur.⁸⁷⁵ Hatta konu hakkında Semerkandî Tuhfe’de icmâ olduğunu ifade eder.⁸⁷⁶ Mâlikîlere göre sadece vefat iddeti sırasında yas tutmak vardır, onun dışında kalan boşama iddetlerinde yas tutmak yoktur.⁸⁷⁷ Şâfiî’ye göre ric’i talâk sonucu beklenen iddette yas tutulmaz.⁸⁷⁸ Sonuç olarak ric’i talâktan dolayı

⁸⁶⁹ Muhammed b. Sâlim el-Meclisî, *Levâmiu’d-Dürer fî Hetki Estâri’l-Muhtasar*. C. VII, s. 544.

⁸⁷⁰ Buhârî, Cenâiz, 30. Mülim, Talâk, 9.

⁸⁷¹ Kâsânî, *Bedâiü’s-Sanâi’ fî Tertib’ş-Şerâi’*. C. III, s. 209.

⁸⁷² Nevevî, *Ravzatü’t-Tâlibîn ve Umdetü’l-Müftîn*. C. VIII, s. 405. Muhammed b. Sâlim el-Meclisî, *Levâmiu’d-Dürer fî Hetki Estâri’l-Muhtasar*. C. VII, s. 544.

⁸⁷³ Nefravî, *el-Fevâkihü’l-Devânî alâ Risâleti İbni Ebî Zeyd el-Kayravanî*. C. II, s. 61. Sâlih bin Abdissemî’ el-Âbî el-Ezherî, *es-Semeru’Dâni Şerhu Risâleti İbni Ebî Zeyd el-Kayravanî*, el-Mektebetü’s-Sekâfiyye, Beyrût, s. 487.

⁸⁷⁴ Ahmed el-Halîl, *Şerhu Zâdi’l-Müstakni’*. C. V, ss. 499,500.

⁸⁷⁵ Kudûrî, *et-Tecrid*. C. X, s. 5312.

⁸⁷⁶ Alâuddîn es-Semerkandî, *Tuhfetü’l-Fukahâ*. C. II, s. 251.

⁸⁷⁷ Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*. C. II, s. 12. İbn Cüllâb, *et-Tefri’ fî Fıkhî’l-İmâm Mâlik b. Enes*. C. II, s. 72.

⁸⁷⁸ Müzenî, *Muhtasaru’l-Müzenî*. 8/328. Mâverdî, *el-Hâvi’l-Kebîr fî Fıkhî Mezhebi’l-İmâmî’ş-Şâfiî*. C. XI, s. 275.

iddet bekleyen kadın için ihdâdın söz konusu olmadığı noktasında ümmetin icmâı vardır.

SONUÇ

Hanbelî literatüründe yer alan aile hukukuyla ilgili icmâların tespit analizi bağlamında yapılan çalışmada yaklaşık yüz elli icmâ tespit edilmiş, bunlardan yaklaşık otuzunun ihtilaflı, diğerlerinin ümmetin icmâî niteliğinde olduğu görülmüştür.

Hanbelî mezhebi kaynaklarında aile hukuku ile alakalı icmâ tanımlamaları ümmetin ittifakını büyük ölçüde yansıtmaktadır. Bu durum Hanbelî kaynaklarda icmâ denilince büyük oranda ümmetin icmâının kastedildiğini ortaya koymaktadır.

İhramlı kişinin evlenmesi ve bain talak iddetinde hıtb konularında sadece Hanefiler, sarhoşun talak konusunda bir kısım Hanefî âlim; nikâhta şahit sayısı ve işitmeye dayalı şahitlik sadece Malikîler; cem, nafaka miktarı ve ric'at şahitliğinin hükmü konularında sadece Şâfiîler Hanbelîlerin icmâ iddialarına karşı farklı görüş belirtmişlerdir.

Boşanmış eşlerin çocuklarının yedi yaşına gelince kalacağı kişiyi seçmesi konusunda Hanefî ve Mâlikîler; mefkud kararının verilebilmesi için gereken süre ve birden çok kişiye yönelik zihar için bir kefaretin yeterli olması konularında Hanefî ve Şâfiîler; batıl nikâh sonrasında vefat iddeti bekleme, evliliğe icbâr, halvetle mehir ve iddet gerekmesi, kocası vefat etmiş hamile olmayan kadının barınma ihtiyacı konularında Mâlikî ve Şâfiîler Hanbelîlerin icmâ iddialarına karşı farklı görüş belirtmişlerdir.

Özellikle iki meselede Hanbelîlerin icmâ iddialarına karşılık üç mezhep kendilerine muhalefet etmiştir. Bunlar birlikte Müslüman olan kişilerin nikâhı ve eşi başkasıyla evlenen mefkud döndüğünde uygulanacak hüküm konularıdır.

Hanbelîlerin icmâının var olduğunu söylediği ve diğer mezheplerin de kendilerine muvakat ettiği hamile kadının iddeti konusunda İbn Rüşd, üç talak sonrası eski eşle evlenebilmek için zifafın gerekli olması konusunda Sâid b. el-Müseyyeb, Dâvud ez-Zâhirî ve Bîşr el-Merîsî, ihdâd süresi konusunda Hasan Basrî ve Şa'bî muhalif görüş beyan etmişlerdir.

Bu veriler ışığında nihâî olarak Hanbelî kaynaklarda icmâının var olduğu söylendiği halde diğer mezheplerin farklı görüş beyan ettikleri otuz kadar hükmün, ümmetin icmâsı niteliğinde olmayıp Hanbelî ekolü bakımından mezhep içi görüş

birliği niteliğinde olduğu söylenebilir. Bunun dışındaki yüzü aşkın aile hukukuyla ilgili icmânın ümmetin icmâsı niteliğinde olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmanın devamı olarak, diğer hukuk dallarındaki icmâların mezhepler bağlamında tespit ve analizi yapılabilir.

Bu nihi değerlendirmeyi yaptıktan sonra Hanbeli literatüründe aile hukuku ile ilgili icmâların diğer mezhepler açısından da analizini içeren genel bir taplo sunulması uygun bulunmuştur.

Böylece dört mezhep bağlamında ittifak edilen ve ihtilaf edilen konular taplo şeklinde de ortaya konmuş oldu. Toplu olarak görmenin fazla fayda vermeyeceği düşünüldüğü için dört mezhebin dışında ihtilaflı konular tabloya yansımadı. Bunun yanında taploda yer alan konular temel konu başlıklarından oluşmaktadır. Bunun dışında çok ayrıntılı olan konularda ve bir konunun zımnen gerektireceği icmâ hükümlerine de bu taploda yer verilmemiştir. Bunlar metin içerisinde mevcuttur.

KAYNAKLAR

- Abdullah et-Tayyâr. *Vebelü'l-Gamâme fî Şerhi'l-Umdeti'l-Fıkh*. Riyâd: Dâru'l-Vatan li'n-Neşr, 2011.
- Abdurrahmân bin Kâsım. *Hâşiyetü'l-Ravzı'l-Murbi' Şerhu Zâdi'l-Müstekni'*, 1977.
- Abdurrezzâk b. Hemmâm. *el-Musannef*. Dâru't-Te'sîl, 2. Basım, 2013.
- Abdülkerim el-Lâhim. *el-Medla' alâ Dakâiki Zâdi'l-Müstekni' -Fıkhü'l-Üsra-*. Riyâd: Dâru'l-Künûzi İşbiliyye, 1. Basım, 2010.
- Ahmed b. Hanbel. *el-Câmi li Ulûmi'l-İmâm Ahmed*. Mısır: Dâru'l-Fellâh, 1. Basım, 2009.
- Ahmed b. Hanbel. *Müsned*. Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 2001.
- Ahmed el-Halîl. *Şerhu Zâdi'l-Müstakni'*, ts.
- Alâuddîn es-Semerkandî. *Tuhfetü'l-Fukahâ*. Beyrût: Dâru'l-Kitabi'l-İslâmî, 2. Basım, 1994.
- Aleyş Muhammet b. Ahmet. *Fethü'l-Aliyyi'l-Mâlik fî'l-Fetavâ alâ Mezhebî İmâm Mâlik*. Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Aleyş Muhammet b. Ahmet. *Menhu'l-Celîl Şerhu Muhtasari Halîl*. Beyrût: Dâru'l-Fıkr, 1989.
- Ali el-Sâidî el-Adevî. *Hâşiyetü'l-Adevî alâ Şerhi Kifâyeti'l-Tâlibi'l-Rabânî*. Beyrût: Dâru'l-Fıkr, 1994.
- Askefî Ebû Hilâl. *Mu'cemu'l-Furûk'l-Lugavî*. Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî et-Tâbia' li Cemâati'l-Müderrişîn, 1. Basım, 1991.
- Ayhan Ak. *İslam Hukukunun Sabiteleri / Kâsânî'ye Göre İcmânın Teorisi ve Pratiği*. Samsun: Üniversite Yayınları, 1. Basım, 2020.
- Aynî. *Binâye Şerhu'l-Hidâye*. Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 2000.
- Bâbertî. *el-İnâye Şerhu'l-Hidâye*. Lübnan: Dâru'l-Fıkr, 1. Basım, 1970.
- Bağli Abdurrahman bin Abdillâh. *Keşfü'l-Muhadderat ve'r-Riyazu'l-Müzehharat li Şerhi'l-Ahdari'l-Muhtasarat*. Beyrût: Daru'l-Beşairi'l-İslami, 1. Basım, 2002.
- Bedruddîn İbn Kâdî Şuhbe. *Bidâyetü'l-Muhtâc fî Şerhi'l-Minhâc*. Cidde: Dâru'l-Minhâc, 1. Basım, 2011.
- Begavî. *et-Tehzîb fî Fıkhî'l-İmâm eş-Şâfi*. Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1997.
- Behrâm ed-Demîrî. *Tahbîru'l-Muhtasar vehuve'l-Şerhu'l-Vasad li Behrâm alâ Muhtasari Halîl*. Merkezü Najeebawaih, 1. Basım, 2013.
- Bekrî. *İânetü't-Tâlibîn alâ Halli Elfâzı Fethi'l-Muîn*. Dâru'l-Fıkr, 1. Basım, 1997.
- Berâziî Ebû Saîd. *et-Tehzîb fî İhtisâri'l-Müdevvene*. Dubâi: Dâru'l-Buhûs, 1. Basım, 2002.
- Beyhakî. *es-Sünenü'l-Kübrâ*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 3. Basım, 2003.
- Buhârî. *Sahîhu'l-Buhârî*. Mısır: Matbağatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, 1893.
- Buhûtî. *er-Ravzu'l-Murbi' Şerhu Zâdi'l-Müstekni'*. Dâru'l-Müeyyide-Müessesetü'l-Risâle, ts.

- Buhûtî. *Keşşâfû'l-Kınâ'ani'l-İknâ'*. Vizâratü'l-Adl, 1. Basım, 2008.
- Büceyrimî. *Hâşiyetü'l-Büceyrimî ala'l-Hatîb*. Dâru'l-Fikr, 1995.
- Cemâatün mine'l-Ulemâ. *el-Fetâva'l-Âlemkîriyye el-Ma'rûfe bi'l-Fetâva'l-Hindîyye*. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 2. Basım, 1893.
- Cemal. *Hâşiyetü'l-Cemal alâ Şerhi'l-Minhac*. Dâru'l-Fikr, ts.
- Cessâs. *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*. Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1. Basım, 2010.
- Cevherî Ebû Nasr. *es-Sihâh Tâcu'l-Lüga ve's-Sihâhu'l-Arabî*. Beyrût: Dâru'l-İlim li'l-Melâyîn, 4. Basım, 1987.
- Cürcânî. *et-Ta'rîfât*. Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1983.
- Cüveynî. *Nihâyetü'l-Madlub fî Dirâyetü'l-Mezheb*. Daru'l-Menhêc, 1. Basım, 2007.
- Damat Efendi. *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Abhur*. Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Dârakudnî. *Sünen*. Beyrut: Müessetü'r-Risâle, 1. Basım, 2004.
- Dârimî. *Sünenü'd-Dârimî*. Suûd: Dâru'l-Muğnî, 1. Basım, 2000.
- Demîrî. *en-Necmü'l-Vehhâc fî Şerhi'l-Minhâc*. Cidde: Dâru'l-Minhâc, 1. Basım, 2004.
- Ebû Avâne. *Müstehraç*. Suûd: el-Câmiatü'l-İslâmî, 1. Basım, 2016.
- Ebû Dâvud es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Dâvud*. Dehl: el-Matbaatü'l-Ensâriyye, 1905.
- Ebû Muhammed Abdülvehhâb b. Alî b. Nasr et-Tağlibî el-Bağdâdî. *el-Maûne alâ Mezhebi Âlimi'l-Medîne*. Mekke: el-Mektebetü'l-Ticâriyye, ts.
- Ebû Muhammed Celalüddîn Abdullah b. Necm b. Şâs b. Nezzâr el-Cezâmî es-Sağdı el-Mâlikî. *Akdü'l-Cevâhiri'l-Semîne fî Mezhebi Âlimi'l-Medîne*. Beyrût: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1. Basım, 2003.
- Ebû Ya'lâ el-Kâdî. *el-Mesâilü'l-Fıkhiyye min Kitâbi'l-Rivâyetîne ve'l-Vechîne*. Riyâd: Mektebetü'l-Meârif, 1985.
- Ebû Ya'lâ el-Kâdî. *et-Ta'likatü'l-Kebîra fî Mesâili'l-Hilâfi alâ Mezhebi Ahmed*. Dâru'n-Nevâdir, 1. Basım, 2010.
- Ebû Yûsuf Ya'kûb bin İbrâhîm. *İhtilâfi Ebî Hânîfe ve İbni Ebî Leylâ*. Hindistan: Lecnetü İhyâi'l-Maârifî'l-Nu'mâniyye, 1. Basım, ts.
- Ebü'l-Bekâ el-Kefevî. *el-Küllîyyât Mu'cem fî'l-Mustalahât ve'l-Furûku'l-Lugavî*. Beyrût: Müessetü'r-Risâle, ts.
- Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî. *Mecmeu-z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid*. Kâhire: Mektebetü'l-Kudsî, 1994.
- el-Aynî Bedruddîn. *el-Binâye Şerhu'l-Hidâye*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 2000.
- el-Haraşî. *Şerhu'l-Haraşî alâ Muhatasarı Halîl*. Mısır: Matbağatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, 2. Basım, 1899.
- el-Hırakî. *Muhtasaru'l-Hırakî*. Dâru's-Sahâbe li't-Türâs, 1993.
- el-Makdîsî. *el-Udde Şerhu'l-Umde*. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2003.

- Nevevî. *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*. Dâru'l-Fikr, ts.
- Erdoğan Mehmet, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar, 3. basım., 2010.
- Ezherî. *Tehzîbü'l-Lüga*. Beyrût: Dâru'l-İhyâi'l-Türâsi'l-Arabî, 1. Basım, 2001.
- Ferhat Koca. "Hanbelî Mezhebi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 15. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Gânim bin Muhammed el-Bağdâdî. *Mecmau'l-Zamânât*. Dâru'l-Kitabi'l-İslamî, ts.
- Gazzâlî. *el-Vasîd fî'l-Mezheb*. Kahire: Dâru'l-Selâm, 1. Basım, 1997.
- Haddâdi Ebû Bekir. *el-Cevheratü'n-Neyyira*. el-Matbaatü'l-Hayriyye, 1. Basım, 1904.
- Halîl b. İshâk el-Cündî. *et-Tevzîh fî Şerhi'l-Muhtasari'l-Fer'i li İbn'l-Hâcib*. Merkezü Najeebawaih, 1. Basım, 2008.
- Haraşî. *Şerhu'l-Muhtasari Halîl*. Beyrût: Dâru'l-Fikr, ts.
- Haskefî Alâu'd-Dîn. *ed-Dürri'l-Muhtâr Şerhu Tenviri'l-Ebsâr ve Câmiu'l-Bihâr*. Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 2002.
- Hazrecî el-Menbecî. *el-Lübâb fî'l-Cemî' beyne's-Sünne ve'l-Kitâb*. Dımeşk: Dâru'l-Kalem, 2. Basım, 1994.
- İbn Abdi'l-Ber. *el-Kâfî fî Fıkhi Ehli'l-Medîne*. Riyâd: Mektebetü'l-Riyâdi'l-Hadîse, 2. Basım, 1980.
- İbn Bezîze. *Ravzatü'l-Müstebîn fî Şerhi'l-Telkîn*. Dâru İbni Hazm, 1. Basım, 2010.
- İbn Cüllâb. *et-Tefrî' fî Fıkhi'l-İmâm Mâlik b. Enes*. Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 2007.
- İbn Ebî Tağlib. *Neylü'l-Meârib bi Şerhi Delîli't-Tâlib*. Kuveyt: Mektebetü'l-Felâh, 1. Basım, 1983.
- İbn Ebî Zeyd el-Kayravânî. *ez-Zebbü an Mezhebi'l-İmâm Mâlik*. el-Memleketü'l-Mağribiyye, 1. Basım, ts.
- İbn Hümâm. *Fethu'l-Kadîr ale'l-Hidaye*. Lübnan: Daru'l-Fikr, 1. Basım, 1970.
- İbn Kayyım el-Cevziye. *Zâdü'l-Meâd fî Hedyi Hayri'l-İbâd*. Riyâd: Dâru Adâetü'l-İlim, 3. Basım, 2019.
- İbn Kudâme. *el-Muğnî*. Kâhire: Mektebetü'l-Kâhire, 1. Basım, 1969.
- İbn Kudâme. *el-Mukni' fî Fıkhi'l-İmam Ahmed*. Suûd: Mektebetü's-Süvâdî, 1. Basım, 2000.
- İbn Mâze. *el-Muhîdu'l-Burhânî fî'l-Fıkhi'l-Nu'mânî Fıkhu'l-İmâm Ebî Hanîfe Raziya'llâhü anh*. Beyrût: Dâru'l-Kitabi'l-İslamî, 1. Basım, 2004.
- İbn Mulakkîn. *el-Bedru'l-Münîr fî Tahrîci'l-Ahâdis ve'l-Âsâri'l-Vâkia' fî's-Şerhi'l-Kebîr*. Riyâd: Dâru'l-Hicre, 1. Basım, 2004.
- İbn Müflih. *el-Mübdî' fî Şerhi'l-Mukni'*. Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1997.
- İbn Nüceym. *el-Bahrul'l-Râik Şerhu Kenzi'd-Dakâik*. Dâru'l-Kitabi'l-İslamî, 2. Basım, ts.

- İbn Ruf'a. *Kifâyetü'n-Nebîh fî Şerhi'l-Tenbîh*. Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 2009.
- İbn Rüşt. *Bidâyetü'l-Müçtehit ve Nihâyetü'l-Muktasit*. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2003.
- İbn Rüşt. *el-Beyân ve 't-Tansîl*. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2. Basım, 1988.
- İbn Rüşt. *el-Mukaddimâtü'l-Mümeħhidât*. Beyrût: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1. Basım, 1988.
- İbn Useymin. *eş-Şerhu'l-Mümti' alâ Zâdi'l-Müstekni'*. Dâru İbni'l-Cevzî, 1. Basım, 2007.
- İbn Useymin. *eş-Şerhu's-Savtî li Ziyâdeti'l-Mustekni'*, ts.
- İbn Yûnus es-Saklî. *Câmi' li Mesâili'l-Müdevvene*. Suûd: Ma'hedü'l-Buhûsi'l-İslâmiyye, 1. Basım, 2013.
- İbni Âbidîn. *Reddû'l-Muhtâr alâ Dürri'l-Muhtâr*. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 2. Basım, 19966.
- İbni Arafe. *el-Muhtasaru'l-Fukaha*. Müesssetü Halef Ahmed el-Habtûr li A'mâli'l-Hayriyye, 1. Basım, 2014.
- İbni Asker. *İrşâdû'l-Sâlik ilâ Eşrafi'l-Mesâlik fî Fıkhi'l-İmâm Mâlik*. Mısır: Şirketü Mektebe, 3. Basım, ts.
- İbni Cezî. *el-Kavânînü'l-Fıkhiyye*, ts.
- İbni Ebi Ömer. *eş-Şerhu'l-Kebir alâ Metni'l-Mukni'*. Menar, ts.
- İbni Ebî Şeybe. *el-Kitâbu'l-Musannef fî'l-Ahâdis ve'l-Âsâr*. Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1. Basım, 1988.
- İbni Esîr Ebu'l-Saâdâtd. *eş-Şâfi fî Şerhi Müsnedi's-Şâfiû*. Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1. Basım, 2005.
- İbni Hacer el-Heytemî. *Tuhfetü'l-Muhtâc fî Şerhi'l-Minhâc*. Mısır: el-Mektebetü'l-Ticâriyye, 1983.
- İbni Hibbân. *Sahîhu İbni Hibbân*. Beyrut: Müesssetü'r-Risâle, 1. Basım, 1988.
- İbni Mâce el-Kazvînî. *Sünenü İbni Mâce*. Dâru'r-Risâletü'l-İlmiyye, 1. Basım, 2009.
- İbnü Duveyyân. *Menâru's-Sebîl fî Şerhi'd-Delîl*. Mektebü'l-İslâmî, 7. Basım, 1989.
- İbnü Faris. *Mu'cemu Mekayisü'l-Lüga*. Daru'l-Fikr, 1979.
- İbnü'l-Kassar. *Uyunu'l-Edille fî Mesaili'l-Hılaf beyne'l-Fukahai'l-Emsar*. Riyâd, 2006.
- İbnü'l-Mühâmilî. *el-Lübâb fî'l-Fıkhi's-Şâfiû*. Suûd: Daru'l-Buhari, 1. Basım, 1995.
- İbnü'l-Münecca Ebü'l-Berakat. *el-Mümti' fî Şerhi'l-Mukni'*. Mekke: Mektebetü'l-Esedî, 3. Basım, 2003.
- İbrahim Kâfi Dönmez. "İcmâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21/417-431. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- İmrânî. *el-Beyân fî Mezhebi'l-İmâmî's-Şâfiû*. Cidde: Dâru'l-Menhêc, 1. Basım, 2000.
- İshâk el-Kevsec. *Mesâilü'l-İmâm Ahmed bin Hanbel ve İshâk bin Râhuyyeh*. Suûd: İmâdetü'l-Bahsi'l-İlmî, 1. Basım, 2002.

- İzzuddîn bin Abdisselâm. *el-Gâye fî İhtisârî'n-Nihâye*. Dâru'n-Nevâdir, 1. Basım, 2016.
- Kâdî Abdolvahhâb. *el-İşrâf alâ Nüketi Mesâili'l-Hilâf*. Dâru İbni Hazm, 11. Basım, 1999.
- Kâdî Abdolvahhâb. *Uyûnu'l-Mesâil*. Beyrût: Dâru İbni Hazm, 1. Basım, 2009.
- Kâdî Abdolvahhâb. *et-Telkîn fî'l-Fıkhî'l-Mâlikî*. Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 11. Basım, 2004.
- Kâdî İyâz. *et-Tenbîhâtü'l-Müstenbeda ale'l-Kütübü'l-Müdevvene ve'l-Mühtelada*. Beyrût: Dâru İbni Hazm, 1. Basım, 2011.
- Karâfî. *ez-Zahîra*. Beyrût: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1. Basım, 1994.
- Kâsânî. *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertib 'ş-Şerâi'*. Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2. Basım, 1986.
- Kayravani. *Metnü'r-Risale*. Daru'l-Fikr, ts.
- Kayravânî İbn Ebî Zeyd. *en-Nevâdir ve'z-Ziyâdât alâ fî'l-Müdevvene min Gayrihâ min'l-Ümmehât*. Beyrût: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1. Basım, 1999.
- Kazvîni. *el-Azîz Şerhu'l-Vecîzi'l-Ma'rûf bi'ş-Şerhi'l-Kebîr*. Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1997.
- Kirmânî. *Mesâilü Harb b. İsmâil el-Kirmânî*. Beyrut: Müessetü'r-Rayyân, 2013.
- Kişnevî Ebû Bekir. *Eshelü'l-Medârik*. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 2. Basım, ts.
- Kudûrî. *et-Tecrîd*. Kâhire: Dâru's-Selâm, 2. Basım, 2006.
- Kuduri. *Muhatasaru'l-Kuduri fî Fıkhî'l-Hanefî*. Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1997.
- Kudûrî. *Muhtasaru'l-Kudûrî fî Fıkhî'l-Hanefî*. Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1997.
- Lahmî. *et-Tebsira*. Katar: Vizêratü'l-Evkâf ve'ş-Şuûnü'l-İslâmiyye, 1. Basım, 2011.
- Mâlik b. Enes. *el-Muvata'*. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1985.
- Mâlik b. Enes. *el-Müdevvene*. Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1994.
- Mâverdî. *el-Hâvî'l-Kebîr fî Fıkhî Mezhebi'l-İmâmî'ş-Şâfiî*. Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1999.
- Mâverdî. *el-İknâ' fî'l-Fıkhî'ş-Şâfiî*, ts.
- Merdâvî. *el-İnsâf fî Mârifeti'r-Râcih mine'l-Hilâf*. Mısır: Hacr li'd-Tabâ'ti ve'n-Neşr ve't-Tevzî' ve'l-İ'lâm, 1. Basım, 1995.
- Mergînânî. *el-Hidâye fî Şerhi'l-Bidâyeti'l-Mübtedî*. Beyrût: Dâru'l-İhyâi'l-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Mergînânî. *Metnü Bidâyetü'l-Mübtedî fî Fıkhî'l-İmâm Ebî Hanîfe*. Kâhire: Mektebetü ve Matbaatü Muhammed Ali Sabah, ts.
- Mevsîlî. *el-İhtiyâr fî Te'lîli'l-Muhtâr*. Kâhire: Matbağatü'l-Halebî, 1937.
- Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî. *el-Asl*. Beyrût: Dâru İbni Hazm, 1. Basım, 2012.
- Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî. *el-Aslu'l-Ma'rûf bi'l-Mebsûd*. Karaçi: İdâratü'l-Kur'an ve'l-Ulûmu'l-İslâmiye, ts.

- Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî. *el-Hücce alâ Ehli'l-Medîne*. Beyrût: Âlemü'l-Kütüb, 3. Basım, 1982.
- Muhammed b. Muhammed b. el-Mustafâ el-Ya'kûbî. *Avnü'l-Metîn alâ Nazmi Risâleti'l-Karaviyyîn*, ts.
- Muhammed b. Sâlim el-Meclisî. *Levâmiu'd-Dürer fî Hetki Estâri'l-Muhtasar*. Moritanya: Dâru'r-Rıdvân, 1. Basım, 2010.
- Muhammed bin Hasan eş-Şeybani. *el-Maharic ve'l-Hiyel*. Kâhire: Mektebetü's-Sekafeti'd-Diniyye, 1999.
- Muhammed bin Yûsuf el-Mevvâk. *et-Tâc ve'l-İklîl li Muhatasarı Halîl*. Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1994.
- Muhammed b. Abdülvehhâb. *Muhtasaru'l-İnsâf ve Şerhu'l-Kebîr*. Riyâd: Medâbiu'r-Riyâd, 1. Basım, ts.
- Muhammed b. Muhammed el-Muhtâr eş-Şinkîtî. *Şerhu Zâdi'l-Müstakni'*. <http://www.islamweb.net>, ts.
- Muhammed bin Ahmed ed-Düsûkî. *Hâşiyetü'l-Düsûkî ala'l-Şerhi'l-Kebîr*. Dâru'l-Fikr, ts.
- Muhsin Koçak, vd. *Fıkıh Usûlü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 6. Baskı., 2020.
- Mustafa el-Hın, Musatafa el-Bugâ. *el-Fıkhu'l-Menhecî alâ Mezhebi'l-İmâm eş-Şâfi rahimehullâh*. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1992.
- Müslim en-Nisâburî. *Sahîhu Müslim*. Kâhire: Dâru'l-İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, ts.
- Müzenî. *Muhtasaru'l-Müzenî*. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1990.
- Nefravî. *el-Fevâkihü'l-Devânî alâ Risâleti İbni Ebî Zeyd el-Kayravanî*. Dâru'l-Fikr, 1995.
- Nesâî. *Sünenü'n-Nesâî*. Halep: Mektebetü'l-Matbûâtü'l-İslâmiyye, 2. Basım, 1986.
- Nesefî Ebu'l-Berakât. *Kenzü'd-Dekâik*. Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1. Basım, 2011.
- Nevevî. *el-Mecmû' Şerhu'l-Mehezzeb*. Dâru'l-Fikr, ts.
- Nevevî. *el-Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim bin Haccâc*. Beyrût: Dâru'l-İhyâi'l-Türâsi'l-Arabî, 2. Basım, ts.
- Nevevî. *Ravzatü't-Tâlibîn ve Umdetü'l-Müftîn*. Beyrût: el-Mektebetü'l-İslâmî, 3. Basım, 1991.
- Nuaym bin Hammâd el-Mervezî. *Kitâbu'l-Fiten*. Kâhire: Mektebetü't-Tevhîd, 1. Basım, 1991.
- Osman bin Câmi'. *el-Fevâidü'l-Müntehabât fî Şerhi Ahsari'l-Muhtasarât*. Beyrût: Müessetü'r-Risâle, 1. Basım, 2003.
- Racrâcî. *Menâhicü't-Tahsîl ve Netâicü li Tâifi't-Te'vîl fî Şerhi'l-Müdevvene ve Halli Müşkilâtihâ*. Dâru İbni Hazm, 1. Basım, 2008.
- Râfet Ali Nazmî es-Saîdî. *Eseru'l-Fesâd ve'l-Budlân fî Akdi'n-Nikâh fî'l-Fıkhi'l-İslâmî ve Kânûni'l-Ahvâli's-Şahsiyye el-Ürdûnî*. Ürdün: Külliyyetü'l-Dirâseti'l-Ulye el-Câmiatü'l-Urdûniyye, 2007.
- Râzî Zeynü'd-Dîn. *Tuhfetü'l-Mülûk*. Beyrût: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1. Basım, 1996.

- Ruaynî el-Hattâb. *Mevâhibü'l-Celîl fî Şerhi Muhatasarı Halîl*. Dâru'l-Fikr, 3. Basım, 1992.
- Ruaynî el-Hattâb. *Tahrîri'l-Kemâl fî Mesâili'l-İltizâm*. Beyrût: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1. Basım, 1984.
- Ruheybânî. *Medâlibü Üli'n-Nühâ fî Şerhi Gâyeti'l-Müntehâ*. Mektebetü'l-İslâmî, 2. Basım, 1994.
- Rûyânî. *Bahru'l-Mezheb*. Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 2009.
- Sâlih bin Abdîsemî' el-Âbî el-Ezherî. *es-Semeru'Dânî Şerhu Risâleti İbni Ebî Zeyd el-Kayravânî*. Beyrût: el-Mektebetü's-Sekâfiyye, ts.
- Salih Fevzan. *el-Mulahhasu'l-Fıkhiyye*. Riyâd: Daru'l-Âsime, 1. Basım, 2002.
- Sâvî. *Hâşiyetü's-Sâvî ale'l-Şerhi's-Sagîr*. Mektebetü Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1952.
- Serahsî. *el-Mebsûd*. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1993.
- Suyûdî. *Şerhu Süneni İbni Mâce*. Karaçi: Kâdîm Kütüp Hâne, ts.
- Suyûtî. *Cemu'l-Cevâmi*. Kâhire: el-Ezheri eş-Şerif, 5. Baskı, 2005.
- Süğdî. *en-Netf fî'l-Fetâvâ*. Beyrût: Dâru'l-Furkân, 2. Basım, 1984.
- Süneykî. *Fethu'l-Vahhâc bi Şerhi Minhaci't-Tullâb*. Dâru'l-Nedvetü'l-Âlemiyye, 1. Basım, 2000.
- Şâfiî. *el-Müsned*. Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1980.
- Şâfiî. *el-Üm*. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1990.
- Şihâbuddîn er-Remlî. *Fethu'r-Rahmân bi Şerhi Zeyd İbni Raslân*. Beyrût: Dâru'l-Menhêc, 1. Basım, 2009.
- Şîrâzî. *el-Mühezzeb fî Fıkhi'l-İmâmi's-Şâfiî*. Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.
- Şîrâzî. *et-Tenbîh fî'l-Fıkhi's-Şâfiî*. Beyrût: Âlemü'l-Kütüb, 1. Basım, 1983.
- Takiyyüddin el-Hısnî. *Kifâyetü'l-Ahbâr fî Halli Gâyeti'l-İhtisâr*. Dimeşk: Dâru'l-Hayr, 1. Basım, 1994.
- Tatâî. *Cevâhu'd-Dürer fî Halli Elfâzi'l-Muhtasar*. Beyrût: Dâru İbni Hazm, 1. Basım, 2014.
- Tirmizi Ebu İsa. *Sünenü'l-Tirmizi*. Beyrût: Daru'l-Garbi'l-İslami, 1. Basım, 1996.
- Yunus Araz. "Sahabe Dönmeinde İcmâ". *İslam Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahabe-3 -Sahabe ve Dirayet İlimleri-*. 242-265. İstanbul, 2018.
- Zebîdî. *Tevzîhu'l-Ahkâm Şerhu Tuhfetü'l-Hükkâm*. Tunus: el-Matbağatü't-Tûnusiyye, 1. Basım, 1920.
- Zekerîyyâ el-Ensârî. *el-Guraru'l-Beheyye fî Şerhi'l-Behceti'l-Verdiyye*. el-Matbağatü'l-Meymene, ts.
- Zerkeşî. *Şerhu'z-Zerkeşî alâ Muhtasari'l-Hırakî*. Riyâd: Dâru'l-Obeikan, 1. Basım, 1993.
- Zerrûk. *Şerhu Zerrûk alâ Metni'r-Risâle*. Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 2006.

Zeylâî. *Tebyînü'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*. Kahire: el-Matbaatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, 1. Basım, 1895.

Zürkânî Abdulbâkî. *Şerhu'z-Zurkânî alâ Muhatasari Halîl*. Lübnan: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 2002.

AİLE HUKUKUYLA İLGİLİ İCMÂ TABLOSU

No.	İcma konusu	İcmâ	Haneffler	Mâlikîler	Şâfiiler	Hanbelîl
1	Anne ile evlenmek haramdır.	✓				
2	Kardeşle evlenmek haramdır.	✓				
3	Amca, dayı, teyze ve halayla evlenmek haramdır.	✓				
4	Torunlarla evlenmek haramdır.	✓				
5	Kişinin babasının hanımıyla evlenmesi haramdır.	✓				
6	Kişinin karısının annesiyle, kadının kocasının babası ve oğlu ile evlenmesi haramdır.	✓				
7	Annesi ile cimâ yapılmış kızla evlenmek haramdır.	✓				
8	Hem kadınla hem de o kadının kızı ile cimâ yapan kişi her ikisinden de ayrılır.	✓				
9	Üvey kızla evlenmenin haram olması için kızın üvey babasının evinde yaşaması şart değildir.	✓				
10	Nesepten dolayı evlenilmesi yasak olan					

	sütten dolayı da yasaktır.	✓				
11	Nesep sebebi ile anne ve kız kardeşin süt sebebi ile baba ve erkek kardeşle evlenmesi haram olmaz.	✓				
12	Sütbaba, süte sebep olan kişidir.	✓				
13	Müslüman erkek diğer dinlerden sadece ehli kitap olan kadınla evlenebilir.	✓				
14	Gayr-i müslim bir erkek Müslüman kadınla evelenemez.	✓				
15	Gayr-i müslim erkek Müslüman bayana veli olamaz.	✓				
16	İki kardeşi bir nikâhta toplamak haramdır.	✓				
17	Bir kadının teyzesi ya da halası ile bir nikâhta toplanması haramdır.	✓				
18	Nikâhta taraflar rukundur.	✓				
19	Nikâhta icap ve kabul rukundur.					
18	Küçük kızı babası zorla evlendirebilir.	✓				
19	Dul kadın nikâha zorlanamaz.	✓				

20	Dulun izin vermesi sözle olur.	✓				
21	Nikâhta İki Şahit Gerekir.	✓				
22	şahitlerin akıllı olması gerekir.	✓				
23	Tenkîh ve tezvîc ifadeleri kullanıldığında nikâh sahih olur.	✓				
24	Velinin akıllı olması şarttır.	✓				
25	Velisi olayanın velisi devlettir.	✓				
26	Vefât iddeti bekleyene ta'riz caizdir, Ric'i talâk iddeti bekleyene ise câiz değildir.	✓				
27	Ric'î talâk iddeti bekleyen kadına hitbede bulunmak câiz olmaz.	✓				
28	Bâin talâk iddeti bekleyen kadına hitbede bulunmak yasaktır.	✓				
29	Evlilik talebine olumlu yanıt veren kadına başkası talip olamaz.	✓				
30	Evlilik talebinde bulunulmuş kadına bakmak meşrû'dur.	✓				
31	Velimenin alt sınırı muayyen değildir.					

		✓				
32	Düğünde def çalmak mubahtır.	✓				
33	Nikâhta mehir gereklidir.	✓				
34	Mehrin üst sınırı yoktur.	✓				
35	Kocası vefat eden kadın mehrin tamamını alır.	✓				
36	Kocası vefat eden kadına mut'a vermek gerekmez.	✓				
37	Şigâr nikâhı haramdır.	✓				
38	Bâtıl nikâhta cimâ olmuşsa mehir gerekir, cimâ olmamışsa mehir gerekmez.	✓				
39	Nafaka sağlamak vaciptir.	✓				
40	Kadının nafakasını erkek temin eder.	✓				
41	Câriyenin nafakası temin edilir.	✓				
42	Erkek ve kadın zenginse kadına zengin nafakası verilir.	✓				

43	Hamile kadının nafakası doğuma kadar çocuğun babasına aittir.	✓				
44	Bi hakkın hapsedilen kadının nafakası düşer.	✓				
45	Kocas1 vefat eden hamile olmayan kadının nafaka hakkı yoktur.	✓				
46	Muhataç anne ve babanın nafakası çocuklara aittir.	✓				
47	Muhataç olan çocukların nafakası babaya aittir.	✓				
48	Fasit nikâh sonucu oluşan cimadan sonra kadın erkeğin akrabaları ile evlenemez.	✓				
49	Sahih nikâh hürmeti musahere gerektirir.	✓				
50	Milki yemin hürmeti musahere gerektirir.	✓				
51	Şüphe ile oluşan cimâ nesebe sebep olur.	✓				
52	Hayızlı kadınla cimâ yapmaktan sakınmak farzdır.	✓				
53	Kocasında cimâ kusuru olan kadın boşanma konusunda muhayyerdir.	✓				
54	Kasma riâyet etmek erkeğe gereklidir.					

		✓				
55	Eşleri Müslüman ve zımmı olan erkek kadınları arında kasma riâyet eder.	✓				
56	Kasmda adaleti sağlama gereği cimânın keyfiyetinde değildir.	✓				
57	Kocasına asi olan kadının kasm hakkı düşer.	✓				
58	Çocuğu olan dul kadının evlenmesi halinde hadâne hakkı düşer.	✓				
59	Boşanmış olan kadına kendi çocuğunu emzirmesi vacip değildir.	✓				
60	Teyzenin de hadane hakkı/mükellefiyeti vardır.	✓				
61	Talâkın varlığına dair şüphenin bulunması durumunda nikâhın devamına hükmedilir.	✓				
62	Talâka benzeyen lafızlar talâkı doğurur.	✓				
63	Yeminle yapılan boşama geçerlidir.	✓				
64	Kadının “istersen boş olayım” demesi durumunda talâk vuku bulmaz.	✓				
65	Boşama bölünemez.	✓				

66	Hayızlı kadını boşamak yasaktır. Cimâ yapılan temizilik döneminde kadını boşamak yasaktır.	✓				
67	İddet içerisinde dönüş bilâ nikâh mümkündür.	✓				
68	İddet bitince dönüş nikâhı cedîdle mümkün olur.	✓				
69	Üçten az olan boşamada ric'at mümkündür.	✓				
70	Öncesinde cimâ olmamış boşamada ric'at hakkı yoktur.	✓				
71	Ric'at sahih nikâhta mümkündür.	✓				
72	Ric'at ivazsız talâhta mümkündür.	✓				
73	Sarîh ric'at lafzı dönüş için yeterlidir.	✓				
74	Ric'atta kadının ve velinin rızası aranmaz.	✓				
75	Ric'atta şahidin bulunması müstehaptır.	✓				
76	Mecnûnun îlâsı geçerli değildir.	✓				

77	Fey'e cimâ ile olur.	✓				
78	Zihâr Evs bin Sâmî't'e has değildir.	✓				
79	Zihâr yapmak haramdır.	✓				
80	“Sen bana anamın sırtı gibisin” ifadesi zihârı doğurur.	✓				
81	Zihârda avd'i isteyen kefareti sorumlusudur.	✓				
82	Zihâr kefaretinde âyetteki tertibe riâyet gerekir.	✓				
83	Zihâr kefareti için oruç tutan kimse özürü yoksa orucu peşpeşe tutması gerekir.	✓				
84	Zihâr kefareti için oruca ayın başında başlanması durumunda ikinci ayın son günüyle beraber kefareti tamamlanmış olur.	✓				
85	Zihâr kefareti için gerekli olan oruç ya da köle azadı yerine getirilmeden cimâ olması durumunda yeniden başlamak lazım gelir.	✓				
86	Mecnûnun zihâr ehliyeti yoktur.	✓				
87	Muhâlea meşrûdur.					

		✓				
88	Hamile kadınla hulu' yapmak câizdir.	✓				
89	Hulu' bâin talâk doğurur.	✓				
90	Hulu'da ta'lik geçerlidir.	✓				
91	Mulâane yapanlar arasında cimânın olmamış olması dikkate alınmaz.	✓				
92	Kadını ilk kocasına helal kılmak için yapılan uygulama yasaktır.	✓				
93	İslam fıkhnın talâk babında iddet mefhumu vardır.	✓				
94	Cimâ iddete sebep olur.	✓				
95	Karısını boşamış olan koca iddet içerisinde karısını tekrar nikâhına alabilir.	✓				
96	İddet dolduktan sonra yeni nikâh ile evlilik devam eder.	✓				
97	Ric'î talâk iddeti bekleyen kadının iddeti sırasında kocası ölmesi halinde kadın vefat iddetine döner.	✓				
98	Adet görmeyen küçüğün iddeti üç aydır.					

		✓				
99	Adetten kesilmiş olan kadının iddeti üç aydır.	✓				
100	Ceninde ademiyyet vasıfla belli olunca oluşan doğum ya da düşük iddeti bitirir.	✓				
101	Hayız gören kadının iddeti ‘tuhr’ladır.	✓				
102	Kocası ile cimâ yapmamış kadın kocası ölmesi durumunda vefat iddeti bekler.	✓				
103	Kocası vefat eden kadın yas tutar.	✓				
104	Ric’î talâktan dolayı kadın yas tutmaz.	✓				
105	İhramlı kişinin nikâhı sahihtir.		✓			
106	Bâin talak iddeti bakleyen kadına hitbe mekruhtur.		✓			
107	Sarhoşun talakı geçerli değildir.		✓			
108	Nikâhta şahitlerin hazır bulunması ya da işitmesi şart değildir.			✓		
109	Nikâhta iki şahidin bulunması sıhhat şartı değildir.			✓		

110	Ric'atta şahidin bulunması vaciptir.				✓	
111	İddete olan kadınla evli olan kadın arasında cem tereddüp etmez.				✓	
112	Nafaknın miktarı bellidir.				✓	
113	Çocuk yedi yaşına gelince kalacağı yer konusunda muhayyer değildir.		✓	✓		
114	Mefkudun ölüne hükmetmek için muayyen bir süre yoktur.		✓		✓	
115	Çok kişiye yönelik zihar için tek kefareet yeterlidir.		✓		✓	
116	Batıl nikâh sonrası iddet gerekir.			✓	✓	
117	Bababın bâkir olan kızını nikâha zorlaması câizdir.			✓	✓	
118	Sadece halvetle tam mehîr gerekmez.			✓	✓	
119	Hamile olmayan kocası vefat eden kadının suknâ ihtiyacı temin edilir.			✓	✓	
120	Birlikte Müslüman olan kimselerin arasında nesep ve süt engelleri yoksa nikâhları devam eder.					✓

121	Eşı başkası ile evlenmiş olan mefkud çıkıp gelse muhayyerdır.					✓
-----	---	--	--	--	--	---

ÖZGEÇMİŞ

Murat IŞILDAK Amasya İmam Hatip Lisesini bitirdikten sonra Bozok Üniversitesi İlahiyet Fakültesinden mezun oldu. 2020 yılında OMÜ LEE İslâm Hukuku Yüksek Lisans programına girdi, Temel ilgi alanları, Arapça, İslâm Hukukudur. (23.07.2023).

İletişim Bilgileri

ORCID ID: 0000-0002-6216-2289

Yayın Bilgileri

Murat Işıldak, Hukuk Yazıları, “Namazda Saf Düzeni ile İlgili Hükümler”, Ed. Dr. Şule Güldü, Ankara, 2023, ss. 9-23.